

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Monika Kellarová

Mezigenerační porozumění – sociální vztahy gay seniorů a
mladších generací

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce a použila pouze uvedené zdroje a odbornou literaturu.

V Olomouci dne 18. 6. 2018

Bc. Monika Kellarová

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavle Vyhnákové, Ph.D., za vstřícný přístup, cenné rady a čas, který mi věnovala při odborném vedení mé diplomové práce. Poděkování patří i mé rodině a všem respondentům, kteří byli ochotni poskytnout rozhovor.

Obsah

ÚVOD	6
1 GAY/LES KOMUNITA A JEJÍ ZAČLENĚNÍ DO SPOLEČNOSTI	9
1. 1 HISTORICKÝ KONTEXT EMANCIPACE LGBT KOMUNITY VE SVĚTĚ.....	10
1. 2 EMANCIPACE LGBT KOMUNITY V RÁMCI ČR.....	11
1. 2. 1 <i>Předrevoluční situace</i>	11
1. 2. 2 <i>Porevoluční změny</i>	12
1. 3 GAY/LES SENIOŘI A SENIORKY	14
1. 3. 1 <i>Homofobie a diskriminace</i>	15
2 STÁŘÍ A JEHO SOCIÁLNÍ ASPEKTY	17
2. 1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA STÁRNUTÍ A STÁŘÍ.....	17
2. 1. 1 <i>Biologické stáří</i>	20
2. 1. 2 <i>Kalendářní (chronologické) stáří</i>	20
2. 1. 3 <i>Sociální stáří</i>	21
2. 2 SOCIÁLNÍ VÝZNAM STÁŘÍ.....	22
2. 3 AGEISMUS	24
3 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	27
3. 1 GENERACE A JEJÍ SPECIFIKA	27
3. 2 MEZIGENERAČNÍ KONFLIKT	31
3. 3 MEZIGENERAČNÍ KOMUNIKACE	34
3. 3. 1 <i>Bariéry komunikace</i>	36
3. 4 RODINNÉ VAZBY A RODINA	37
4 ZHODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU ZKOUMÁNÍ PROBLEMATIKY.....	39
5 ANALÝZA MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ GAY SENIORŮ	41
5. 1 METODOLOGIE.....	42
5. 2 POSTUP ANALÝZY	44
5. 3 PRŮBĚH VÝZKUMU A POPIS ZKOUMANÉHO SOUBORU.....	45
5. 4 REFLEXE VLASTNÍ ZKUŠENOSTI VÝZKUMNICE S TÉMATEM	46
5. 5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	47
5. 5. 1 <i>Respondent č. 1 – „pan A“</i>	47
5. 5. 2 <i>Respondent č. 2 – „pan B“</i>	50
5. 5. 3 <i>Respondent č. 3 – „pan C“</i>	54
5. 5. 4 <i>Respondent č. 4 – „pan D“</i>	57
5. 6 HLAVNÍ ANALYTICKÉ KATEGORIE.....	60
5. 7 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU.....	63
5. 7. 1 <i>Vyhodnocení výzkumné otázky VO1</i>	63
5. 7. 2 <i>Vyhodnocení výzkumné otázky VO2</i>	66
5. 7. 3 <i>Vyhodnocení výzkumné otázky VO3</i>	68

5. 7. 4 Vyhodnocení výzkumné otázky VO4	70
5. 8 SHRnutí VÝSLEDKŮ.....	72
6 DISKUSE.....	74
ZÁVĚR	76
LITERATURA A ZDROJE	79
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	84
PŘÍLOHY	85
PŘÍLOHA Č. 1 - STRUKTURA ROZHOVORU	85
PŘÍLOHA Č. 2 - INFORMOVANÝ SOUHLAS	86
PŘÍLOHA Č. 3 - PŘEPIS ROZHOVORU Č. 1 (PAN A).....	87
PŘÍLOHA Č. 4 – PŘEPIS ROZHOVORU Č. 2 (PAN B)	93
PŘÍLOHA Č. 5 – PŘEPIS ROZHOVORU Č. 3 (PAN C)	99
PŘÍLOHA Č. 6 – PŘEPIS ROZHOVORU Č. 4 (PAN D)	105
ANOTACE	110

ÚVOD

Ruku v ruce s proměnami společnosti se dostává emancipace také rozličným minoritám, a to včetně LGBT komunity. Právě ta v oblasti získávání obecného uznání, ale také vydobývání rovných práv urazila jak ve světě, tak i u nás, v posledních desetiletích značný kus cesty. Zatímco v některých západních zemích již stejnopohlavní páry mohou vstupovat do manželství a adoptovat děti, Česká republika (kde byl však obecně vývoj v jistém slova smyslu zpomalen také politickou situací) zatím umožňuje lesbám a gayům uzavřít pouze registrované partnerství. I tak ale aktuální průzkumy veřejného mínění naznačují, že tři čtvrtiny české populace jsou manželství osob párů stejného pohlaví nakloněny, tato podpora přitom meziročně stoupá.

Bez ohledu na to, jaká konkrétně práva zatím v ČR legislativa LGBT lidem přisuzuje, faktem je, že postavení českých leseb a gayů se od revoluce významně proměnilo. Bohužel situace je však v jistém slova smyslu specifická zejména pro lesby a gaye, kteří se nyní nachází ve věku seniorském. Zatímco stávající generace mladých LGBT lidí již má možnost uzavírat (právně platné) svazky a veřejně tak deklarovat „příslušnost“ ke svému protějšku stejného pohlaví, dnešní gay/les senioři tuto možnost v minulosti neměli. I proto nyní, na sklonku života – kdy by podpora rodiny měla být samozřejmostí, čelí nezřídka samotě a mnoha obtížím, jež plynou právě z neexistující podpůrné rodinné sítě.

Diplomová práce se tedy zaměří na tento specifický – a v ČR doposud prakticky nezmapovaný – segment seniorské populace leseb a gayů. Jako inspirační materiál v tomto případě posloužila v rámci ČR zatím jediná výzkumná práce pojednávající o gay/les seniorech/kách, která vznikla díky Platformě pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu (PROUD) – *LGBT senioři/ky – neviditelná menšina*. Jak je totiž patrné z jejich závěrů, téma odlišné sexuální orientace v kontextu seniorského věku je minimálně diskutované a lidé, jichž se týká, jsou (nejen) v systému „neviditelní“.

Jelikož zmiňovaný výzkum se věnuje problematice sociální péče o LGBT osoby – tedy lesby, gaye, bisexuály a transsexuály – v kontextu poskytování služeb v zařízeních sociální péče, ambicí diplomové práce je zaměřit se na rodinné a sociální vazby těchto lidí. Právě rodinné vztahy totiž na jednu stranu ovlivňují péči o seniory (ať už je v silách rodiny poskytnout jim domácí péči, nebo jsou senioři umístěni do specializovaných

zařízení, kde je však rodina a přátelé mohou navštěvovat), na stranu druhou je zejména v případě leseb a gayů možné nakládat s tezí, že s ohledem na jejich orientaci budou jejich rodinné vazby odlišné než v případě heterosexuálů.

Navíc stávající generace gay/les seniorů je, jak již bylo naznačeno, v mnoha směrech naprosto výjimečná – vyrostla v době, kdy homosexualita byla tabuizována, lidé, kteří se ke své odlišné orientaci přihlásili, pak čelili stigmatizaci i ostrakizaci, a to samozřejmě i ze strany nejbližších. Mnozí pak svou sexualitu skrývali, žili v heterosexuálních svazcích a teprve po té, co byla homosexualita ve společnosti normalizována, s tímto faktem své blízké seznámili, jiní strávili celý život v osamění. Právě to jsou skutečnosti, které jsou již neopakovatelné, ale tato specifická žitá zkušenost těchto lidí se samozřejmě promítá i do toho, jak žijí v seniorském věku.

Cílem diplomové práce je tedy sumarizovat, jak prožívá mezigenerační sociální vztahy s mladšími generacemi konkrétně komunita gay seniorů¹, jaké jsou její vztahy s rodinou (ať už prokreační či zvolenou) a vztahy s mladšími příslušníky/cemi LGBT komunity. Za tímto účelem budou realizovány hloubkové rozhovory, které se zaměří na postavení gay seniorů v současné společnosti, ale i LGBT komunitě. Pozornost bude konkrétně zaměřena na jejich vztahy s mladšími generacemi v rámci jejich rodinného zázemí – fungující širší rodiny (pokud vůbec existuje) nebo tzv. „zvolené rodiny“, jejímž prostřednictvím jsou nejčastěji nahrazovány rodinné vazby. Sociální vazby založené na jiných než příbuzenských základech se totiž u těchto osob stávají často základní osou pomoci. Tito senioři zpravidla nemohou spoléhat na péči svých dětí, protože rodinu vůbec nezaložili, případně založili, ale vztahy s prokreační rodinou mohou být z důvodu jejich sexuální orientace, sexuálního chování či životního stylu napjaté či problematické.

Práce bude klasicky rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část práce poskytne odborný vhled do problematiky emancipace LGBT komunity v zahraničí i v ČR, nastíní problematiku homofobie a diskriminace a v základní charakteristice představí také gay/les seniory/ky, kteří jsou ústředním tématem této práce. Dále bude pozornost zaměřena na téma stárnutí a stáří, ale také postavení

¹ S ohledem na to, že minimálně co do založení rodiny byla i v minulosti výchozí pozice leseb odlišná, pozornost bude zaměřena specificky na muže – gaye. Ti ostatně byli v minulosti také kvůli homosexualitě (na rozdíl od leseb) cíleně stíháni a vězněni, mužská homosexualita měla v novodobých dějinách negativnější konotace než orientace lesbická.

seniorů/ek ve společnosti a na fenomén ageismu. Tematizovány budou i mezigenerační vztahy, mezigenerační komunikace a mezigenerační konflikty, které mohou vznikat v rámci rodinného prostředí. K vypracování tohoto teoretického základu poslouží kanonizovaná odborná literatura, a to jak českých, tak i zahraničních autorů, zahraniční a internetové zdroje pak budou využity především v kontextu témat souvisejících s LGBT komunitou a seniory, jelikož tato oblast je v ČR de facto nezmapována. Praktická část diplomové práce pak bude mít analytickou povahu, představí užitou metodologii výzkumu a poskytne odpovědi na definované výzkumné otázky vztahující se k hlavnímu cíli práce.

1 GAY/LES KOMUNITA A JEJÍ ZAČLENĚNÍ DO SPOLEČNOSTI

Následující text se stručně představí problematiku emancipace LGBT komunity, definuje specifika pojící se ke gay/les seniorské populaci a zaměří se také na problematiku homofobie a diskriminace.

Homosexualita neboli přitažlivost k osobám stejného pohlaví je stará jako lidstvo samo. V odborné literatuře autoři definují tento pojem jako „*trvalou citovou a erotickou preferenci osob stejného pohlaví. Je to celoživotní, neměnný a nezvolený stav, charakterizovaný tím, že jeho nositel je pohlavně přitahován a vzrušován převážně či výlučně osobami stejného pohlaví*“ (Janošová, 2000, s. 13). Ačkoliv v určitých historických etapách nejenže homosexualita byla společensky akceptovaná, ale dokonce např. v antickém Řecku značila příslušnost k vyšší společenské a intelektuální třídě, nejednalo se o pojetí homosexuality takové, jaké zná dnešní západní společnost, ale o chování kulturně podmíněné a vycházející z žité mytologie (Høystad, 2011, s. 56). Zejména v případě mužské homosexuality docházelo v minulosti k různým formám její „institucionalizace“, např. mnohé přírodní národy považovaly mužskou homosexualitu za součást náboženského a sexuálního života mužů. Obdobně jako v antice pak měla v těchto případech homosexuální penetrace charakter jistého zasvěcovacího rituálu při cestě k dospělosti, ničím neobvyklým nebyly tyto praktiky ani v Japonsku, Číně či indoevropských oblastech (Janošová, 2000, s. 37).

V dnešní době lze hovořit o tom, že se gayům a lesbám v mnoha částech (zejména západního) světa daří dosahovat rovnoprávnosti ve všech oblastech života, v některých zemích mohou vstupovat do klasického manželství, adoptovat děti. Jinde je možné alespoň uzavírat registrované partnerství či jeho různé variace. I proto je však situace stávajících gay/les seniorů/ek zcela specifická a do budoucna neopakovatelná. Gay/les senioři/ky, kteří produktivní část svého života prožili v časech, kdy homosexualita byla kriminalizována, považována za nemoc a obecně byla stigmatem, žádnou z výše zmiňovaných možností soužití a založení rodiny neměli. Buď se tedy (v „lepší“ případě) začlenili do heteronormativního světa, nebo žili v ústraní a sami, nežádka vystaveni rozličným represím. I proto dnes čelí problémům, které stávající mladá

generace gayů a leseb již mít nebude – jejich příbuzenské vazby jsou v mnoha případech zpřetrhány (rodina je v minulosti zatratila), vlastní potomky nemají. Ohrožuje je tak zvýšená míra osamění a frustrace (Seidl a kol, 2012, s. 301-490; Fanel, 2000, s. 389-487).

1. 1 Historický kontext emancipace LGBT² komunity ve světě

K normalizaci homosexuality začalo celosvětově docházet až od poloviny dvacátého století, a to především zásluhou specialistů, kteří se výzkumu homosexuality věnovali na profesionální úrovni. Již v roce 1919 tak v Berlíně vznikl první sexuologický ústav, který založil lékař a antropolog Magnus Hirschfeld. Právě on je také jedním z těch, kteří se výrazně zasloužili o následnou redefinici homosexuality, značné úsilí věnoval např. aktivitám, které měly vést k dekriminizaci homosexuality, již označoval za vrozený defekt³. V roce 1928 společně s A. Forelem a H. Ellisem založil *Světovou ligu pro sexuální reformu*, jejíž činnost, stejně jako fungování sexuologického ústavu, pak ukončil až nástup nacistů (Weiss a kol., 2010, s. 4).

Počátek boje za práva LGBT lidí je pak klasicky spojován s tzv. Stonewallem. Nepokoje, které započaly 28. června 1969 po policejní razii v oblasti newyorských gay klubů – a v bezprostřední blízkosti gay klubu *Stonewall Inn*, po němž je tento historický milník pojmenován – a trvaly po šest dnů, se staly spouštěčem totálního obratu ve smýšlení o homosexualitě. Jsou také de facto první veřejnou prezentací LGBT lidí, celá LGBT komunita najednou vystoupila ze stínu a začala se hlásit o svá práva. Přitom ještě v roce 1953 v USA platilo nařízení prezidenta Eisenhowera, které určovalo, že sexuální perverze, potažmo homosexualita, je důvodem pro propuštění ze služeb vlády. Dnes mohou lesby a gayové ve všech státech USA uzavírat manželství (od roku 2015), adoptovat děti, stejně tak je jim umožněno legální využití institutu surogátního mateřství. Situace v Evropě však byla – a stále je – odlišná (Wolf, 2009, s. 28).

² Ačkoliv práce se věnuje specificky gay seniorům, emancipace homosexuality je neoddělitelně spjata právě s LGBT komunitou, ta vedle leseb a gayů zahrnuje ještě bisexuály a transsexuály, dnes se ke zkratce přidává ještě „Q“ jako označení pro všechny nonkonformní osoby (queer) a „I“ jako odkaz na intersexuály.

³ To je samozřejmě poněkud problematičné, resp. i někteří Hirschfeldovi vrstevníci se vůči tomuto tvrzení vymezovali, jeho úloha v genezi přijetí odlišné sexuální orientace je však nepochybnitelná.

1. 2 Emancipace LGBT komunity v rámci ČR

1. 2. 1 Předrevoluční situace

V případě zaměření se specificky na české prostředí, z hlediska historického se první snahy o narušování předsudků vůči gayům datují do období první republiky. V roce 1931 skupina intelektuálů dokonce začala vydávat čtrnáctideník *Hlas sexuální menšiny*, který však vycházel pouze rok. Na trhu jej následně již v roce 1932 nahradil titul *Nový hlas – List pro sexuální reformu*, který vycházel až do roku 1934 (Fanel, 2000, s. 392). I za první republiky byli však homosexuálové vedeni v policejních evidencích – a to i proto, že homosexuální styk byl v dané době trestný.

Nenávist vůči gayům pak samozřejmě zesílila v době nacistické okupace, i navzdory tomu se minimálně v Praze gayové sekávali na tajných místech. Situace se pak nezměnila ani s nástupem komunismu. Stále totiž platil trestní zákoník z roku 1852, jehož čtrnáctá kapitola týkající se násilného smilstva, znásilnění a jiných závažných smilstev v § 129 klasifikovala homosexuální chování jako smilstvo proti přirozenosti, a to dokonce ve stejné kategorii jako zoofilii. Těm, kdo se těchto trestných činů dopustili, hrozilo vězení v rozpětí od jednoho do pěti let, za určitých okolností však provinilec mohl být uvězněn až na deset či dvacet let (Poláček a kol., 1947, s. 258). Tento paragraf byl v roce 1950 nahrazen novým, a to § 241, který definoval homosexuální styk jako trestný čin proti lidské důstojnosti (Janošová, 2000, s. 65).

Stěžejním momentem byl pro české (potažmo československé) gaye rok 1961, kdy byla v Československu jako v jedné z prvních zemí v Evropě zrušena kriminalizace homosexuality, § 241 byl nahrazen § 244, ten určoval, že „*pohlavní styky osob téhož pohlaví starších 18 let nejsou trestným činem, dojde-li k nim dobrovolně, bez úplaty a za okolností, které nebudí veřejné pohoršení*“ (Fanel, 2000, s. 434). Problémem však bylo relativně snadné zneužití litery zákony, nemluvě o tom, že homosexualita se jednoduše neslučovala s morálkou příkladného socialistického občana.

I navzdory dekriminálnímu homosexuálních styků tak bylo homosexuální chování na veřejnosti pobuřující, i proto pak až do konce 80. let nemohli gayové a lesby k seznámení využívat např. populární inzerci. S ohledem na to, že gay/les komunita takto žila *de facto* skryta většinové populaci, informovanost týkající se odlišné sexuální orientace byla minimální a veřejnost k lidem, kteří byli přitahováni osobami stejného

pohlaví, přistupovala s mnoha předsudky. Z toho důvodu pak mnozí gayové a lesby raději vstupovali do manželství a nezdávka žili také dvojí život – jeden „rodinný“ a druhý „tajný“. V takovém případě se zejména gayové setkávali např. na veřejných toaletách, v noci v parcích apod. Tato praxe se však samozřejmě promítala i do psychického stavu těchto jedinců, kteří s ohledem na popírání vlastní přirozenosti často trpěli depresemi, neurózami, příp. svou situaci „řešili“ užíváním různých typů návykových látek či – v krajních případech – i sebevraždou (Fanel, 2010, s. 450-453).

1. 2. 2 Porevoluční změny

Až rok 1989 znamenal pro českou gay/les komunitu moment jistého uvolnění a mezník, od něž bylo možné začít nově hledat místo pro lesby a gaye v české společnosti. *„Sametová revoluce přinesla bouřlivou změnu v mentálním nastavení společnosti. Během několika týdnů zmizel do té doby univerzální tlak na autocenzuru při vyjadřování myšlenek a různé složky společnosti začaly nově definovat a ve veřejné rozpravě otevřeně artikulovat své zájmy“* (Seidl a kol., 2012, s. 319). V médiích se tedy začaly objevovat otevřené zmínky o homosexualitě, čímž byl zahájen proces její normalizace. Od počátku 90. let začaly vznikat také organizace otevřeně se hlásící ke své LGBT tradici a hájící zájmy leseb a gayů, především pak SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů), v jejímž čele stál dlouhá léta Jiří Hromada, tato organizace vydávala také tematické periodikum *SOHO Revue* (Fanel, 2000, s. 454).

V případě zaměření se na hlavní zájmová témata porevoluční gay/les komunity by bylo možné zdůraznit především snahu o obecný vstup do veřejného prostoru, nescházela ale ani problematika prevence onemocnění HIV/AIDS (při té příležitosti také vznikla *Česká společnost AIDS pomoc*), možnost darovat krev, již od roku 1992 se také SOHO začala aktivně zasazovat o přijetí nové právní úpravy, která by umožnila lesbám a gayům stvrdit své soužití prostřednictvím registrovaného partnerství (Fanel, 2000, s. 460; Seidl a kol., 2012, s. 378).

Změna politických poměrů pak s sebou nesla i změny na úrovni legislativní. Již v květnu 1990 tak Federální shromáždění schválilo nový trestní zákoník, který kompletně zrušil problematyczny a stále diskriminační § 244 (Seidl a kol., 2012, s. 324). Na registrované partnerství si však lesby a gayové museli – navzdory odvážným

predikcím, že by k jeho uzákonění mohlo dojít již v roce 1995 – počkat ještě více než jedno desetiletí. K jeho prosazení totiž po dlouhých průtazích došlo až v roce 2006, kdy jej nejprve tehdejší prezident Klaus vetoval a následně jej Poslanecká sněmovna přehlasovala (tamtéž, s. 424).

Zákon o registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb.), který poskytuje lesbám a gayům určité „výhody“ (ovšem stále nesrovnatelné s klasickým manželstvím), vstoupil v platnost 3. 6. 2006. Od té doby je hlavním tématem LGBT aktivistů prosazení právní úpravy, která by umožnila v první řadě tzv. přisvojení biologického dítěte jednoho z partnerů partnerem druhým, příp. uzákonění společných adopcí stejnopohlavními páry. V loňském roce pak vznikla iniciativa *Jsme fér*, která se snaží popularizovat myšlenku umožnění stejnopohlavního manželství se všemi výhodami z tohoto svazku plynoucími tak, jak je to již možné v mnoha dalších západních zemích (*Jsme fér*, nedatováno, online).

Ačkoliv toto shrnutí průběhu emancipace LGBT hnutí na našem území je samozřejmě velmi stručné a zjednodušené, jistě je patrný obrovský přerod ve společnosti – ostatně, jak na svém profilu na sociální síti Facebook uvedl při příležitosti jedné z nedávných televizních debat (*Máte slovo*, 27. 3. 2018) na téma stejnopohlavního manželství sám Hromada:

„V roce 1990 (podle průzkumu veřejného mínění) nás podporovalo pouze 10 % občanů. V roce přijetí zákona o registrovaném partnerství (2006) už 75 %! V dalších letech až 80 %! Případné manželství aktuálně podporuje více než 50 % občanů ČR! To vše je důkazem, že nám společnost uvěřila, že jsme jejími plnoprávními členy. Společnost u nás dozrála - pochopila, že rodinu netvoří jen otec, matka a dítě. Ale také děda, babička, strýcové a tety, bratřenci, sestřenice, atd.“ (Hromada, 2018, online).

Stávající lesbické a gay páry přitom v mnoha případech již vlastní děti vychovávají, nemusí se skrývat, jejich rodiny je podporují. Situace je tedy diametrálně odlišná od té, která na našem území panovala před necelými třiceti lety, lesby a gayové, kteří tyto možnosti neměli, jsou však nyní v seniorském věku – a jejich sociální zázemí je v mnoha případech zcela neuspokojivé.

1. 3 Gay/les seniori a seniorky

Většina stávajících LGBT seniorů vyrůstala v klasické heterosexuální rodině ve společenské situaci, kdy se o minoritě veřejně nepsalo ani nemluvalo a kdy homosexualita byla trestná. Proces coming outu byl pro tyto jedince velmi obtížným krokem v životě. Pokud se jim se sebou samými podařilo vyrovnat a proběhla-li u nich fáze smíření s jejich sexuální identitou (vnitřní coming out), čekal je ještě proces vnějšího coming outu, odhalení jejich sexuální orientace jejich okolí. „*Coming out znamená pro jedince úkol přijmout své odlišné cítění jako základní axiom, z něhož bude nadále vycházet při úvahách o své budoucnosti*“ (Janošová, 2000, s. 22). Mezi vnitřním a vnějším coming outem u některých jedinců uplyne celá řada let, nezdědka tento proces trvá po celý život.

Pro lesby a gaye tedy v dobách hluboké totality, kdy homosexualita byla tabu, neexistovalo příliš mnoho možností, jak žít život, který by si přáli. Někteří podlehli společenskému tlaku a podřídili se heterosexuální normě, gayové se oženili, lesby vdaly a bez ohledu na orientaci mnozí založili rodinu. Postupně se ale (zejména po revoluci, kdy se společenské poměry uvolnily a homosexualita normalizovala) většina těchto svazků rozpadla. Dalším řešením bylo vzepřít se společenskému tlaku a žít s partnerem stejného pohlaví, obvykle byl ale takový vztah před veřejností utajován. Nejčastěji ale tyto lidé strávili celý život v osamění a svou sexualitu skrývali (Seidl a kol., 2012, s. 313). Jedním z důsledků těchto problematických sociálních vazeb dnešních LGBT seniorů/ek pak je právě samota.

Na tuto velmi specifickou situaci LGBT seniorů poukazuje již materiál Úřadu vlády z roku 2007 (s. 19). „*Jedním z jejich největších problémů je samota, která je mnohdy hlubší než u ostatní populace. Gayové obvykle dožívají bez rodinného zázemí; v mládí se jich rodina kvůli jejich homosexuální orientaci často zřekla a vlastní rodinu si nezaložili, a tak nemají potomky. Jejich přátelé postupně umírají, nové vztahy se jim již zpravidla nedaří navázat. Mladší generace gayů o komunikaci s nimi v podstatě nestojí.*“ Tato zmiňovaná samota pak nejvíce ohrožuje muže – gaye, lesby i navzdory své sexualitě zakládaly rodinu, v předrevoluční době zejména v důsledku jistého společenského tlaku (kdy bylo „normální“, aby žena měla děti), i proto většina stávajících senierek – leseb svou rodinu má – resp. tyto ženy v mnoha případech mají děti (Úřad vlády, 2007, s. 19-20).

Dalším problémem seniorské LGBT populace je její neviditelnost ze strany generace mladší. Nezřídka LGBT senioři narážejí na nepochopení, diskriminaci, jak naznačuje několik málo u nás realizovaných výzkumů, mnozí by uvítali např. zřízení LGBT seniorských center, kde by se nejen mohli sdružovat, ale kde by jim příp. mohly být poskytovány také další sociální služby (Úřad vlády, 2007, s. 20).

Navzdory tomu, že na obtíže, s nimiž se LGBT senioři potýkají, zmiňovaný vládní dokument upozorňoval již v roce 2007, první studie, která se specificky na toto téma zaměřila, vznikla až o jedenáct let později. Studie, příznačně pojmenovaná *LGBT senioři/ky – neviditelná menšina*, pak ve svém úvodu opět zdůrazňuje neopakovatelný životní kontext stávajících LGBT seniorů, jimž je třeba začít věnovat pozornost. „*Specifika LGBT seniorů/rek jsou dána především společenským kontextem jejich života – tj. tím, že svůj život prožili ve společnosti, která určité formy vyjádření sexuality a genderu stigmatizuje. Specifika tedy nevyplývají ze sexuální orientace jako takové, ale spíše z toho, jaké důsledky má přihlášení se k určitému vyjádření sexuality pro jedince v určité době v dané společnosti*“ (Špatenková a Olecká, 2016, s. 6).

1. 3. 1 Homofobie a diskriminace

Homofobie je ve svém základu strach z homosexuality, ale také z aktivit vedoucích k možnému zrovnoprávnění homosexuálů. Specifickým klíčem k nenávisti vůči homosexuálním, ale i bisexuálním a transgender lidem, je pak náboženský fundamentalismus, ale také pravicový extremismus. S ohledem na to, že pro současnou společnost je normou heterosexuality, každé „odchylce“ od tohoto normálu se dostává určité míry posuzování, ale i odsudků. Jak naznačují související výzkumy, obvykle je míra homofobie ve společnosti spjata se vzděláním, obecnou mírou konzervatismu, velikostí obývané obce/města, ale také s demografickými proměnnými, jako je věk či pohlaví, kdy vyšší míru tolerance vykazují lidé s vyšším vzděláním z větších měst, obecně otevřenější jsou tématu homosexuality ženy (Úřad vlády, 2007, s. 35-6).

V případě zaměření se na projevy homofobie jde klasicky jak o verbální, tak i fyzické útoky, které jsou ve společnosti běžné i dnes, ale i rozličné diskriminační praktiky – nerovné zacházení s lesbami a gayi v oblasti pracovní, vzdělávací, ale i na úrovni legislativní (upírání práv, jichž se běžně dostává párům, které tvoří heterosexuální

rodinu – daňová problematika, dědické právo atd.). Nedílnou součástí je i jistá míra stereotypizace.

S ohledem na to, že stávající LGBT senioři/ky prožili významnou část života v době, kdy ve společnosti byla homofobie zcela běžná – stejně jako léčba homosexuality a její kriminalizace – tento aspekt ovlivňuje i jejich stárnutí. *„Zkušenost stigmatizace a často i otevřené diskriminace se stává výrazným zdrojem stresu a faktorem ovlivňujícím například vztah k sociálním institucím“* (Špatenková a Olecká, 2016, s. 9). Přitom jak autorky upozorňují, to, jak jednotliví lidé prožívají své stárnutí, se do značné míry odvíjí i od jejich vlastní životní biografie. V případě, že tyto lidé po většinu svého života zakoušeli dopady diskriminačních praktik souvisejících s jejich sexuální orientací, v důsledku je to ovlivňuje nejen na úrovni udržovaných sociálních vazeb (viz výše), ale také v oblasti vlastního zdraví, psychické pohody a dalšího přístupu ke zdravotnickým i sociálním službám (tamtéž). Některé studie pak přímo spojují míru prožívané diskriminace s mírou následné sociální izolace LGBT seniorů/ek (Kuyper a Fokkema, 2010, s. 1173). *„U starších LGBT osob v důsledku negativního historického kontextu situace LGBT osob v ČR přetrvává jistá ostražitost a uzavřenost vůči ostatním“* (Špatenková a Olecká, 2016, s. 17).

Je tedy zjevné, že dnešní LGBT senioři/ky čelí mnoha neopakovatelným obtížím, pramenícím z historického kontextu postupné emancipace LGBT hnutí. Bohužel tématu je minimálně v českém prostředí věnována zatím nedostatečná pozornost, která by těmto lidem mohla stárnutí v určitém slova smyslu ulehčit. Zatímco Analýza Úřadu vlády z roku 2007 daný stav pouze mapovala, studie z loňského roku se již zaměřila na konkrétní obtíže, na které LGBT senioři/ky v rámci českého systému – především tedy v oblasti sociálních služeb – narážejí. Jedním z motivů k napsání této práce tedy je poznání rozšířit o přímé prožitky gayů, kteří jsou dnes v seniorském věku, a příp. identifikovat, nakolik se jejich vlastní životní historie shoduje či odlišuje od interpretovaných skutečností.

2 STÁŘÍ A JEHO SOCIÁLNÍ ASPEKTY

Současná společnost se s problematikou stáří a stárnutí potýká dlouhodobě, a to zejména s ohledem na demografické ukazatele prognózující dramatický nárůst seniorské populace v dalších letech nejen v ČR, ale i v rámci celé EU. Proto by mělo být v zájmu společnosti, veřejných a politických aktivit zajistit, aby generace osob v seniorském věku byly v rámci svých možností a schopností maximálně aktivní, soběstačné a měly přístup a možnost aktivního zapojení do veřejného a společenského života. Cílem této kapitoly je objasnit pojem stáří a stárnutí a celkově charakterizovat toto vývojové období v bio-psycho-sociální rovině. U člověka v procesu stárnutí je nutné brát v úvahu mimo vlivů biologických i aspekty psychologické (kognitivní, emoční) a sociální. Další část této kapitoly se zaměří na sociální význam stáří a na problematiku ageismu.

2.1 Obecná charakteristika stárnutí a stáří

Stárnutí je obecně biologickým jevem, jedná se o „*komplexní, nevratný, dynamický proces, který postihuje involučními změnami veškeré živé organismy kontinuálně již od početí*“ (Příbyl, 2015, s. 9). Nelze nalézt živý organismus či struktury, které by nepodléhaly procesu stárnutí, prochází jím tedy každý jedinec i celé společnosti, má své pozitivní i negativní stránky. Stárnutí, neboli gerontogeneze, je „*zákonitý, druhově specifický celoživotní proces, jehož involuční projevy se stávají zřejmější ve 4. decéniu ev. na přelomu 4. a 5. decénia*“ (Kalvach a kol., 1997, s. 33). Jedná se o individuální proces, který „*probíhá se značnou interindividuální variabilitou (každý stárneme do určité míry „svým tempem“), danou nejen různou genetickou výbavou, ale také různými životními podmínkami, interakcemi s prostředím, odlišným zdravotním stavem a životním způsobem*“ (tamtéž, s. 33). Současně se jedná o asynchronní (heterochronní) proces postihující nerovnoměrně různé struktury a funkce organismu, a to v souvislosti s jejich zatěžováním, stimulováním či poškozováním (tamtéž, s. 34).

Fyziologické stárnutí, někdy též označované jako primární či zdravé stárnutí, klasicky doprovází také s věkem související projevy, což vede k utvoření typického obrazu seniora, tzv. stařeckého fenotypu. Ten je charakteristický zejména pro osoby ve věku nad 65 let (Příbyl, 2015, s. 10). Patologickým, sekundárním stárnutím je potom chápáno

stárnutí chorobné, kdy je proces stárnutí značně urychlen (např. progerie, Hutchinsonův-Gilfordův syndrom). Dle Mühlpachra (2009) zabývajícího se touto problematikou může stárnutí probíhat jako:

- obvyklé, normální – kdy „*zdravotní a funkční stav seniora, jeho sociální role, míra zdravotních obtíží a funkčních limitací odpovídá jeho vrstevníkům, současně normě v dané společnosti i mezinárodnímu standardu*“ (Mühlpachr, 2009, s. 34).
- úspěšné – „*zdravotní a funkční stav seniora je lepší než současný průměr*“ (Mühlpachr, 2009, s. 34) a umožňuje mimo plné soběstačnosti i požadovanou tělesnou, psychickou a sociální aktivitu.
- neúspěšné, patologické – zdravotní a funkční stav je horší než u vrstevníků, neodpovídá normě dané společnosti, rozvíjí se závislost, choroby a jejich projevy nastupují obvykle předčasně a jejich průběh je urychlený (tamtéž).

Z hlediska sociologického má pojem stárnutí dvě základní podoby. Vidovičová (2013) hovoří na jednu stranu o populačním stárnutí jako demografickém procesu a na stranu druhou o stárnutí, jež je důsledkem biologických změn majících četné souvislosti na úrovni sociální i ekonomické. Tyto fenomény se pak podle autorky z perspektivy sociologie vzájemně ovlivňují a společně interagují, a to proto, že stárnutí jako životní proces je v určitém slova smyslu ovlivňováno či přímo determinováno sociálním pojetím stáří, ale také jeho vnímáním jako určité životní fáze, pro niž jsou typické určité charakteristiky, i proto je tedy stáří fenoménem, jež je kulturně podmíněn a také se pod vlivem kultury proměňuje.

Stáří (senium) je neodmyslitelnou součástí a etapou každého života a také „*obecným označením pozdních fází ontogeneze, přirozeného průběhu života*“ (Kalvach a kol., 1997, s. 18). Stáří je poslední částí lidského života, jež je charakteristická involučními změnami, dochází ke zhoršování funkcí a schopností. Bývá označována jako postvývojová, protože již byly realizovány všechny latentní schopnosti rozvoje. S tímto označením souvisí i definice stárnutí jako „*přirozená degradace organismu po dovršení vývojové fáze dospělosti a zralosti*“ (Encyklopedický slovník, 1993, s. 1037). Toto období lidského života v sobě implikuje nadhled a moudrost, pocit naplnění ale i úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti (Vágnerová, 2007 s. 299). Stáří je nejvíce heterogenní životní etapou, kterou prožívá každý jedinec svým vlastním originálním individuálním způsobem. Jednotlivé změny ve stáří lze rozdělit do tří základních

oblastí: fyzické, psychické a socio-ekonomické, přičemž tyto tři uvedené oblasti nestojí v životě člověka samostatně, ale jsou přirozeně vzájemně propojené.

Pro jedince vyššího věku se z mnoha důvodů stává obtížnější kontakt se společností a možnosti komunikace s ní se zužují, objevují se nejrůznější bariéry bránící v dosažení přímého kontaktu s okolím, dochází ke snižování fyzické pohyblivosti, myšlení se v tempu rozchází s myšlením příslušníků mladších generací. Technický pokrok, zejména v oblasti informačních a komunikačních technologií, míří kupředu takovou rychlostí, která je pro seniory mnohdy již nevstřebatelná (Jirásková, 2005, s. 62). Dalším limitujícím faktorem je ekonomická stránka stáří a stárnutí. Nižší životní úroveň spojená s odchodem do důchodu a závislost na výši penze stanovené státem nutí člověka k přednostnímu uspokojování základních potřeb a k šetření na potřebách, jako je společenský veřejný život, kontakt s lidmi nebo vzdělávání či volnočasové aktivity (Sak a Kolesárová, 2008, s. 139-144).

Vymezení hranice stáří z hlediska věku je velmi problematické. Přestože existuje řada periodizací období stáří, odvíjí se u každého jedince zcela individuálně, určujícím faktorem není pouze počet let, která uplynula od jeho narození, ale jistá opotřebovanost organismu, souhrn nezvratných (ireverzibilních) změn, ke kterým dochází v čase v organismu i psychice jedince a které vedou ke smrti. Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že ve vyspělých průmyslových zemích je dolní hranice stáří stanovena věkem 65 let, přičemž současná gerontologie – nauka o stárnutí a stáří – se zaměřuje spíše až na osoby ve věku nad 75 let. Toto potvrzuje i Mühlpachr (2004), který v odborné literatuře uvádí jako uzlový ontogenetický bod také věk 75 let, a nazývá jej „kritickou periodou“. Věk nad 90 let bývá autory zpravidla označován jako dlouhověkost. V dnešní době, v souvislosti se stále se zvyšující úrovní lékařské péče i životní úrovně obyvatelstva, obecně dochází i ke zvyšování počtu jedinců, kteří se tohoto věku dožívají, mnohdy i za plného fyzického a mentálního zdraví. Kalvach (1997) stejně tak jako další autoři odborné literatury člení stáří na biologické, kalendářní a sociální.

2. 1. 1 Biologické stáří

Jako „biologické stáří“ je možné označit konkrétní míru involučních změn často doprovázených změnami způsobenými chorobami, které se v tomto období ve vysoké míře vyskytují (polymorbidita). Stárnutí s sebou přináší zhoršení somatického i psychického stavu. To, jakým způsobem (a v jaké míře) se tělesné i duševní změny projeví, je samozřejmě individuální záležitostí, jež je podmíněna jak geneticky, tak i zevnějšku, exogenně. Roli tedy sehrávají veškeré vlivy, kterým byl jedinec během celého svého života vystaven (Vágnerová, 2007, s. 311). Jednou z příčin interindividuálních rozdílů v procesu stárnutí jsou genetické dispozice. Každý z nás má ve svém genetickém programu pomocí DNA, která je nositelem genetické informace, zakódován počátek a průběh stárnutí, což je základem tzv. primárního stárnutí. Představu o interindividuální variabilitě nastiňuje potom Řičan (2004, s. 331) takto: *„Biologický rozdíl mezi průměrným šedesátníkem a průměrným sedmdesátníkem je stejně veliký jako mezi průměrným patnáctiletým a pětadvacetiletým. Ale rozdíl mezi průměrným patnáctiletým a pětadvacetiletým je patrný na první pohled, zatímco mnoho šedesátníků vypadá a funguje na sedmdesát a naopak.“*

Tempo stárnutí ovlivňují mimo výše uvedených genetických dispozic i různé vnější faktory, jejichž působení vede k tzv. sekundárně podmíněnému stárnutí. Exogenní zátěž ovlivňuje v průběhu života fungování jednotlivých orgánových systémů popř. i fungování celého organismu. Z toho vyplývá, že způsob prožití minulých let se projeví na aktuálním stavu organismu ve stáří. Tento stav může být lepší, či horší vzhledem k reálnému kalendářnímu věku (Vágnerová, 2007, s. 311-312).

2. 1. 2 Kalendářní (chronologické) stáří

Kalendářní stáří je vymezeno dosažením určitého stanoveného (kalendářního) věku, tj. počtem prožitých let od data narození. Z toho důvodu je možné na něj nahlížet také jako na sociální konstrukt, jehož výpovědní hodnota je *de facto* nulová, jelikož nezohledňuje inter-individuální rozdíly (Příbyl, 2015, 2015). Jedná se o nejběžnější způsob vyjádření stáří jedince, nepodává však žádné informace o jeho funkčnosti, schopnostech, úrovni psychiky či míře soběstačnosti či závislosti na druhé osobě. Kalendářní věk určuje současně i věk důchodový, jehož hranice je stanovena státem a má svůj význam pro

demografické, statistické a jiné účely. V odborné literatuře existuje celá řada typologií periodizace stáří, nejznámější periodizaci období stáří najdeme v Příhodově *Ontogenezi lidské psychiky* (1974). Členění celého lidského věku do fází po patnácti letech je zakončeno poslední fází nazvanou senium, ta je dále rozdělena do tří kategorií:

- senescence, od 60 do 75 let,
- kmetství, od 75 do 90 let,
- patriarchium, od 90 let.

Periodizaci kalendářního stáří pak nabízí také WHO (Světová zdravotnické organizace), a to v následovné podobě:

- 60 – 74 let, rané stáří (starší věk),
- 75 – 89 let, vlastní stáří (pokročilý, vysoký věk),
- 90 let a více, dlouhověkost (stařecký věk).

2. 1. 3 Sociální stáří

Sociální stáří definuje Kalvach a kol. (1997, s. 20) jako „*kombinaci několika sociálních změn či splnění určitého kritéria – nejčastěji penzionování resp. dosažení věku, v němž vzniká nárok na odchod do důchodu.*“ Je dáno změnou sociálních rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění, pojí se s riziky jako maladaptace na penzionování doprovázené ztrátou společenské prestiže, nadbytek neorganizovaného volného času, pauperizace, osamělost, věková segregace, která je zdrojem ageismu a diskriminace. Člověk by se měl věnovat přípravě na stáří již v dospělosti, a to nejen po stránce materiální, ale také např. vytvořením tzv. druhého životního programu, který mu umožní seberealizaci a později i kvalitní život v důchodovém věku. Člověk by měl svůj odchod do důchodu přijmout především jako přirozený vývoj vlastní osobnosti (Kozáková a Müller, 2006, s. 13).

2. 2 Sociální význam stáří

Stejně jako celá společnost prochází neustálým vývojem i seniorská populace je proměnlivá a neustále se vyvíjí, v posledních desetiletích se pak významně transformovalo i samotné postavení dnešních seniorů ve srovnání s předchozími generacemi. Nové generace seniorů si do stáří přináší své generační zkušenosti, znalosti, návyky a potřeby, mají vyšší vzdělání, do seniorského věku se dostávají lidé, z nichž cca 10 % absolvovalo vysokoškolské vzdělání a přibližně třetina dokončila střední školu, více starších lidí také ovládá cizí jazyky. Stávající senioři jsou rovněž aktivnější, náročnější a zvláště ženy jsou více emancipované, než byly generace dřívější. To je oproti dřívějším dobám velmi významný posun.

Dnešní senioři se dožívají vyššího aktivního věku, jsou mnohem zdravější a věnují se mnoha rozličným volnočasovým aktivitám. I starším generacím se daří pronikat k novým komunikačním technologiím, ať už v podobě mobilní telefonní komunikace, tak internetu či sociálních sítí. Senioři zahajují i další kariéru, vedou společnosti, věnují se politickému životu, uměleckým činnostem, cestují, chodí do vzdělávacích kurzů, škol a předávají své znalosti a zkušenosti ostatním (Tošnerová, 2002, s. 12). „*Starí lidé mohou ke společenskému vývoji přispívat zcela jedinečným způsobem nejen vzhledem ke svým, často draze zaplaceným, zkušenostem, ale i pro schopnost hodnocení událostí ze širší perspektivy, než jaká je dopřána mladším*“ (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 211). Mühlpachr (2009) tento stav nazývá tzv. mezigenerační mobilitou.

Stáří je dnes bohužel také často bráno jako období, které stírá rozdíly dané individuálními charakteristikami. Postoj, který zaujímá současná společnost ke stáří a starým lidem celkově, je spíše negativní, odmítavý a podceňující. Jak ve své publikaci uvádí Vágnerová (2007, s. 308), „*stáří je chápáno jako období, kdy může člověk pouze chátrat, v nejlepším případě si zachová část toho, co získal dříve. Jeho zkušenosti a kompetence ztrácejí svůj význam a z pragmatického pohledu není takový člověk ničím přínosný.*“

Snižuje se také pozitivní vliv rodiny, jako základní sociální jednotky člověka, generace žijí odděleně, větší část seniorů tak žije o samotě, nanejvýše s partnerem obdobného věku, což zvyšuje po všech stránkách náročnost jejich životní situace. Senioři, kteří se tak ocitají dlouhodobě v nepříznivé sociální situaci, kterou nemají možnost vlastními

silami zlepšit, se stávají příjemci sociálních služeb (Vágnerová, 2007, s. 308-310). Starý člověk často přestává rozumět okolnímu světu z důvodu omezeného přístupu k informacím a nedostatečného styku s okolním prostředím, uzavírá se tak více do sebe, vrací se do minulosti, do vzpomínek a rezignuje na budoucnost. Další ze stěžejních oblastí je integrita starého člověka spočívající v bilancování vlastního života, mělo by být samozřejmostí, aby měl starý člověk dostatek prostoru ke sdílení své životní situace a zkušeností. Právě tato životní zkušenost nás může obohatit, a proto by mělo být ke stáří přístupováno s určitou úctou a respektem.

Hodnotový systém současné společnosti klade důraz především na zachování všech kompetencí mládí, tj. mladistvý vzhled a výkon (kult mládí), a staří lidé jsou značně znevýhodněni. Zejména příslušníci mladších generací přicházejí o pochopení jisté kontinuity na sebe navazujících generací, jež bylo dříve běžné díky tomu, že společně v jedné domácnosti žili i příslušníci širší rodiny. Dochází k oslabení sociálních vazeb uvnitř rodiny, mladší generace nepocítují se staršími lidmi sounáležitost a chápou je jako příslušníky jiné podřadnější kategorie, s níž nemají nic společného (Vágnerová, 2007, s. 308).

Tuto situaci podporují svojí prezentací i média, která různým způsobem potvrzují důležitost vnějšího vzhledu a proklamované svěžesti jako současné normy, a to, co jí neodpovídá, je považováno za podřadné. V dnešní moderní a technické době si mladý, krásný a úspěšný jedinec vyhledá všechny informace on-line a zkušenosti starších lidí jej nezajímají, protože jsou „zastaralé“. Příčinou negativního postoje ke stáří mohou být i obavy z vlastního stárnutí, může se objevit generalizovaný odpor vůči těmto lidem, již jsou chápáni jako představitelé něčeho nežádoucího, přítěž společnosti, která jednoduše není přínosem, ale spíše celospolečenskou zátěží (Vágnerová, 2007, s. 308). Z takto nastaveného hodnotového systému společnosti potom vychází i tzv. ageismus – postoj, který „vyjadřuje obecně sdílené přesvědčení o nízké hodnotě stáří a nekompetentnosti stáří“ (tamtéž, s. 308).

2. 3 Ageismus

Společně se změnou názorů a postojů vůči seniorské populaci mimo jiné dochází i ke změnám v mezigeneračních vztazích. Jednou z nejdůležitějších změn, které stáří v moderní společnosti provází, je výrazná změna jeho sociálního statusu. V současné moderní společnosti dochází ke snížení sociálního statusu stáří, mnohdy až na tak nízkou úroveň, že se začíná hovořit o nové formě nesnášenlivosti, o tzv. ageismu neboli diskriminaci na základě věku. Tato situace může vést až k věkové segregaci a k vyčlenění ze společnosti. V současnosti zájem o tento vysoce společensky nebezpečný fenomén roste, hlavně v souvislosti s gradujícím stárnutím moderní společnosti.

Pojem ageismus je odvozen z angl. slova *age*, které znamená věk nebo stáří. Poprvé označení ageismus použil v roce 1968 americký psychiatr, ředitel amerického Národního institutu pro stárnutí, Robert N. Butler (Příbyl, 2015, s. 27). „*Ageismus můžeme chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří, stejně jako se rasismus a sexismus vztahují k barvě pleti a pohlaví. Staří lidé jsou kategorizováni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a způsobech, staromódní v morálce a dovednostech*“ (Farková, 2009, s. 100). Jednotná definice ageismu neexistuje, v odborné literatuře nalezneme mnoho různých definic dle vývoje náhledu na oblast přijímání stáří ve společnosti, např. Příbyl (2015, s. 27) jej popisuje jako rozličné projevy negativního hodnocení stáří, ale také souvisejících chorob, možné bezmoci a také blížící se smrti. Vedle toho také konstatuje, že stáří má obecně „nálepku“ nekompetentnosti, jež vede k tomu, že schopnosti seniorů jsou nezdánlivě podceňovány a sami senioři odmítáni. V extrémních případech pak může docházet přímo k projevům odporu vůči starým lidem. Vidovičová (2005, s. 6) definuje ageismus jako ideologii, jež pramení ze sdíleného (kolektivního) přesvědčení, že stáří je kvalitativně nerovnocennou fází života vůči fázím předchozím. To pak ústí v projevy systematické, symbolické i reálné stereotypizace i diskriminace osob seniorského věku.

V souhrnu pak ageismus implikuje stereotypy, předsudky a negativní představy o starých lidech nebo projevy diskriminace vůči staršímu člověku nebo skupině starších osob. V běžném každodenním životě se ageismus manifestuje různými způsoby, jedná se o diskriminační praktiky na trhu práce, ve zdravotnictví a dalších službách, projevy pohrdání, odporu, vyhýbání se kontaktu se staršími lidmi. Proniká i do sféry rodinných interakcí, kdy právě zde nalzáme nejhrubší formu ageismu tj. násilí páchané na starších

lidech. Tak jako byl Mezinárodní zdravotnickou organizací (WHO) definován syndrom CAN (Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte), byla stejná pozornost věnována i problematice „ELDER ABUSE and neglect“ – (EAN), tedy zanedbávání a týrání seniorů. Nevhodné zacházení se starými lidmi (geronty), jak uvádí Koval (In Ort, 2004, s. 57), „vyvolává situace ponižení, zoufalství a doslova očistec na Zemi pro jedince, kteří již nemají dostatek sil se sami vzepřít a vzdorovat tomuto údělu.“

Ageistické postoje se vytváří v průběhu socializace. Rozhodující skutečností, která utváří naše postoje k seniorům, je množství a kvalita kontaktů se starší populací v rodině v dětství a dospívání. Podpora této mezigenerační komunikace mezi juniory a seniory i mimo rámec rodiny může oběma skupinám také mnohé přinést (Tošnerová, 2002, s. 41).

V naší společnosti jsou postoje ke stáří ambivalentní. Na jedné straně jsou naše děti vychovávány k úctě ke stáří, na straně druhé ale velmi často hovoříme o starých lidech jako o zátěži a neproduktivním článku společnosti. Vidovičová (2008, s. 120-143) dále s odkazem na další autory (Palmore, 1990) uvádí zdroje ageismu a faktory, které přispívají k jeho vzniku. Možné zdroje ageismu rozděluje na individuální (subjektivně-psychologické), kulturní a sociální. Mezi individuální zdroje autorka řadí především:

- strach ze smrti a stárnutí jako psychosomatického úpadku,
- frustraci,
- agresi, ze které pramení hostilita vůči členům minoritních skupin, nebo autoritářská osobnost, u níž jsou předsudky manifestací nejistoty.

Mezi kulturní zdroje ageismu patří faktory jako hodnotové systémy, jazyk (pohrdavé označení osob ve vyšším věku), mediální kultura, prezentace médií (kvalita a kvantita prezentace seniorů v médiích), tisk, umění a literatura. Pro tyto zdroje je specifické, že disponují schopnostmi tyto stereotypy a diskriminační postoje do nich vložené i nadále téměř neomezeně šířit. Do kategorie sociálních zdrojů ageismu Vidovičová (2008) řadí demografii (problém stárnutí populace), věkový generační konflikt (konec životního cyklu je vnímán jako neproduktivní a tím je stáří devalvováno), věkovou, prostorovou a institucionální segregaci a změnu statusu stáří ve společnosti (tamtéž, s. 120-121).

Stáří je často stereotypně vnímáno jako období chudoby, nemoci, neaktivity a celkového fyzického i psychického úpadku. V tomto pojetí je stáří potom pouze jakýmsi

„čekáním na smrt“. K ageismu přispívá také již zmiňovaný důraz kladený na mládí a fyzickou krásu, tzv. juvenilní kult, kdy žádoucí a upřednostňující hodnoty jsou mládí – vitalita a výkon. Na to se pak zaměřuje celé odvětví konzumu i reklama, jež tento ideál šíří a podporuje (Ort, 2004, s. 42).

Ageismus může nakonec ovlivnit i to, jakým způsobem vnímá starý člověk sám sebe. Nabízí se otázka, do jaké míry sami senioři, kteří neustále slýchají o své nevýkonnosti, přebírají stereotypy stáří a identifikují se s nimi, nic víc už nečekají a tím se sami podílejí na jejich udržení (Tošnerová, 2002, s. 11). Pohled moderní společnosti na stárnutí by se měl tedy změnit, namísto přijímání fenoménu stárnutí ve společnosti jako pohromy a hrozby je třeba začít nahlížet na přítomnost demografických změn jako na výzvu.

3 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

Vztahy mezi generacemi bývají často velmi komplikované, což je zpravidla způsobeno tím, že má každá generace svůj specifický pohled na svět. Tato kapitola se tedy zaměří na samotný pojem *generace* a následně také na konkrétní oblast mezigenerační komunikace a konfliktů. Poslední část bude věnována rodinným vazbám a rodině.

3.1 Generace a její specifika

Budeme-li se zabývat problematikou mezigeneračních vztahů, je nutné nejprve se zaměřit na samotný pojem generace. Ten pochází z řeckého slova „genos“, jež znamená rod. Tento pojem se užívá ve více vědních oborech, například v sociologii, psychologii, pedagogice, sociální práci aj. Přesto se jeho výklady v různých odborných zdrojích v podstatě shodují. Generaci tedy chápeme jako skupinu jedinců, kteří se narodili a vyrůstali spolu v téže době, což se u člověka mění zhruba po 20-30 letech.

Věkový rozdíl mezi generacemi je dán dobou potřebnou k biologickému vývoji od narození k zahájení biologické reprodukce. Zahájení a ukončení biologické reprodukce není dáno pouze biologickou zralostí, tento proces je zabarven i sociálně, ovlivněn společenskými faktory, které nepůsobí stejnou silou plošně v celé populaci. Reprodukční proces je potom ovlivněn především sociální pozicí, včetně vzdělanostní úrovně (Sak a Kolesárová, 2012, s. 35). Jak Sak a Kolesárová dále ve své publikaci uvádí: „*Tyto sociální faktory, které v úhrnu vedou k určitému trendu reprodukčního chování, vedou k posouvání věku rození dětí. Rozšiřuje se tak interval věku, v němž ženy v současnosti rodí děti*“ (tamtéž, s. 35). Dle statistik je tato hranice nyní stanovena na 29 let věku ženy.

V sociologickém pojetí je generace „*velká společenská skupina, která jako subjekt byla zformována jednak výraznou společenskou událostí, jednak souhrnem změněných společenských podmínek, které vytvářejí specifické generační společenské klima*“ (Sak a Kolesárová, 2012, s. 35). *Výkladový slovník sociální práce* pak k termínu generace uvádí dvojí vysvětlení – v prvním případě se jedná o skupinu lidí, kteří se narodili ve stejném roce a bývají označováni také jako tzv. kohorta. Ve druhém případě jde opět o osoby narozené v totožném časovém úseku a mající díky tomu obdobný životní styl

(Matoušek, 2003, s. 72). *Sociologický terminologický slovník* definuje generaci v obdobném významu, a to jako: „*seskupení příbuzných věkových skupin nebo ročníků, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách*“ (Jandourek, 2001, s. 91).

Příslušníky jedné generace tedy spojuje jednak podobný věk a navíc ještě to, že vyrůstali ve stejných kulturních, společenských, politických, náboženských a historických podmínkách. Každý člověk v průběhu socializace přejímá základní společenské a mravní normy a obecně uznávané hodnoty i pravidla, která společnost vnímá jako žádoucí a od svých členů očekává, že tento ustálený systém norem, hodnot, morálky a pravidel budou akceptovat a dodržovat. Každá generace je tedy kulturně a historicky podmíněna.

Každá generace vyrůstá v jiném prostředí, které ji specificky ovlivňuje a formuje. Ve stejné době se ve společnosti běžně setkáváme s příslušníky několika generací, dnes běžně tři až čtyř. Odborně se rozpětí mezi jednotlivými generacemi označuje jako generační interval, tj. časové období mezi narozením rodičů a jejich dětí (Hartl a Hartlová, 2010, s. 229). Generační interval se pohybuje v rozmezí 20-30 let a v poslední době se vzhledem ke stávajícím demografickým ukazatelům spíše rozšiřuje.

V odborné literatuře je rovněž uváděn pojem „kohortový efekt“, který vyjadřuje „*specifické sdílení stejného způsobu chování a prožívání skupinou vrstevníků s typickými projevy, vlastními pouze stejně narozeným*“ (Ort, 2004, s. 36). S každou kohortou jsou potom spojeny různé historické zážitky i socializační a kulturní vzorce chování, stejně jako specifická morálka, společenské vystupování, návyky a stereotypy, odlišné hodnoty a priority (tamtéž). Bez výměny generací a beze změn, které každá z nich přináší, by se nemohla vyvíjet kultura ani společnost samotná.

Každá generace je specifická a vytváří si svůj životní styl, to znamená, že je schopna nového začátku a velkých změn. V minulosti byla většina politických a společenských změn a revolucí do určité míry dílem a zásluhou právě mladé nastupující generace, která vybojovala proti konzervativním starším generacím nový společenský pořádek a stála v čele nových společenských hnutí. Nová nastupující generace je obvykle označována za lepší, vzdělanější, morálnější a pokrokovější, než byly ty před ní (Sak a Kolesárová, 2012, s. 34-36). V tomto kontextu je možné rozlišovat „generační typy“, tudíž se setkáváme s pojmy jako generace X, Y a Z, jež jsou charakterizované dobou

narození. Každá z těchto generací má svá specifika, jsou odlišné svými představami o životě, způsobem života, svým jednáním a představami o kariéře a postavení ve společnosti.

Generace dnešních seniorů, kteří jsou předmětem zájmu této práce, lze zařadit do Generace Baby Boomers, která předchází Generaci X. Příslušníci této generace jsou narozeni v rozmezí let 1946 – 1964 a název je kulturním označením pro americkou generaci, jelikož v naší zemi se sociologie v předrevolučním období zkoumáním generací nezabývala. Tito lidé jsou narozeni v silné populační vlně v době ekonomické prosperity rodičům, kteří zažili válku. Jedná se o první generaci dětí, která byla považována za plánovanou. Je to velmi optimistická generace, která přinesla do tehdejší společnosti mnoho změn (hnutí hippies ze šedesátých let), zřekla se hodnot svých rodičů a přijala nové, preferuje prvky, věci a výrobky, které jim v mnohém usnadní život. Na rozdíl od americké generace se ta česká v mnohém liší. Čeští Baby Boomers mají na rozdíl od těch světových své specifické rysy, neboť vyrůstali pod vlivem poválečných změn a silícího komunistického režimu, který potom na dlouhou dobu ovlivnil celý jejich vývoj a myšlení. Čeští Baby Boomers jsou materialisticky založení, konzervativní a často pracují i po odchodu do důchodu z důvodu finančního zajištění, potřeby přátelství, kterou nalézají v pracovním kolektivu, ze strachu z plného důchodu jako neznámé zkušenosti (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 132-152).

Do tzv. generace X jsou řazeni lidé narozeni v období let 1965-1981. V České republice je tato generace nazývána „Husákovy děti“ a na rozdíl od celosvětových charakteristik má své specifické rysy dané dobou, ve které její příslušníci vyrůstali. Tito lidé vyrůstali v období komunismu, v době finanční, rodinné a společenské nejistoty. Charakteristický je jejich pesimistický pohled na svět. Tento postoj je důsledek vlivu četných negativních společenských jevů, k nimž došlo v průběhu jejich dospívání. Nevyhledávají změny, mají rádi své jistoty. Dalším typickým rysem této generace je v ČR dlouhodobé zaměstnání, příslušníci generace X zpravidla zůstávají pracovat tam, kde byli přijati hned po ukončení vzdělávání. Práce je pro ně nejdůležitější položkou v žebříčku hodnot, mnohdy i před rodinou (je to první generace obou zaměstnaných rodičů, děti prožívaly své dětství v osamění). Dětství této generace ovlivnily počátky televize, videa a postupně také první výpočetní techniky. Nevýhodou těchto jedinců je skutečnost, že nejsou schopni pracovat s technikou a moderními technologiemi tak dobře jako mladší ročníky, zaostávají ve znalostech cizích jazyků a jsou nuceni se z důvodu uplatnitelnosti

na trhu práce neustále dále vzdělávat (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 132-152).

Lidé Generace Y se narodili v rozmezí let 1980-1995, tato generace je 3x početnější než generace X a v ČR tvoří asi čtvrtinu populace, příslušníci této generace bývají též nazýváni jako „mileniálové“. Nejvýraznější charakteristikou této skupiny osob je změna, narodili se již v klidném období, do svobody a demokracie. Je pro ně typická značná flexibilita promítající se do všech sfér jejich života. Vyrůstají obklopeni moderními technologiemi, které jsou pro ně na rozdíl od starších generací samozřejmostí, mohou cestovat, studovat, ovládají cizí jazyky a mají z důvodu společenských změn zcela jiné možnosti pro svůj rozvoj než generace předchozí. Jsou ekonomicky velmi aktivní, touží po vyšší životní úrovni i za cenu zadlužení, mají zcela jiné priority a hodnoty a kvůli tomu jsou pak nezdědka generací X často kritizováni (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 132-137).

Generace Z jsou lidé narozeni v letech 1996-2010, tuto skupinu, lze také nazvat „net generation“. Internet je nedílnou součástí jejich života, platí u nich pravidlo, kdo není online, jako by nežil. Na svět pohlížejí spíše konzumně, mají dar rychle se adaptovat v nové situaci, stejně tak je pro ně charakteristický rychlý úpadek soustředění se na určitou věc či činnost, touží po svobodě a nezávislosti a chtějí být jiní než ostatní, přesto neustále sdílí své zážitky na sociálních sítích a formou fotografií tzv. „selfiček“ neustále dokumentují svůj život. Jsou netrpěliví, sebestřední a sebevědomí, dávají přednost spíše rychlosti než kvalitě odvedené práce, nemají úctu k tradicím a zvyklostem a nestojí ani o moudra starších, neboť vše, co potřebují, si sami vyhledají na internetu (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 132-152).

Tyto výše zmíněné skupiny společně vstupují s různou mírou intenzity do vzájemných interakcí, čímž jsou vytvářeny tzv. mezigenerační vztahy, které mohou být realizovány v různých kontextech a prostředích (Štěpánková a kol., 2014, s. 265). Mezigenerační vztahy, a to nejen v rodině, ale i obecně ve společnosti, jsou individuální a mnohdy velmi složitou záležitostí a v českém prostředí je této problematice, z důvodu stárnoucí společnosti, v poslední době věnována značná pozornost. Každá generace má na svět jiný, svůj vlastní názor.

V současném moderním světě vedle sebe žijí čtyři lidské generace, z nichž každou formovala a ovlivnila doba, ve které se její členové narodili a v níž vyrůstali a dospěli.

Mezilidské vztahy jsou obvykle v reálném životě ambivalentní, je zcela přirozené, že při interpersonální interakci nedochází pouze k dorozumívání a porozumění, ale vedle harmonických vztahů současně existují i mezigenerační střety a konflikty. K vytvoření a uchování harmonických vztahů je důležitá pravidelná komunikace rozvíjející a podporující rodinnou intimitu a budující důvěru spolu s vědomím vzájemné sounáležitosti (Cibulec, 1980, s. 15-19). Jak senioři, tak i mladí lidé naráží na vyhraněné názory druhé generace. Je však zcela pochopitelné, že na všem se shodnout nelze. Důležitá je tak především určitá míra tolerance a ochota přijímat názory druhých. Starší generace by měly brát ty mladší s rezervou a nechat je, aby samy dospěly a našly si v životě vlastní cestu. Naopak lidé mladí by měli ke stáří přistupovat s respektem a úctou.

3. 2 Mezigenerační konflikt

Mezigenerační konflikt je podle Ondrejkooviče (2013, s. 49) specifickým druhem konfliktu, který vzniká z rozporu v procesu vývoje, kdy každá generace vystupuje z pozice relativně samostatné sociálně se formující síly. Jak uvádí ve své publikaci dále i Plamínek (2012, s. 15) konflikt je faktor, který narušuje nebo ohrožuje rovnováhu nebo stabilitu systému. Konflikt vychyluje systémy ze stavů blízkých rovnováze a tím podněcuje jejich změny. *„Je-li ohrožována či porušována pouze rovnováha a stabilita systému zůstává navzdory konfliktu zachována, je konflikt činitelem, který dává systému dynamiku a umožňuje mu měnit se a vyvíjet. Je-li porušována stabilita systému, potom označujeme konflikt slovem krize“* (tamtéž), krize přímo ohrožuje existenci systému. Příčinu mezigeneračního konfliktu spatřuje Ondrejkoovič (2013, s. 49) především v uznávání a dodržování rozdílných hodnotových systémů a norem, které podmiňují sociální jednání aktérů konfliktu. Mezi generacemi dochází často k různým střetům, rozporům i konfliktům.

Generační napětí pak Hartl a Hartlová (2010, s. 164) považují za napětí vznikající v rámci rodinných vztahů, kdy dochází ke střetům mezi jednotlivými rodinnými příslušníky v důsledku jejich odlišné životní historie, hodnot i postojů. Generační napětí ale může vznikat i v jiných sociálních situacích a prostředích než jen v rodině.

Z generačního napětí, zejména trvá-li delší dobu a není-li řešeno, se může vyvinout již zmiňovaný mezigenerační konflikt.

V odborné literatuře se lze v této souvislosti setkat s pojmem „střídání generací“, které je přirozeným sociálním procesem, jež zabezpečuje kontinuitu ve vývoji společnosti i kontinuitu v sociální změně. Proces střídání generací je často provázen sociálními mezigeneračními konflikty, které mohou nabývat různé podoby i intenzity (Ondrejko, 2013, s. 49).

Střídání generací a mezigenerační konflikty se často vyskytují v rodinném prostředí ve formě latentní, mohou mít ale i zjevnou manifestovanou podobu. Nežádáme být svědky nejrůznějších projevů mezigeneračních neshod na veřejnosti, v politice, v managementu, ve vědě a technice, umění i literatuře. Ondrejko (2013, s. 49-51) k tomu dodává, že generační neshody mohou být i uměle vytvářené, dokonce také účelově projektované, a to zpravidla s cílem přístupu k moci či jiným výhodám. V případě mezigeneračních destruktivních konfliktů jde o problémy, které nejsou řešeny vůbec, nebo je k nim přistupováno nevhodným způsobem. Tyto konflikty mohou napáchat velké škody, zejména v rovině interpersonálních vztahů. To je ještě horší, pokud se jedná o mezigenerační konflikty v rámci rodiny, kde může dojít k trvalému rozvrácení osobních vztahů a vazeb mezi členy rodiny. V praxi dochází běžně i k situacím, kdy podobný destruktivní konflikt vede k odcizení až úplnému přerušování kontaktů a vzájemných vztahů, což je v každém případě nežádoucí. Na druhé straně se můžeme setkat i s mezigeneračními konstruktivními konflikty, které v případě vhodného řešení a vstřícného přístupu zúčastněných stran pomohou pojmenovat problémy, hledat jejich možná řešení a uvolnit stávající napětí mezi aktéry konfliktu. Jedná se o situaci, kterou nelze chápat ve své podstatě jako pozitivní, tj. žádoucí, ale ve svém důsledku může mít pro kvalitu vztahů a vzájemné porozumění pozitivní dopad a představovat posun v dalším vývoji.

K mezigeneračním konfliktům dochází v nejrůznějších prostředích, kde se setkávají příslušníci jiných generací. Nejčastěji se s těmito konflikty můžeme setkat v rodinném a pracovním prostředí. Příčinou konfliktů obvykle bývá vzájemné nepochopení, netolerance, nedostatek respektu, neakceptování odlišných názorů, postojů, stanovisek a hodnot, neochota komunikovat aj. Příslušníci mladší generace jsou často příliš sebestřední a nemají dostatek respektu k životním i pracovním zkušenostem starší

generace. Naopak příslušníci starší generace mohou mladší členy a kolegy podceňovat a nedopřejí jim dostatek prostoru pro jejich vlastní seberealizaci.

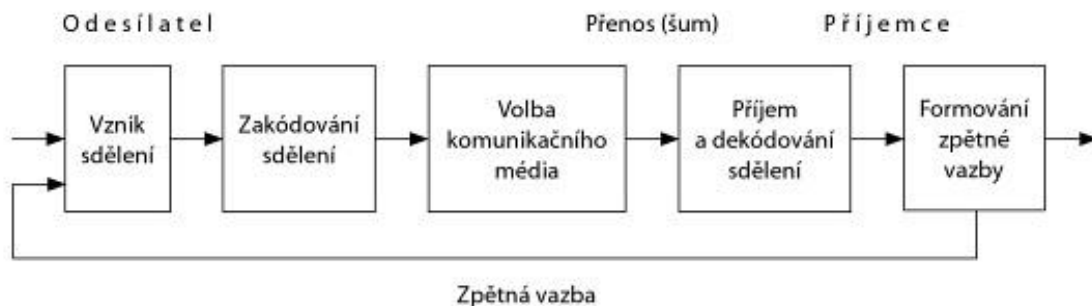
Generačními vztahy v rodině se zabývá například Žumárová (2009, s. 81-93), která popisuje význam role prarodičů a jejich vzájemného vztahu s vnoučaty. Zdůrazňuje pozitivní dopady vlivu prarodičů v oblasti výchovy, socializace i psychického vývoje dítěte a oboustranné přínosy, které z jejich vzájemných vztahů vyplývají. Dotýká se i oblasti mezigeneračních konfliktů, které mohou nastat mezi prarodiči a vnoučaty i mezi prarodiči a rodiči. Dodává k tomu, že rodinné generační vztahy bývají často komplikované a spletené a nevyhýbají se jim ani hádky a konflikty. Všechna nedorozumění je potřeba vyřešit okamžitě a nejlépe při osobní interakci, což může být problém tam, kde do hry vstupuje prostorová bariéra. Jinak může dojít k nežádoucímu odcizení a zhoršení vzájemných vztahů.

Prevencí mezigeneračních konfliktů je výchova k toleranci a také jasné vytyčení hranic. Ve zdravě fungujících rodinách jsou jednoznačně vymezené generační hranice a kompetence (Uholyeva, 2015, s. 34). To je velmi důležité, protože mnoho rodinných mezigeneračních konfliktů vyplývá z toho, že v rodině nejsou srozumitelně nastavena pravidla pro běžné každodenní situace a nejsou zřetelně vymezeny kompetence, a to v nejrůznějších oblastech (rodinné finance, výchova dětí, úklid aj.). Obdobně to platí i pro jiná prostředí, například pracovní. Rozdílné generační nastavení a z něho vyplývající odlišné názory a priority stojí za vznikem mnoha konfliktů, jimž by jinak bylo možné předcházet.

Protipólem mezigeneračních konfliktů je mezigenerační porozumění a tolerance. V odborné literatuře se lze často setkat také s pojmem mezigenerační solidarita, jež je projevem vzájemné soudržnosti, odpovědnosti a také hodnotou, která napomáhá zajistit důstojné životní podmínky všem generacím, přispívá k eliminaci sociálního mezigeneračního napětí a konfliktů a podporuje sociální soudržnost celé společnosti (Levická J., Levická K. a Truhlářová, 2015, s. 8-10). Mezigenerační solidaritu nelze nastavit uměle, je nutné ji postupně vytvářet a budovat, a to zejména prostřednictvím výchovy k toleranci a generačnímu porozumění.

3. 3 Mezigenerační komunikace

Komunikaci je možné zjednodušeně chápat jako proces předávání informací mezi dvěma či více komunikujícími subjekty. Podstata komunikování spočívá v přenosu sdělení od podavatele k příjemci (tzv. přenosový model komunikace, McQuail, 2009), přičemž neschází ani proces zakódování/dekódování a zpětné vazby, stejně jako potenciální šum (který vede k možnému nepochopení či dezinterpretaci obsahu).

Obrázek 1: Komunikační schéma

Zdroj: McQuail, 2009, s. 38

Honzák (1997) vysvětluje komunikaci jako „*lidskou schopnost užívat výrazových prostředků (slovních a neslovních) k vytváření a udržení mezilidských vztahů. Komunikace se uskutečňuje sdělovacím procesem, v němž člověk projevuje svoje city, vůli, myšlenky a sděluje informace*“ (Honzák in Pokorná, 2010, s. 13). Komunikace má vždy svůj smysl, účel a funkci.

Vybíral ve své knize *Psychologie komunikace* (2005, s. 25) uvádí pětici hlavních funkcí, jež komunikace naplňuje:

- funkce informační – její podstatou je předání či doplnění,
- funkce instruktážní – spočívá v navedení, poskytnutí návodu,
- funkce persuasivní – přesvědčit adresáta, získat někoho na svoji stranu,
- funkce vyjednávací nebo operativní – domluvit (se), dospět k dohodě,
- funkce zábavní – její podstatou je pobavení, rozptýlení.

Komunikace je základem všech lidských vztahů. Podle Tošnerové (2002) jsou základem kvalitní mezigenerační komunikace postoje, „*které si člověk přirozeně vytváří k jiným*

*generacím v průběhu dětství a dospívání v přirozených sociálních skupinách, jako je rodina či škola“ (Tošnerová, 2002, s. 23). Aby komunikace mezi jedinci probíhala bez problémů, měli by dodržovat především zásady zdravé a úspěšné komunikace. Plamínek (2000, s. 93) v knize *Synergický management* uvádí, že hlavní předpoklad úspěšné komunikace je respekt k druhému. „Zvládnout úspěšně komunikaci znamená především dvě věci: udělat pořádek na své straně hřiště a naučit se respektovat, že hřiště má i druhou polovinu, ze které všechno může vypadat úplně jinak než z té naší.“ Pro úspěšnou komunikaci je klíčová hlavně emoční inteligence, neboli schopnost porozumět jak svým vlastním emocím, tak emocím druhých, reagovat na ně, dokázat svou vlastní emocionalitu ovládnout a vyřešit případné vznikající emocionální problémy.*

Komunikační techniky a dovednosti používané v sociální interakci by měly být především přizpůsobeny individuálním požadavkům komunikujících subjektů. Jedním z hlavních činitelů hrajícím roli ve výběru správného stylu komunikace je věk auditora, přizpůsobí-li sdělující komunikační styl schopnostem a dovednostem naslouchajícího, zvýší se pravděpodobnost porozumění a tím se omezí možnost nesprávného pochopení. V obecné rovině není potřeba respektovat žádná zvláštní omezení v komunikaci se seniory, věkem podmíněné změny v kognici jsou u zdravých seniorů zpravidla minimální. „*Starší lidé bez ohledu na věk a onemocnění nevykazují ztrátu inteligence, ale mohou vyžadovat více času pro sestavení verbální odpovědi, nebo pro vyhledávání informací z dlouhodobé paměti*“ (Pokorná, 2010, s. 49). Kalvach (1997) hovoří o tzv. potřebě respektování principu zpomalení. Ten spočívá v akceptaci a přizpůsobení komunikačních technik veškerým možným změnám, jež stáří doprovází – a to včetně rozličných omezení a poruch smyslových funkcí.

V komunikaci mezi starší a mladší generací existují značné rozdíly. Tyto rozdíly se projevují i v používání moderních informačních a komunikačních technologií. Všeobecně lze říct, že mladší a střední generace moderní informační technologie používají a dobře se v nich orientují, hlavně mladší lidé s nimi žijí od dětského věku jako s přirozenou součástí života a život bez nich si již neumí představit. Starší generace, až na některé výjimky, používá moderní informační technologie velmi omezeně a často musí překonávat neofobické pocity a někdy i apriorní negativismus ve vztahu k nim a možnostem jejich využívání, a právě z tohoto důvodu může docházet v mezigeneračním styku a komunikaci k četným problémům. Přičemž právě komunikace

zprostředkovaná prostřednictvím ICT umožňuje překonání sociální izolace, způsobené onemocněním či snížením pohyblivosti nebo fyzické zdatnosti, a navázání nových kontaktů, získání nových informací a pravidelný, i když pouze zprostředkovaný kontakt s blízkými či vzdálenějšími příbuznými, přáteli či bývalými kolegy (Jirásková, 2005, s. 60).

3. 3. 1 Bariéry komunikace

Bariérami komunikace jsou veškeré překážky, které ztěžují komunikaci a mohou mít různé příčiny. Základním východiskem úspěšné komunikace je akceptovat druhého jako toho, kdo je sice jiný, ale je rovněž osobností s mnoha zkušenostmi, prožitky a poznatky (Jirásková, 2005, s. 62). V případě seniorů, jak uvádí Pokorná (2010), se potom jedná o akceptaci bariér spojených se zvyšujícím se věkem, které souvisí se změnami fyzickými a psychickými. Jejich schopnost komunikace vychází ze schopnosti přijímat obsah komuniké, dekódovat jej a produkovat nová sdělení či reakci na původní informace. Za determinanty ovlivňující proces komunikace uvádí:

- činitele ovlivňující schopnost přijímat sdělovaný obsah (fyzické, psychické, kognitivní změny),
- činitele ovlivňující schopnost dekódovat sdělovaný obsah (aktuální psychický i fyzický stav, kognitivní změny, předchozí zkušenosti, temperament, charakterové vlastnosti).
- činitele ovlivňující schopnost produkovat nová sdělení či reakci na původní informaci (aktuální psychický a fyzický stav, schopnost slovní produkce – pauzy v řeči, neschopnost správně vyslovit určitý pojem, autoři uvádí pojem tzv. kluzký jazyk, paměť – vybavování si slov, problematika konotace – subjektivního vnímání obsahu pojmu).

Proto je k podpoře pochopení a efektivity komunikace vhodné použít různé podpůrné prostředky a k seniorům přistupovat s trpělivostí. Nejdůležitější, ale také nejobtížnější zůstává schopnost naslouchat. Významnou úlohu pak sehrává i komunikace nonverbální, haptika (komunikace dotekem), oční kontakt, ale i klasické mlčení. (Pokorná, 2010, s. 52-54). Mlčení, ze kterého má spousta lidí strach, může být přitom výmluvnější než všechna slova, mnohdy je tedy skutečně lepší mlčet, protože slova

nemusí vždy vyjádřit naše pocity. Nejde o prázdné a nepříjemné ticho, ale o tichou přítomnost, o určitý typ spojení, jednotu beze slov.

Při komunikaci, a to neplatí pouze pro seniorskou populaci, lidé obvykle jednají a reagují na základě aktuální situace, na základě minulých zkušeností, svých postojů, kulturních návyků a hodnot. Proto je možné komunikační bariéry rozdělit tak, jak uvádí Pokorná (2010), také na bariéry externí a interní, jak je uvedeno v následující tabulce

Interní bariéry	Externí bariéry
- vyplývající ze schopnosti a dovednosti jedince, jeho prožívání a zdravotního stavu	- dány zevním prostředím jeho uspořádáním
- obava z neúspěchu	- vyrušení další osobou
- negativní emoce (strach, zlost)	- hluk, šum
- bariéry postoje (xenofobie)	- vizuální rozptylování
- nepřipravenost	- neschopnost naslouchat
- fyzické nepohodlí, nemoc	- komunikační zahlcení

Obrázek 2: Bariéry komunikace

Zdroj: Pokorná, 2010, s. 53

3. 4 Rodinné vazby a rodina

Očima dnešního člověka je na rodinu nahlíženo jako na společně žijící malou skupinu lidí spojenou pokrevními svazky a úzkými emočními vazbami. Rodina je sociální institucí, její fungování má svá vnitřní pravidla a současně je vázána platnými zákony společnosti. Z pohledu sociologů představuje rodina základní a nejdůležitější společenskou instituci, která má nezastupitelnou úlohu v procesu socializace. „*Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje*“ (Stašová in Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 79). Rodina je bezpečným a důvěrným prostorem, který obvykle provází jedince po celý jeho život a současně tvoří nejdůležitější síť jeho sociálních vztahů. Proměny ve struktuře a fungování rodin pak samozřejmě souvisí také se sociálně-ekonomickými změnami. V jejich důsledku dochází ke zmenšování průměrné velikosti rodin a domácností, a to dvojnásobem – navyšuje se počet tzv. singles, tedy osob, které

obývají domácnost samy, a snižuje se počet dětí v rodinách. Struktura domácností se mění především pod vlivem rozsáhlých změn v demografickém chování a nových trendů v životním stylu (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 92). Charakteristická je dvougenerační skladba rodiny, trendem je jedno dítě a párový život bez manželství. Mnoho lidí, a nejen mladých, žije single, rodina jako základní sociální jednotka už není chápána tak jako dříve. Probíhá proces tzv. individualizace, který s sebou přináší i zpochybňování rodinných struktur. Rodina, manželství či rodičovství již nemají takový význam jako dříve a člověk vidí sám sebe jako jednotlivce. A právě s tím mohou mít starší generace problém. Rovněž role v rodině už nejsou tak pevně rozděleny jako dříve, ale stále více splývají. V současné době tak někteří sociologové hovoří o krizi rodiny, zániku rodiny jako instituce (Kraus a Poláčková, 2001, s. 78).

Jedním z důležitých aspektů v životě lidského jedince ve stáří jsou mimo finančního a materiálního zabezpečení také rodinné vazby a mezigenerační výpomoc. V České republice, stejně jako v mnoha jiných vyspělých zemích, se „*model péče o starší lidi stále opírá o vžitou představu o tom, že za péči o své stárnoucí příbuzné je zodpovědná především rodina*“ (Kuchařová a Šťastná, 2009, s. 96), přičemž formální, tj. státní sociální služby, jsou využívány až v případě nedostatečnosti či vyčerpání služeb neformálních. V souladu s „tradičním českým“ sociálním cítěním je chápána role státu jako garanta zajištění sociální ochrany všech oslabených či ohrožených členů společnosti, tedy i seniorů (Kuchařová in Rabušic, 1997, s. 135). „*Tato role garanta je chápána tak, že stát má podpořit rodinu v péči o své členy, a nahradit ji nebo doplnit tam, kde její síly nedostačují nebo kde rodina (rodinné vazby) chybí. Role těchto dvou subjektů jsou v zásadě komplementární.*“

Panuje tedy představa, že rodinní příslušníci by se měli napříč generacemi vzájemně podporovat. Jak uvádí Kuchařová s odkazem na výsledky výzkumu GGS (Generations and Gender Survey) projektu *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*: „*většina lidí ve věku 60-79 let má ve svém okolí dostatek blízkých lidí a osob, na které se může spolehnout a v případě potíží obrátit*“ (Kuchařová a Šťastná, 2009, s. 99). V ČR, stejně jako ve většině zemí EU, jsou děti pečující o své rodiče druhou nejčetnější skupinou těch, kdo péči seniorům poskytují, nejčetnější skupinou jsou potom jejich partneři. Výše uvedené však bohužel neplatí pro všechny seniory, a tím se nabízí otázka, jakými okolnostmi může být tato skutečnost ovlivněna (Kuchařová in Rabušic, 1997, s. 136).

4 ZHODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU ZKOUMÁNÍ PROBLEMATIKY

Problematika mezigeneračních vztahů LGBT seniorů je důkladněji prozkoumána hlavně v zahraničí a do českého povědomí se teprve dostává. První publikací v ČR, která je věnována tomuto fenoménu, je výzkumná práce Platformy pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu (PROUD) – *LGBT senioři/ky – neviditelná menšina*. V českém prostředí, kromě výše zmiňované výzkumné zprávy, v této oblasti chybí jednak odborná literatura, ale i relevantní studie, které by se na studium stárnutí mimo heterosexuální kontext zaměřovaly. Proto je nezbytné tuto problematiku zviditelňovat a shromažďovat další nová data, která by dokázala tuto velmi ojedinělou životní zkušenost stávajících gay/les seniorů/ek zachytit a vnést do povědomí veřejnosti.

Zatímco v českém prostředí data, která by situaci LGBT seniorů blíže mapovala, schází, v zahraničí, kde LGBT komunita v emancipaci pokročila mnohem dále, již tematické výzkumy existují. Jak upozorňují četné zahraniční studie, právě LGBT senioři/ky jsou ve stáří obklopeni méně obvyklými sociálními sítěmi než senioři/ky heterosexuální (Kuypkuyer a Fokkema, 2010, s. 1171). Jak naznačují jejich výsledky, LGBT senioři/ky jsou nečíslně obklopeni spíše svými dalšími LGBT přáteli než lidmi, s nimiž by byli spojeni příbuzenskou vazbou. To dokladuje i jeden z tematických zahraničních výzkumů, dle něž většina pomoci v krizových situacích přichází LGBT seniorům/kám právě ze strany přátel, kteří jsou seniory označováni za „*zvolenou (či vybranou) rodinu*“ (MetLife, 2010, s. 3). To, nakolik jsou tyto sociální sítě mezigenerační, je však otázkou – jak totiž naznačují mnohé další výzkumy, LGBT senioři/ky jsou neviditelnou minoritou i v rámci samotné LGBT komunity (Špatenková a Olecká, 2016, s. 8). Přitom právě stárnutí je tím, které k tomuto vyčlenění z vlastní komunity přispívá. Ageismus se tak může stát novou překážkou bránící LGBT seniorům/kám v zapojování se do dalších aktivit LGBT komunity (Higgins a kol., 2011, s. 93).

Právě přátelé (vrstevníci/e) pro LGBT seniory/ky tedy znamenají de facto totéž, co rodina. „*Jde o skupinu lidí, k nimž tito lidé mají emocionálně velmi blízko a cítí k nim stejné pouto jako by šlo o jejich rodinné příslušníky, ačkoliv příbuznými nejsou z biologického a ani právního hlediska.*“ (MetLife, 2010, s. 16). Jak dále dodává organizace SAGE, právě specifika vazeb, které LGBT senioři/ky udržují, nečíslně také

přispívají k jejich sociální izolaci. V případě LGBT seniorů/ek také platí, že s více jak dvojnásobnou pravděpodobností budou žít v samostatné domácnosti a se čtyřnásobnou pravděpodobností ve srovnání s běžnou populací také nebudou mít děti (SAGE, 2010).

Již citovaný výzkum Metlife zároveň shrnuje pozitiva, která sami LGBT senioři v době stárnutí spatřují v tom, že se jako LGBT identifikují – jedná se především o schopnost překonávat nepříznivé podmínky, odolnost a vnitřní sílu, vysokou sebeúctu, výběr lidí, kterými se obklopují, ale také poznání, jak dokáže být společnost krutá a schopnost vyrovnat se s již výše zmiňovanou diskriminací (Metlife, 2010, s. 19).

5 ANALÝZA MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ GAY SENIORŮ

Praktická část práce se zaměří na problematiku mezigeneračních vztahů specifické skupiny osob – dnešních gay seniorů. Pozornost bude věnována specificky pouze mužské populaci, jelikož mnohé lesbické ženy si i přes odlišnou sexuální orientaci pořídily potomky, takže častěji než muži mají ve stáří někoho, kdo jim občas dělá společnost, s něčím pomůže nebo se o ně v případě potřeby postará. Životní dráha mužů je však v porovnání se ženami mnohem složitější, dožívají ve většině případů osamoceni. Předmětem zkoumání tak budou konkrétně vztahy gay seniorů s mladšími generacemi v rámci jejich rodinného zázemí – fungující širší rodiny (pokud vůbec existuje) nebo tzv. „rodiny zvolené“, jejímž prostřednictvím jsou nejčastěji nahrazovány rodinné vazby.

Jak již bylo naznačeno, sociální vazby založené na jiných než příbuzenských základech se pro tyto osoby stávají základní osou pomoci ve stáří, kdy se člověk na závěr svého života stává závislejší na péči a pomoci svého sociálního okolí a homosexualita se může projevit jako velký sociální handicap. Tito gay senioři se ve většině případů nemohou spoléhat na péči svých potomků, protože rodinu buď vůbec nezaložili, případně založili, ale vztahy s prokreační rodinou mohou být z důvodu jejich sexuální orientace, sexuálního chování a z toho vyplývajícího životního stylu narušené či problematické. Dále se analýza zaměří i na úroveň mezigeneračních vztahů v rámci samotné LGBT komunity.

Cílem analytické části práce je na základě získaných informací sumarizovat, jak prožívá mezigenerační sociální vztahy s mladšími generacemi komunita gay seniorů, jaké jsou její vztahy s rodinou (ať už prokreační či zvolenou) a vztahy s mladšími příslušníky/cemi LGBT komunity. Na základě výzkumného cíle byla formulována čtveřice výzkumných otázek:

- VO1: Jaké okolnosti doprovázely coming out dotazovaných a jak odlišná sexuální orientace ovlivnila vztahy v rodině?
- VO2: Jaké jsou rodinné vazby gay seniorů v kontextu jejich specifické životní historie?

- VO3: Jaké jsou dnes sociální vztahy dotazovaných s mladšími generacemi mimo rodinu, a to v rámci LGBT komunity i heterosexuální společnosti?
- VO4: Jak dotazovaní vnímají prožívané nebo blížící se stáří?

5. 1 Metodologie

Za účelem realizace analýzy byl zvolen kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum je nematematický analytický postup, který se využívá pro výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí a vzájemných vztahů a má přispět k porozumění problémům a přinést nové poznatky. Umožňuje poznání širšího kontextu jevů, které výzkumníka zajímají, a také jejich poznání v přirozených podmínkách. Spočívá v analýze zkoumaných jevů, odhalení jejich elementárních složek, odhalení spojení a závislostí, které jsou mezi nimi, v charakteristice jejich celostní struktury a interpretaci smyslu nebo funkce, kterou plní. Popis faktů, analýza faktů, jevů a procesů probíhá hlavně v narativní nebo esejistické formě bez číselných a statistických výpočtů (Hendl, 2005, s. 45-58). „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (tamtéž, s. 46).

Kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů a kvalitativní pozorování, je orientován na explorování a probíhá nejčastěji v podmínkách přirozeného sociálního prostředí (Hendl, 2005, s. 45-58).

Za účelem sběru dat byla konkrétně zvolena metoda hloubkového rozhovoru. Dle Švaříčka (2014, s. 159) je možné hloubkový rozhovor definovat jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*“ Mezi dva základní typy hloubkového rozhovoru se řadí polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem vytvořeného seznamu témat a otázek, a nestrukturovaný (narativní) rozhovor, který může být založen pouze na jediném tématu, na jediné předem připravené otázce a dále se výzkumník dotazuje průběžně na základě informací získaných od informanta.

V případě této práce byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který byl veden dle předem vypracovaného schématu – scénáře (viz příloha č. 1), a to tak, aby reflektoval stanovené výzkumné otázky. Scénář rozhovoru představoval seznam témat, která bylo nutno v rámci interview probrat, bylo však možné otázky doplňovat, upravovat dle situace. Jak uvádí Hendl (2006, s. 180), to, jakým způsobem a v jakém pořadí získá tazatel potřebné informace, které osvětlí daný problém, záleží již zcela na něm. V některých částech rozhovoru nebyli respondenti pouze konfrontováni se předem definovanými otázkami, ale vybídnuti ke zcela volnému vyprávění a tím získán lepší přístup ke zkušenosti jedince. Tato narativní forma rozhovoru vychází z předpokladu, že existují subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se vyjeví právě při volném vyprávění (tamtéž). Současně umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu (Švaříček, 2014, s. 160).

Za účelem vlastní analýzy získaných dat pak byla zvolena metoda **interpretativní fenomenologické analýzy** (dále jen IPA) – detailní analýza zkušenosti. Výzkumným fokusem IPA je porozumění žité zkušenosti člověka, pomáhá detailně prozkoumat, jak člověk utváří význam své zkušenosti, což umožňuje porozumět zkoumanému fenoménu. Cílem této metody je popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců. Snahou výzkumníka je vstoupit do vnitřního světa jedince, aby porozuměl významům, jež fenoménu přikládá. Výzkumník analyzuje získaná data, aby zachytil esenci prožité zkušenosti. V rámci IPA se vytváří popis a interpretace sdělených prožitků.

Výzkumník interpretuje význam toho, co informanti sdělují, a snaží se zachytit subjektivní vnímání žité zkušenosti, rekonstruuje vlastní interpretaci respondenta. Výsledkem této metody je vždy interpretace zkušeností respondenta výzkumníkem. Nejvhodnější metodou k získávání dat v rámci IPA je kvalitativní rozhovor, obvykle jsou data shromažďována právě pomocí polostrukturovaného rozhovoru (Šuráňová In Gulová a Šíp, 2013, s. 105-106). V případě využití této metody je vhodný pouze malý výzkumný vzorek, který ale dobře reprezentuje zkoumaný fenomén – téma, které výzkumníka zajímá. Pro studentské projekty typu bakalářských a diplomových prací je doporučován vzorek o velikosti cca 3-6 respondentů. Preferována je bohatost dat jednotlivých případů před pevně stanoveným počtem respondentů.

5. 2 Postup analýzy

Základním zdrojem dat pro interpretativní fenomenologickou analýzu jsou doslovné přepisy rozhovorů. Vzhledem k záměru výzkumu se výchozím zdrojem staly rozhovory s muži homosexuální orientace v seniorském věku. Konkrétní postup analýzy pak vychází z principů definovaných Kostínkovou a Čermákem (In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013) a tvoří jej kroky představené níže.

Nultou fází v procesu analýzy je samotná reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu, v níž je vyjádřena motivace pro práci s daným tématem a vztah k danému tématu. „*Vliv výzkumníka je v IPA součástí interpretativně-analytického procesu*“ (Šuránová in Gulová a Šíp, 2013, s. 107).

Prvním a výchozím krokem analýzy je čtení a opakované čtení a ponoření se do předávaných sdělení, rozvíjení tzv. *insider's perspective*, nahlížení na svět respondentovými očima, vcítění se do jeho kůže.

Druhá fáze, jež spočívá v pořizování počátečních poznámek a komentářů, je považována za nejdetailnější část analýzy. V této fázi jsou pořizovány stručné poznámky k jednotlivým výpovědím respondentů zachycující jejich reakce, klíčová slova, různé zvláštnosti i na jazykové úrovni, které se zaměřují na prozkoumání účastníkovy specifického užívání jazyka. Smích, intonace, opakování slov, zajímavé metafory, to vše ukazuje, jakým způsobem jsou obsah a významy výpovědí respondentem prezentovány. Je doporučeno zabývat se sebemenším, zdánlivě marginálním detailem v textu, a neopomíjet žádné části výzkumného materiálu. Dle Osborna a Smithe (2007) právě jazyk hraje v IPA důležitou roli, neboť uchopení skutečností prostřednictvím slov je neoddiskutovatelnou součástí „dávání smyslu“.

Ve třetí fázi je celý text znovu procházen a objem dat redukován, poznámky slouží k formulování témat, která se v odpovědích respondentů vynořují a která jsou vzájemně konfrontována, porovnávána a využita k sestavení hlavních témat (analytických kategorií) pro každý rozhovor.

Ve čtvrté fázi hledání souvislostí napříč tématy jsou hledány shody v jednotlivých tématech, vzorce a spojitosti či rozdíly a formulována nadřazená témata a finální analytické kategorie. Následně je provedena analýza dalšího případu.

V poslední fázi hledání vzorců napříč případy dochází k propojení jednotlivých analýz. Jsou hledány shody v jednotlivých tématech, stejně jako shody či rozdíly v jejich pojetí jednotlivými respondenty. Finální formulaci analytických kategorií je nutno také podřídit cíli výzkumu a výzkumným otázkám. Poslední fáze spočívá v sepsání a rozvíjení komplexního příběhu, kdy jsou za použití přímých citací respondentů interpretována získaná data a výzkumníkem vytvořen nový příběh informanta (Kostínková, Čermák, 2013).

5. 3 Průběh výzkumu a popis zkoumaného souboru

Pro kvalitativní výzkum je charakteristický záměrný výběr vzorku. Vhodní respondenti jsou vybíráni na základě předem definovaného výzkumného záměru, kritérií a charakteristik, a měli by být nositeli daného zkoumaného jevu, nebo jej „produkují“. Jelikož v případě daného výzkumu se jednalo o vysoce specifický typ respondentů, byla zvolena metoda „sněhové koule“ vhodná pro výběr jedinců z málo početných, mezi obyvatelstvem rozptýlených a špatně dostupných či utajovaných skupin, pro které neexistují seznamy ani jiná spolehlivá opora výběru a mezi nimiž dochází ke kontaktům (Hendl, 2006, s. 154). Metoda spočívá v tom, že výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo jedinců k interview a tyto osoby pak slouží jako informátoři pro doporučení dalších zajímavých členů populace, v tomto případě starších menšinově sexuálně orientovaných jedinců. Je to technika, která neusiluje o reprezentativnost vzorku a zobecnění na celou populaci, ale o širší poznání problematiky. Konkrétně v případě tohoto výzkumu byli tedy osloveni příslušníci LGBT komunity s dotazem na doporučení osob pro rozhovory vhodných. Díky tomu byl navázán kontakt s prvním respondentem, činným LGBT aktivistou, který dále využil vlastní sítě kontaktů a doporučil další vhodné gay seniory.

Rozhovory probíhaly v domácím prostředí respondentů, a to za účelem zachování přirozeného prostředí respondentů, ve kterém se cítí bezpečně a příjemně, což velmi osobní a citlivé téma vyžadovalo.

Délka rozhovorů se u jednotlivých respondentů pohybovala kolem 45-60 minut. Po krátkém představení, kdy byl objasněn účel a průběh výzkumného šetření, byli

respondenti požádáni o podepsání informovaného souhlasu (viz Příloha č. 2) týkajícího se anonymizace materiálů a užití získaných dat. Následně bylo přistoupeno k samotnému rozhovoru. Nejprve byly kladeny jednoduché otázky, na které navazovalo spontánní vyprávění dotazovaných. V průběhu rozhovoru byly kladeny také doplňující otázky a respondenti povzbuzováni k vyprávění. Všechny rozhovory byly realizovány v příjemné atmosféře. Po celou dobu byly dodržovány zásady etického jednání při výzkumu týkající se zachování soukromí, anonymity, svobody odmítnutí, poučeného souhlasu a ochrany tělesného a psychického zdraví dotazovaných.

5. 4 Reflexe vlastní zkušenosti výzkumnice s tématem

K výběru tématu zaměřujícího se specificky na menšinově sexuálně orientované jedince seniorského věku mě vedl zájem o tuto problematiku a také snaha porozumět jejich nelehkým životním příběhům. Osobně mám k lidem s minoritní sexuální orientací velmi blízko, tvoří většinu mých přátel a příslušníci LG komunity jsou i v mé rodině. Osudy těchto lidí a jejich blízkých mi nejsou lhostejné a jsem si vědoma toho, že mají ve společnosti mnohem těžší pozici než heterosexuální většina. Potřebují hodně odvahy hlavně v okamžiku coming outu, jelikož si nikdy nemohou být jisti, jak jejich rodina a okolí tuto skutečnost přijmou. Setkala jsem se s tím, že příčinou nepřijetí může být právě povaha společnosti, která se opírá o heteronormativitu a s ní spojenou konstrukci společenských očekávání. Vedle toho jsou pak lesby i gayové celoživotně vystavováni různým typům diskriminace, a to jak v oblasti pracovního, tak i osobního života. I proto je jejich situace odlišná, nežádka také čelí většímu osamění. Mužská část gay populace má tuto pozici ještě o něco složitější, jelikož na rozdíl od leseb mají gayové omezené možnosti, jak založit rodinu. I proto gayové častěji dožívají v ústraní zcela osamoceni.

Osobně jsem se setkala s tímto problémem u mého známého, který je rovněž gay. Ten se jako jediný z celé rodiny několik let staral o opuštěného strýce – otcova bratra, též homosexuála, který po smrti svých rodičů, o něž se staral, zůstal zcela sám. Rodina s ním totiž kvůli jeho sexuální orientaci a způsobu života přerušila veškerý kontakt a přítele, se kterým by udržoval dlouhodobý vztah, neměl. Možnost odejít do některého z pečovatelských domovů pro seniory odmítl ze strachu z diskriminace jak ze strany spolubydlících, tak i ze strany personálu. Senior zůstal tím pádem zcela bez pomoci, většina jeho přátel, se kterými se pravidelně stýkal, stejně jako on zestárla a byla závislá

na pomoci okolí nebo již zemřela. Známy se této pečovatelské povinnosti ujal zcela dobrovolně a dle jeho slov by to udělal znovu, protože on sám by byl rád, kdyby se o něho ve stáří, pokud by byl ve stejné pozici, také někdo takto postaral.

5. 5 Analýza získaných dat

Následující text postupně představí všechny respondenty ve stručných kazuistikách. Pro zachování jejich anonymity jsou označováni písmeny A – D. Postupnou abstrakcí textu vyvstalo několik hlavních témat (souhrnů), která hrají v životě respondenta důležitou roli. To odpovídá nebo je v souladu s metodikou idiografického přístupu v IPA, kdy tzv. souhrny slouží k hlubšímu poznání respondentů, ale také k větší srozumitelnosti samotné analýzy.

5. 5. 1 Respondent č. 1 – „pan A“

Prvním respondentem byl gay ve věku 67 let. Žije v dlouhodobém partnerském vztahu s o 20 let mladším partnerem, udržuje vztahy se svou sestrou i její rodinou a syny. Respondent bude dále označován fiktivním jménem „pan A“.

S respondentem jsem již dříve přes jiné přátele z gay minority navázala osobní kontakt, což vnímám jako velkou výhodu, jelikož při realizaci rozhovoru byla zmiňována citlivá osobní data a informace.

Pan A byl dlouholetým aktivistou a jeho přínos pro LGBT komunitu byl značný. V devadesátých letech založil spolek, který na Olomoucku pořádal besedy, výlety a další akce pro gay komunitu. Současně vydával i gay časopis a nelze opomenout, že tento spolek v době své působnosti dvakrát ročně zajišťoval v Olomouci jízdu speciální tramvají na zlepšení informovanosti o problematice HIV/AIDS, což později realizovala po vzoru Olomouce i další města. Za tuto svoji celoživotní snahu a přínos pro LGBT komunitu získal pan A ocenění bePROUD za celoživotní přínos, které každoročně udělují zástupci platformy PROUD a Společnosti pro queer paměť SPQP. Prostor věnovat se činnosti pro gay společnost měl pan A hlavně díky svému dlouholetému příteli, který mu poskytoval patřičnou oporu a vytvářel potřebné domácí i jiné zázemí.

Pan A je velmi aktivní, společenský, vstřícný, empatický a komunikativní. Proto i rozhovor, který proběhl v prostorách jeho bytu v Přerově, se nesl v klidné a přátelské atmosféře. Veškeré dotazování probíhalo v naprostém poklidu bez napětí a nervozity. Jelikož jsme si po vzájemné dohodě vyhradili na rozhovor dostatečné množství času, bylo možné zdržet se u některých otázek déle. Dotazovaný se vyjadřoval věcně a srozumitelně a často také s humorem, což ještě napomohlo k uvolněnější atmosféře. Nezaznamenala jsem žádné známky tenze ani neochoty odpovídat na dotazy týkající se citlivých osobních záležitostí. Po celou dobu pan A působil vyrovnaně. V druhé polovině rozhovoru se vrátil domů ze zaměstnání jeho partner, kterého jsem také poznala již dříve. Jejich vztah, přestože je mezi nimi více jak dvacetiletý rozdíl, působí harmonickým dojmem, vyzařuje z nich spokojenost, vzájemné souznění a porozumění, což se projevilo i během našeho setkání. Vzhledem k okolnostem a životním zkušenostem, kterými pan A prošel, jsem získala velké množství zajímavých informací, postřehů a poznámek.

Pan A měl o své jinakosti tušení již od základní školy a kvůli nedostatku informací se potýkal s tím, zda jeho „problémy“ nejsou ojedinělé. *„V začátku si každý připadá, že je na světě sám, až do doby, kdy se potká s prvním, druhým, třetím, pak zjistí, že to tak úplně není.“* Sehnat potřebné informace či případně s někým navázat kontakt bylo v takovém malém městě, jako je Přerov, v dané době (70. léta) téměř nemožné. Proto začal podnikat pravidelné návštěvy Prahy, kde bylo možné v té době navštívit setkání komunity v tamních podnicích či přímo navázat nějakou známost. *„To je taková klasika asi u všech, že se zjistí, že v tom malém městě mu pšenka nepokvete, tak se začíná ohlížet po těch větších městech. Takže to byla samozřejmě Praha.“* Právě v Praze se pan A seznámil také s prvním přítelem. *„Úplně na samém začátku jsem jezdil hlavně jenom do Prahy a to hlavně kvůli těm příležitostem tam někoho potkat. To stačilo projít třikrát Václavák nahoru a dolů a hned člověk na někoho narazil. V té Praze byly dva velký gay kluby, přímo v centru byl T-klub a na Smíchově vinárna Petr Vok. No, byly to výběrové kluby, tam nepustili každého, kdo šel okolo. Poprvé tam musel člověk přijít s někým, koho už znali.“*

V 70. letech byla odlišná sexuální orientace tabu, i proto se nikdo neodvážil k ní na veřejnosti hlásit – většinou ze strachu z diskriminace či přímo odsouzení či zavrnutí, ať už ze strany svého okolí či v zaměstnání. *„To byla doba, kdy se nikdo nechtěl s nikým zavazovat, no prostě vytvářet trvalé vztahy, které by se takhle proflákly někde ve*

společnosti. Takže si chtěl každý užít a rychle pryč. “ Jelikož v té době pan A pracoval ve státní službě jako voják, jeho pozice – ve smyslu utajování sexuální orientace – byla ještě složitější. „Já jako státní zaměstnanec jsem to měl o to složitější, kdybych byl někde ve fabrice, bylo by to jednodušší, takhle jsem musel absolvovat různé bezpečnostní prověrky, prověrky na seznamování s tajnými věcmi a toto všechno. “

Stejně jako svoji homosexualitu tajil pan A před svým okolím, tajil ji i před svoji rodinou. K odhalení, že je gay, došlo v jeho 25 letech zcela náhodou. *„Vlastně já, když jsem začal s prvním klukem tak nějak vážněji chodit, tak shodou okolností byl od vás z Olomouce, byl to student, budoucí doktor. Tak jsme si psali dopisy a já jsem ten dopis nechal omylem otevřený doma na stole. I když rodiče mi normálně dopisy nečetli...když tam ležel a byl otevřený, tak do něj samozřejmě nakoukli a vlastně tím zjistili, jak se věci mají. “* Reakce byla samozřejmě okamžitá, matka pana A se se situací smířila poměrně rychle, otec měl však s jeho homosexualitou větší problém. Nakonec se situace vyřešila krátce po tom, co se pan A odstěhoval do vlastního bytu. *„Takový ten začátek je bouřlivý a náročný. Otec řekl tak se odstěhuj, my tam za tebou ale nikdy nepřijdeme a za 3 měsíce už tam byli oba dva a už se to tak nějak dostalo do normálu. Prostě v momentě, kdy jsem se odstěhoval tak se ty vztahy spravily. “* Je však třeba říci, že ačkoliv toto „odhalení“ způsobilo panu A značné problémy, na druhou stranu mu přineslo také úlevu. *„Jak se říká, všechno zlé je pro něco dobré, tak nakonec zpětně jsem vyhodnotil, že to bylo dobře, že se to takhle náhodou doma profláklo, protože takový ten moment odkrytí, kdy si člověk nemusí už nic vymýšlet, mu prostě strašně ten život zjednoduší. “*

Co se týká vztahu pana A se sestrou, ta nikdy s jeho orientací problém neměla. Spřátelila se (nakonec stejně jako rodiče) se všemi jeho partnery a dle slov respondenta: *„s partnerem je dneska moje sestra možná v lepším vztahu než se mnou. “* Přátelské vztahy panují i ve vztahu se synovci a jejich dětmi. *„Mám už i dva synovce velký a s těma mám hodně dobré vztahy, nadstandardní, no a ti už zase mají svoje děti a ti nás taky mají rádi, takže jako v pohádce no asi tak. “* Celkově jsou vztahy v rámci rodiny pana A nadstandardní, se synovci, kteří studovali VŠ v Brně, mají i spoustu společných přátel. *„Nejlepší je když potom zjišťujeme, že ti naši mladí gay kamarádi jsou jejich gay spolužáci. “*

Rodina se pravidelně několikrát do roka schází společně na rodinných oslavách a rovněž s nadšením uvítala respondentovo uzavření registrovaného partnerství s jeho dlouholetým přítelem. Stejně tak, jako je pan A oblíbený člen rodiny, i pro okruh svých přátel je důležitou osobností. Tak jako v minulosti pořádal pro LGBT komunitu různá setkání, i dnes se se svými přáteli pravidelně schází, ale již pouze v úzkém kruhu. *„Na začátku se nás scházelo postupně na různých místech Olomouce i dvě stě. Dnes pořádáme jednou za 14 dní vždycky v neděli takovou sešlost teď už jen v úzkém kruhu přátel. Vždycky se scházíme u někoho doma, je to příjemné setkání.“* Věkové rozmezí jeho přátel je široké, zahrnuje příslušníky nejméně dvou generací. *„Přichází i mladí, pro ně jsem něco jako rádce, když si neví rady, když se snaží udržet vztahy a nedaří se jim to, nebo když jsou ve sračkách tak, že si přijdou pobřečet, povykládat, takže i dneska těch mladých okolo mám relativně dost.“* Pro svoji vstřícnost, ochotu pomáhat lidem a schopnost empatie se za panem A jeho přátelé vždycky rádi vrací.

Co se týká života ve stáří, tak touto myšlenkou se pan A zatím příliš nezaobírá. Žije spokojený život v dlouholetém vztahu se svým partnerem, obklopen rodinou a přáteli. Je přesvědčen, že by potřebná pomoc, bylo-li by to nutné, plynula hlavně z rodinného zázemí, v němž nachází pocit bezpečí a jistoty. *„Já mám v tomhle obrovský štěstí myslím si, že já bych měl to zázemí v té rodině. No a samozřejmě ve dvojici se to vždycky zvládá líp. No a mezi námi je rozdíl asi 20 let a když se někdo zeptá, jak dlouho jste spolu a já řeknu, že 25 roků, tak to není dneska běžné ani v heterosexuálním partnerství.“* Nicméně by se pan A nebránil např. zřizování speciálních penzionů pro příslušníky LGBT komunity. Jak dále respondent uvedl, celkové postavení seniorů v dnešní společnosti není zcela jednoduché, obzvláště těch, kteří zůstávají osamoceni. Vše však záleží na jejich zdraví, psychice a také mentálním nastavení a povaze.

5. 5. 2 Respondent č. 2 – „pan B“

Druhým respondentem byl gay ve věku 60 let, partnera nemá. Respondent stále udržuje vztahy s rodiči, stejně tak i se sestrou vychází, avšak nijak často se nestýkají. Dotazovaný bude dále v rámci zachování anonymity označován fiktivním jménem „pan B“.

I s panem B jsem se seznámila již dříve, prostřednictvím dalších gay přátel, což jsem také považovala za značnou výhodu vzhledem k tématu, které bylo předmětem rozhovoru. Pana B znám jako klidného, vstřícného, přátelského s příjemným vystupováním a ochotného pomáhat lidem. Povahou je spíše introvert. Rozhovor probíhal v prostorách jeho domu a rovněž jsme si na jeho realizaci po vzájemné dohodě vyhradili téměř celé odpoledne. Zpočátku se tento rozhovor – stejně jako ten předchozí – nesl víceméně v duchu klidu a pohody. Dotazovaný se ke kladeným otázkám vyjadřoval věcně a srozumitelně, působil relativně vyrovnaně a nezaznamenala jsem žádné známky napětí nebo rozrušení. Po nějaké době ale začal působit sklesle a nervózně a začalo se projevovat emoční vypětí. Požádal, zda bychom mohli udělat krátkou přestávku a odešel do vedlejší místnosti pro láhev whisky, kterou následně v průběhu rozhovoru konzumoval. Poté mě ještě požádal, zda by mi nevadilo, kdybychom se z obývacího pokoje přesunuli ven na terasu, kde jsme setrvali po zbytek rozhovoru. Po dvou sklenkách whisky bylo možné sledovat, jak se dostává opět do klidu a rozhovor se dále nesl v klidném duchu. Respondent i nadále mluvil věcně a srozumitelně, nic neskrýval a některé otázky i více rozvedl do podrobností. V několika případech bylo pro lepší pochopení dotazu nutné otázku ještě více přiblížit. Jelikož mezi námi panovala naprostá důvěra, respondent využil příležitosti se někomu svěřit a v závěru rozhovoru začal mluvit o svých psychických problémech způsobených jeho současnými zdravotními komplikacemi, o kterých jsem samozřejmě neměla ani tušení. Protože ho znám již delší dobu, zpozorovala jsem za poslední měsíce na jeho vizáži určité změny týkající se úbytku váhy, unaveného výrazu obličeje a po dlouhé době zase nakrátko ostříhaných vlasů. Opravdu jsem ale netušila, co je hlavní příčinou. Nicméně informace získané tímto dotazováním považuji za stejně cenné jako informace z rozhovoru předešlého. Jsem ráda a velice si toho vážím, že respondent i přes své psychické a zdravotní problémy s poskytnutím rozhovoru souhlasil a jsem si vědoma toho, že měl plné právo toto odmítnout tak jako mnozí ostatní oslovení před ním.

Pan B si svoji odlišnost uvědomil někdy v období puberty. Jako jeden z mála měl tu výhodu, že bydlel přímo v Praze na Žižkově a tím měl snadnější přístup k informacím, jelikož setkání komunity probíhala právě zde. Jezdili sem gayové z celé republiky a tím zde vznikala možnost navázat s někým podobným kontakt. *„Já měl tu výhodu, na rozdíl od ostatních, kteří do Prahy jezdili, že jsem bydlel na Žižkově. Takže jsem občas navštívil nějaký ten klub, s někým se seznámil a získal potřebné informace.“*

Stejně tak jako všichni ostatní v době svého dospívání svoji náklonnost k mužskému pohlaví tajil, a to jak v zaměstnání, tak i před rodinou. Rodiče se o jeho jinakosti dozvěděli náhodou, když mu bylo 21 let. *„Když jsem se potom seznámil s prvním klukem, tak jsme spolu takhle jednou šli na maškarní diskotéku. Šli jsme ještě předtím k jednomu známému na Václavák, k němu domů, a že má spoustu kostýmů a něco nám půjčí. No a po té akci já už jsem neodešel s tím svým, ale s tím druhým, jmenoval se Petr. No a nějak jsme si spolu potom telefonovali a máma nás slyšela a říkala hele, jak to spolu mluvíte, nejste nějaký divný, jako byste spolu to ne. No a já říkám, že se máme rádi.“*

Jelikož matka respondenta pracovala celý život ve zdravotnictví, tak měla o dané skutečnosti nějaké povědomí. Nicméně domluvila schůzku u psychiatra a donutila pana B k jeho návštěvě. *„No tak mě tam dotáhla, já tam byl 5 minut a máma hodinu. Ten doktor jí nakonec řekl, buďte ráda, že je ochoten a schopen s tím žít. Že prostě tam chodí kluci, který rodiče vyhodí z domu, často i z vesnice, že se za ně stydí a ti kluci pak často páchají sebevraždu.“* Po návštěvě psychiatra se matka pana B tedy smířila s tím, že syn je gay a souhlasila se seznámením s přítelem Petrem. *„Takže jsme potom z Karláku šli rovnou na Václavák na chlebičky do potravin za tím Petrem se seznámit. No a máma se smířila s tím, že nebudou mít vnoučata a s Petrem byla na pohodu.“* V případě otce byla situace mnohem horší, ten se s danou skutečností smířit nechtěl a trvalo to několik let. Rozhodující moment nastal po rozchodu respondenta s jeho přítelem. *„Ze začátku to byl řev a hádky jako to jsme si vychovali tohle to, buzerant jeden. Ale potom to ustalo ráz na ráz, když jsem se rozešel s tím Petrem, protože já jsem to nesl velmi těžce, rok jsem byl z toho vyřízený. No a to on chodil za švagrem, a ten pak za mnou a říkal, hele táta má o tebe strach. No a on se prý bál, abych si něco neudělal, když jsem z toho rozchodu takový nanic.“* Dnes jezdí rodiče k panu B z Prahy na návštěvy a naopak a rodinné vztahy jsou v naprosté pohodě. *„No a potom už naši úplně otočili, na Vánoce se mě každý rok ptali, tak kdy nám už konečně přivedeš ukázat toho ženicha. No a já jsem vždycky říkal, rodiče moji milovaní, ženich prostě není, takže asi v příštím životě. Nějak mi to není souzený.“*

Se sestrou homosexualitu nikdy otevřeně neřešil, protože to bere tak, že je prostě takový a vztahy s její rodinou, přestože se stýkají málo, jsou rovněž pohodové. *„Stýkáme se to jo, ale málo. Jen když jsou nějaký narozeniny nebo na Vánoce. Když jsem na turné na*

Moravě, tak mi sem jezdí zalévat kytky, vybrat věci ze schránky. Takže s ní je taková pohoda a s rodiči taky.“

Co se týká vztahů v rámci komunity, tak se až na pár jedinců z oboru, v němž pracovně působí, téměř s nikým nestýká. *„Ke mně občas přijede na venkov někdo z mých přátel z Prahy na návštěvu, ale taky se jim už v poslední době moc nechce, vymlouvají se, že je to daleko. Ale spíš mi to připadá, že se lidé už asi ani scházet nechtějí.“* Hlavním důvodem může být, jak respondent uvedl, mezigenerační propast. *„Prohlubuje se ta mezigenerační propast, která dělí gay seniory od aktivní komunity, která tráví víkendy a volný čas na párty a v baru a o nic jiného nemá zájem. Já osobně jsem nebyl v Praze v podniku už tak 10-15 let, takže vůbec nevím, jak to tam dneska funguje a co se tam aktuálně řeší. Jo, a když jsem tam byl naposledy, ale to už fakt nevím přesně, kdy a kde to bylo, tak jsem si tam fakt připadal jako důchodce a došel k závěru, že tam už nemám co dělat.“*

Proto preferuje setkávání s místními občany ve vesnici, kam se před lety z Prahy přestěhoval do nově postaveného domu a kde byl tamními občany vřele přijat. *„A tady u nás na vesnici, malá víska čítající 12 domů, se scházíme u rybníka u obřího ohniště. No a sejde se tam celá vesnice a bavíme se tam všichni společně i s těma babkama co je jim přes osmdesát. A já vůbec nepotřebuji lidi stejné sexuální orientace. No vlastně kdokoli z té vesnice i příbuzní, když přijedou jen občas na návštěvu, tak přiběhnou za mnou, pozdravit a zeptat se, jak se mám, a že zase brzy musíme něco spáchat u rybníka u ohně.“* V lesích v malé vesničce je dotazovaný spokojený a působí zdánlivým dojmem, že mu nic nechybí. *„Praha je dobrá tak na vydělání peněz, ale tohle je opravdu oáza klidu. To se tady radši doma pohrabu v hlíně, zasadím rajčata, papriky a kytky, rozdělám ohniště a hupsnu do bazénu a ani se mi už nechce nikam jezdit.“*

Přesto pana B trápí psychické problémy a deprese spojené s jeho zdravím a také – i přes kvalitní vztahy v rodině a nadstandardní vztahy s občany vesnice – pocit samoty. *„Já jsem chtěl někoho na stálo a obzvlášť potom do toho domu, když jsem odešel z Prahy. Jenomže moje práce u divadla, kdy jezdíš po vystoupeních po celý republice denně mimo letních prázdnin, takže to nebyl čas se s někým seznamovat a potom jsem si říkal, že při takové práci je to nesmysl mít trvalý vztah. Já bych tomu nevěřil, protože vím, že gay komunita je velice promiskuitní. Žiju sám a už 23 let. Dnes ani nevím, jestli bych si ještě doma na někoho zvykl.“*

Vedle vyjádřené nejistoty, zda by vůbec po tak dlouhé době života o samotě dokázal žít v partnerství, se navíc pan B setkal s problémem, že hledat partnera ve vyšším věku je na rozdíl od heterosexuálních jedinců opravdu obtížné. *„Tak to je takový zvláštní najít si někoho, chtěl bych, ale pak si zase říkám, jestli bych se s tím naučil znovu žít a navíc vlastně ani nevím kde ho potkat. Na internetových seznamkách, na akcích kam chodí převážně mladí. Na rozdíl od heterosexuálních seniorů, u kterých je běžné, že si v šedesáti najdou protějšek, u seniorů s odlišnou orientací v tomto věku to považují takřka za vyloučené. A navíc další problém je to, co by tomu řeklo okolí, že ten starý děda je na kluky.“*

Ačkoliv však řada seniorů svoji homosexualitu právě z důvodu diskriminace raději tají, pan B tento problém řešit nemusí. Na vesnici ho přijali takového, jaký je, a to i pro jeho kladné povahové vlastnosti a ochotu pomáhat lidem. *„No takže tam prostě nikdo neřeší, jestli jsem takový nebo makový a to mě právě baví.“* Výhled do budoucna má však pan B relativně nejistý, a to i s ohledem na aktuální zdravotní problémy, kdy by mu podpora právě ze strany partnera jistě přišla vhod.

5. 5. 3 Respondent č. 3 – „pan C“

Dotazovanému panu C je 61 let a nežije v partnerském vztahu. S bratrem a jeho rodinou udržuje pevné vztahy, tedy je přesvědčen, že v případě nouze by o něj bylo postaráno.

Pro realizaci rozhovoru mi byl pan C doporučen panem A. Jelikož jsou velmi dobří a dlouholetí přátelé, s poskytnutím rozhovoru po krátkém přemlouvání pan C nakonec souhlasil. S tímto respondentem jsem se tedy na rozdíl od dvou předchozích neznala již dříve a poprvé jsme se osobně setkali až v den rozhovoru. Rozhovor se konal opět po předešlé telefonické domluvě v prostorách respondentova bytu.

Pan C během rozhovoru působil klidným dojmem a měl velmi příjemné vystupování. Po celou dobu se choval uvolněně a v jeho projevu jsem nezaznamenala žádné známky napětí či nervozity. Rozhovor probíhal v klidné a pohodové atmosféře, dotazovaný odpovídal jasně, věcně a srozumitelně na zadané otázky, některé odpovědi byly stručné, jiné rozvedl do podrobností. Z jeho kultivovaného projevu bylo zřetelné, že je to velice inteligentní člověk, se širokým okruhem zájmů.

Svoji náklonnost k osobám stejného pohlaví si pan C uvědomil někdy v období dospívání. „*Od těch šestnácti už jsem asi věděl a v těch sedmnácti to už bylo jasné.*“ Stejně tak jako mnozí ostatní i on žil zpočátku s pocitem, že je s tímto „problémem“ na světě sám. Neměl ve svém okolí ani v rodině nikoho, s kým by bylo možné si o svých problémech promluvit, proto začal podnikat výlety do Prahy, kde probíhala setkání komunity. Právě komunita se pro něho v té době stala zdrojem informací a podniky, v nichž se tito lidé scházeli, místem k seznámení. „*V Praze v tom okruhu těch blízkých přátel, tak to se rozebíraly různé věci při těch setkáních a tam se právě přenášely ty informace. Jinak oni ani ti rodiče, ani nikdo jiný z rodiny ty informace neměl. O tom se nikde nepsalo, nemluvilo se o tom, bylo to v podstatě tabu. Takže to byla pro mě tenkrát de facto jediná možnost, jak se něco dozvědět.*“

Homosexualitu se panu C dařilo tajit jak v zaměstnání, tak i před vlastní rodinou. K odhalení došlo v jeho 25 letech, kdy jeho matka měla již důvodné podezření a otevřeně se pana C na jeho sexuální orientaci zeptala. „*No u mě s tím přišla máti sama a zeptala se, protože to prý už tušila.*“ Následná reakce rodiny nebyla nijak bouřlivá. Vše proběhlo v poklidu, jak ze strany rodičů, tak i sourozence. „*Vždycky brali v potaz to, co chci já. A vždycky mě brali opravdu takovýho, jaký jsem. Takže ani náznaky toho, nechceš se oženit jako ani poznámky co tomu řeknou od vedle. Prostě vzali to jako normální skutečnost, že jsem takový. Nikdy se to v rodině nerozebíralo a když jsem potom už měl přítele, tak jsem ho seznámil s rodinou a brali ho jako část rodiny.*“

I dnes jsou vztahy v rámci rodiny na skvělé úrovni. „*Vztahy v rodině jsou v pohodě, jak s rodiči, tak i sourozenec a jeho rodina. Všichni to berou, že to tak je. Brácha má manželku a já mám přítele. Jenom švagrová se mě jednou zeptala, jestli teda nemám rád ženský. A já odpověděl, že mám, ba naopak, ale do postele jdu radši s chlapem, a bylo to vyjasněný. Mám i jednu neteř a ta je z takových těch uměleckých kruhů, módní návrhářka. Takže ta se s tím setkala daleko víc než zbytek rodiny, na těch uměleckých školách je těchto lidí spousta a ona má mezi nimi spoustu přátel, tak i ona k tomu má stejný přístup jako rodina.*“

Co se týká vztahů s přáteli v rámci gay komunity, tak respondent má mezi těmito lidmi spoustu přátel, preferuje však pravidelná setkávání s okruhem těch nejbližších. „*Takové to zdravé jádro, takových těch nejbližších je asi kolem deseti. Ti, na který se člověk může obrátit i v případě, že s něčím potřebuje pomoc. A zase naopak, i on je potom*

ochoten mnohé pro tyto lidi udělat. Jinak tak jak všichni mají spoustu dalších kamarádů a známých, tak jednou za čas se sejdeme i spolu s nimi. To zdravé jádro odpovídá asi mému věku. Jinak když si někdo ze známých najde mladšího přítele a přivede ho do té společnosti, tak tím se to omlazuje. Ale většinou je to v tom okruhu do pěti až deseti let to rozmezí. My jsme tak názorově nejbliže, rozumíme si spolu.“

Mimo jiné pro svoji klidnou a přátelskou povahu a příjemné vystupování má pan C spoustu přátel také mezi heterosexuály. *„Tak jak oni nedělají rozdíl mezi námi tak ani my ne. Určitě si spolu rozumíme a máme spolu skvělé vztahy. To jsou ti dobří přátelé, kteří nás berou jako normálního člověka. Nikdo z nich se nedívá na to, jestli chodíš s chlapem nebo se ženskou. Prostě máme toho člověka rádi, tak ho bereme tak jak je.“*

Celkově vztahy mezi generacemi v rámci gay komunity dle názoru pana C odpovídají vztahům mezi lidmi v dnešní společnosti obecně. *„Dnes je to hlavně o tom mamonu, nahrabat si a užívat si. Ti mladí, ale to i v majoritní společnosti, nebo málo kdo z nich chce dnes budovat nějakou kariéru, anebo nemají vůbec představu o tom, co chtějí v životě dělat. Obvykle jim chybí zodpovědnost a žijí hlavně dneškem, nemyslí na budoucnost, ale samozřejmě to taky nejsou všichni, tady bych to spíš rozdělil podle rozumového chápání a taky vzdělání.“* Respondent mimo jiné k této otázce dále uvedl, že jedním ze znaků gay komunity je též promiskuita. *„Hlavně ti mladí někteří v tom vidí snadný přístup k penězům, myslí si, že se budou mít dobře a nebudou muset dělat, jakmile navážou vztah s někým starším a zaopatřeným. Jsou mladí a krásní, tak si hledí vydělat, je to pro ně rychlá a snadná obživa.“* Dalším problémem ve vztazích je dle názoru pana C spíše neporozumění nebo konflikt mezi generacemi. *„Ti starší už nikam nechodí kvůli tomu, že tam bude spousta těch mladých, kteří je nebudou brát. Ti mladí si v daném okamžiku neuvědomují, že i oni zestárnou, když to přežijí a toho stáří se dožijí.“*

Přesnou představu o prožití svého stáří nemá pan C ještě ujasněnou a svůj budoucí seniorský věk si zatím nechce připustit. *„Nikdo neví, co bude. V jakém budeme zdravotním stavu a tak dál. Zatím jsem tuhle otázku tak nějak neřešil. Nejlepší by bylo mít ten dobrý a kvalitní vztah a zestárnout spolu.“* Zaujala ho i myšlenka o zřízení, po vzoru zahraničí, pečovatelských domů speciálně pro LGBT seniory. *„Když bude chtít nějaký provozovatel zřídit pro našince nějaký domov nebo penzion a bude se o ně chtít starat v dobrém slova smyslu, proč ne. Určitě jim udělá pěkné stáří a nenechá je žít*

někde o samotě. V tomhle směru je ta myšlenka určitě dobrá, ale prostě nechtěl bych, aby se to nějak paušálně dělilo, ty půjdeš tam a ty tam, patříš mezi ně. Ať si každý svobodně rozhodne.“ V okamžiku, kdy by nastala situace, že pan C by byl odkázán na pomoc ostatních, má to potřebné zázemí v rodině. „Myslím si, že vzhledem k tomu, jaký mám vztah s bratrem a jeho rodinou, bych řekl, že by se o mě dokázal postarat, ale zase já nejsem ten typ, abych mu chtěl zůstat na krku. Takže buď bych chtěl být sám, ale nejlíp v tom vztahu.“

5. 5. 4 Respondent č. 4 - „pan D“

Poslednímu respondentovi, panu D, je 72 let. Pochází z Moravy, ale aktuálně žije s o 20 let mladším partnerem v Praze. V současné době se potýká se zdravotními problémy, ačkoliv se sestrou a jejími syny je v kontaktu, přiznává, že bez pomoci partnera by si nevěděl rady.

Pro rozhovor byl pan D doporučen známým jednoho z respondentů. S dotazovaným jsem se přímo seznámila až v den rozhovoru, který proběhl po předešlé telefonické domluvě v jeho bytě v Praze. Rozhovor probíhal v pohodové atmosféře. Nejprve jsem respondenta seznámila se záměrem celého výzkumu. Následně respondent odpovídal na všechny dotazy, a to bez známek nervozity či napětí. Vzhledem k jeho věku jsem musela některé otázky více přiblížit či objasnit a občas vyprávění usměrňovat, protože odbočoval od tématu a oddával se svým vzpomínkám. Několikrát jsem byla nucena při konverzaci také zvýšit hlas, protože měl problémy se sluchem. Některé odpovědi byly stručné, u jiných otázek naopak dotazovaný odpovědi rozváděl do detailů.

Celkově pan D působil sympaticky, v souvislosti s věkem se (vedle aktuálních zdravotních problémů) potýká s potížemi s chůzí, které jej omezují v běžném denním režimu, a již nemůže vykonávat všechny věci tak, jak byl zvyklý dříve. Z toho důvodu je stále více závislý na péči svého o mnoho let mladšího přítele, který je zároveň zdravotní bratr a je schopen mu poskytnout adekvátní potřebnou péči přímo v jejich domácím prostředí, za což je mu respondent nesmírně zavázán. Po skončení rozhovoru jsem měla pocit, že pan D byl potěšen, že mohl o sobě někomu vyprávět a podělit se o svoje vzpomínky na ne vždy snadný a pohodový život.

Svoji odlišnost si pan D – stejně jako ostatní respondenti – uvědomil v době dospívání. Po absolvování učiliště nastoupil do zaměstnání, kde se seznámil se svým prvním přítelem. „*Shodou okolností jsme dělali spolu v práci. Tak jsme se nějak ščuchli, chodil normálně k nám a mamka ho brala, jako by to byl můj brácha.*“ Měl tedy někoho, s kým se mohl podělit o svoje pocity a zkušenosti a netrápila ho tak – jako uváděli ostatní respondenti – osamocenosť. Přestože občas s přítelem podnikali výlety do Prahy do podniků, kde se scházeli příslušníci gay komunity, neměl dotazovaný přílišnou potřebu tuto společnost vyhledávat, jelikož tu hlavní oporu nacházel ve svém příteli. Rodiče o jejich vztahu neměli zpočátku nejmenší tušení. Později, v době kdy respondent začal s vystupováním v tanečním souboru a se svým přítelem se rozešel, pojala jeho matka nějaké podezření. „*Já jsem v té době byl v souboru tanečním. Jezdili jsme jako předtančení po plesích a i po soutěžích. Takže jsem měl v té době doma i šminky a moje sestra mi je potají kradla. Takže mamka tušila, že to nebude se mnou normální. Ale doma, že bych oficiálně řekl, že jsem gay to ne, to nikdy.*“

Spolu s matkou o jeho homosexuální orientaci věděla i jeho sestra, která tuto skutečnost bez problémů přijala. Jediný otec, který brzy zemřel, se o homosexualitě pana D nikdy nedozvěděl. Svůj vztah i menšinovou sexuální orientaci tajil jak před svým okolím, tak i v zaměstnání. Nakonec však neodolal tlaku svých kolegů a po seznámení s druhým přítelem, se kterým spolu i bydleli, svoji orientaci odhalil. „*No bral jsem ty jejich narážky asi 2 roky, pak jsem se nasral a říkám, poslouvejte, vy mně dejte pokoj, já mám přítele, to už jsem byl tenkrát s Karlem. Jejich reakce byla – jdi do prdele, ty určitě někoho máš a tohle, tak jim říkám no opravdu, jsem gay, berte to, nebo neberte. No ale vzali to úplně suprově, no a jak to bylo předtím, tak to bylo i potom.*“

S partnerem Karlem žil pan D spokojeně více než 20 let (do smrti Karla), jejich vztah akceptovala i rodina, po celou dobu udržovala dvojice styky hlavně se sestrou pana D, která měla dva syny. „*Jinak kluci to ví a jezdili k nám každý prázdniny. Celý dva měsíce do té dospělosti. Já když se Michal narodil, tak jsem ho koupal a přebaloval. Kromě kojení všechno. Bylo to úplně bezvadný.*“

Po smrti partnera Karla se však život pana D úplně obrátil, nějakou dobu se ještě snažil přežívat a ufinancovat byt, který do té doby sdílel s Karlem, ale v okamžiku, kdy ztratil zaměstnání a zůstal zcela bez prostředků, přestože se snažil nalézt druhé zaměstnání a dokonce absolvoval na úřadu práce rekvalifikační kurz, se ocitl na ulici. „*Pak ještě*

přišlo v práci nařízení z vrchu, že je nutné snižovat stavy, ale ne úředníků, ale dělníků. Tak si mě ředitel zavolal a povídá, hele ty jsi svobodnej, tady jsou chlapi, co mají děcka a rodinu. Víš, nezlob se, dostaneš odstupný a to bylo všechno.“ Dle slov respondenta nešlo o žádný projev diskriminace ze strany vedení, byl to prostě osud. Díky sestře a bývalým kolegům ze zaměstnání se mu podařilo nelehkou dobu na ulici, kde byl nucen setrvat rok a půl, překlenout. „Jsem měl jednoho známého, bývalý kolega z práce, který mě nechal u sebe každý týden v pátek okoupat a oholit. A k dalšímu jsem se taky mohl jít převlíknout a umýt, občas mi strčil nějakou padesátikorunu nebo krabičku cigaret.“

Tuto komplikovanou životní situaci ukončilo až seznámení pana D s jeho současným přítelem. Jak respondent uvedl, byla to opět náhoda, a jelikož v Olomouci již neměl žádné závazky, odjeli spolu do Prahy. Zde dostal jeho život opět smysl, řád a stabilitu a ve vztahu s novým partnerem opět zažívá pocit bezpečí a jistoty a také oporu a potřebnou pomoc. „On mě vlastně zachránil z ulice. Ale nebýt ho, udělal pro mě hrozně moc, vážím si toho a vím, že mu to nebudu moci nikdy zaplatit, jako vrátit.“

Na dotaz týkající se styků s příslušníky gay komunity nebo jinými přáteli odpověděl pan D velmi stručně a výstižně: *Cíleně se s nikým nestýkám. Já jsem vlk samotář v tomhleto.* „Přestože je mezi dotazovaným a jeho přítelem značný věkový rozdíl, žijí spolu relativně spokojeně již přes 20 let a společnost nikoho jiného nevyhledávají. Přítel v rámci své práce hodně cestuje, takže pan D pro něj vytváří doma potřebné zázemí. „*Já si to užívám. Snažím se pěkně pomalu, aby mi to dopoledne pěkně uteklo. Takže všechno nakoupit, uvařit, uklidit, vyprat a vyvenčit psa. Když je přítel doma tak jeho povolání je takové, že ve dne hodně spí. Odpoledne už je volno.*“

Pravidelně se stýká se svými synovci a jedním svým známým z mládí, který u něho nějakou dobu bydlel a dnes ho občas navštěvuje i se svou rodinou. Přestože hodně času tráví sám, opuštěně se ve stáří necítí, i když jeho přítel hodně cestuje, vždy je schopen mu zajistit potřebnou pomoc, která již začíná být vzhledem k jeho věku aktuální. „*Jinak já myslím, že případnou pomoc mám od Saši, svého přítele o 22 let mladšího. Z hlediska péče je to ten nejbližší člověk. Ted' za mnou jezdil denně do nemocnice a zařídil všechno prostě. Taky se mě ptali, že když mě pustí, jestli budu potřebovat nějakou péči. No ale tím, že on je zdravotní bratr tak to jakoby zvládne. Nejprve jim, ale říkal, že jsem jeho děda,*“ shrnul se smíchem svou situaci pan D a de facto i svůj výhled do budoucna spojuje právě s partnerem, který je mu nepostradatelnou oporou.

5. 6 Hlavní analytické kategorie

Analýzou rozhovorů bylo identifikováno 6 finálních analytických kategorií. Jejich názvy, podtémata a výskyt u jednotlivých informantů jsou obsahem tabulky č. 3. Jednotlivé kategorie jsou řazeny tak, aby kopírovaly životní dráhu respondentů. Každá z finálních analytických kategorií je dále podrobněji vysvětlena a doplněna přímým vyjádřením respondentů tak, aby reflektovala cíl výzkumu a zformulované výzkumné otázky.

- **Vědomí odlišnosti**

Tato analytická kategorie zahrnuje 5 témat, která z výpovědí respondentů analýzou textu vyplynula. Téma (1) *důsledky odlišnosti* implikuje respondenty zmiňované problémy, které vystupují v důsledku jejich odlišné sexuální orientace, zejména dopad na sociální vazby. Téma (2) *touha být mezi svými* vyjadřuje potřebu respondentů nalézt někoho blízkého stejné sexuální orientace. (3) *Faktory ovlivňující proces coming outu* postihují *společenské poměry* – stejně jako (4) *prostředí* – té doby, kdy homosexualita byla ve společnosti tabu, podtrhují též význam komunity a důležitost okamžiku vstupu a začlenění mezi její příslušníky. Téma (5) *pocit sounáležitosti* souvisí u respondentů s vyjádřením jejich potřeby začlenění do komunity, kde nachází právě v souvislosti s procesem coming outu pochopení, potřebné informace a podporu, kterou nemají v jejich nelehké situaci možnosti získat kdekoli jinde.

- **Strach**

Analytická kategorie Strach postihuje respondenty zmiňované obavy v souvislosti s procesem (1) *vnějšího coming outu*. Téma strachu se u respondentů pojilo také s oblastí (2) *diskriminace* a to jak v sociálním, tak i v pracovním prostředí, a dále s tématem (3) *odmítnutí*, a to hlavně ze strany rodiny.

- **Odezva blízkých**

V souvislosti s touto kategorií respondenti zmiňovali své zkušenosti (1) s *reakcí rodiny* – rodičů a sourozenců – na proces coming outu a dále jejich touhu být rodinou i nadále (2) *přijímáni*. Kategorie implikuje dále i téma (3) *reflexe přínosů*, které postihuje vlastní pocity dotazovaných po odhalení jejich odlišnosti, a to hlavně pocit uvolnění.

- **Rodinné poměry**

Do této kategorie byla zařazena témata (1) *soudržnost rodiny*, (2) *rodinné tradice* a (3) *vztahové potřeby* vyjadřující kvalitu a úroveň rodinných vztahů jednotlivých respondentů. Reflektují potřebu dotazovaných mít kvalitní rodinné zázemí.

- **Kolektivní vědomí**

V souvislosti s touto kategorií respondenti zmiňovali potřebu kontaktů s přáteli, (1) *ochotu se s nimi scházet*, (2) *potřebu empatie* a ochotu si vzájemně pomáhat. Důraz byl kladen na věkovou a názorovou blízkost, z nich bylo potom dále odvozeno téma (3) *mezigenerační propast*, které se vztahuje k problémům, které respondenti zmiňovali v souvislosti s mladšími příslušníky komunity.

- **Vztah k budoucnosti**

Poslední kategorie reflektuje pocity respondentů v souvislosti s prožíváním jejich stáří a také potřebu mít někoho blízkého, u koho naleznou (1) *pocit bezpečí a jistoty* a případnou pomoc a oporu. S tímto souvisí i téma (2) *nenaplněnost vztahové potřeby* a z toho vyplývající (3) *depresivní prožívání* související s pocitem osamění. Kvalitu života ve stáří ovlivňuje též celkové (4) *mentální nastavení* (vlastnosti osobnosti a charakter) a dále fyzická kondice a psychický stav, které dotazovaní zmiňovali v souvislosti se způsobem života ve stáří.

Přehledová tabulka vztahující se k uchopení jednotlivých témat a podtémat konkrétními respondenty viz následující strana.

Vědomí odlišnosti	A	B	C	D
důsledky odlišnosti	x	x	x	X
touha být mezi svými	x	x	x	
faktory ovlivňující proces coming outu: společenské poměry	x	x	x	x
faktory ovlivňující proces coming outu: prostředí	x	x	x	x
pocit sounáležitosti	x	x	x	
Strach				
vnější coming out	x	x	x	x
odmítnutí	x	x	x	x
diskriminace	x	x	x	x
Odezva blízkých				
reflexe přínosů	x			
rodiče a sourozenci	x	x	x	x
potřeba přijetí	x	x	x	x
Rodinné poměry				
soudržnost rodiny	x	x	x	x
rodinné tradice	x	x		
vztahové vazby	x	x	x	x
Kolektivní vědomí				
ochota se scházet	x	x	x	
schopnost empatie	x			
mezigenerační propast		x	x	
Pohled do budoucnosti				
pocit bezpečí a jistoty	x		x	x
mentální nastavení	x	x	x	x
nenaplněnost vztahové potřeby		x	x	
depresivní prožívání		x		

Tabulka 1: Hlavní analytické kategorie

Zdroj: vlastní zpracování

5. 7 Vyhodnocení výzkumu

5. 7. 1 Vyhodnocení výzkumné otázky VO1

První výzkumná otázka se specificky zaměřila na postižení okolností, které doprovázely coming out dotazovaných, následnou reakci rodiny a důsledky z coming outu vyplývající. K této výzkumné otázce se explicitně vztahují výše představené analytické kategorie – *Vědomí odlišnosti* (důsledky odlišnosti, touha být mezi svými, faktory ovlivňující proces coming outu – prostředí a komunita, pocit sounáležitosti), *Strach* (vnější coming out, odmítnutí a diskriminace), a *Odezva blízkých* (reflexe přínosů, rodiče a sourozenci, potřeba přijetí).

Z analýzy rozhovorů plyne, že v případě všech čtyř respondentů došlo již v období dospívání ke zjištění, že jejich sexuální zaměření je jiné než u většiny vrstevníků. Odlišnost v sexuální oblasti měla dopad i na sociální vztahy ve skupině vrstevníků, neboť ústředním tématem v tomto věku, které by je spojovalo, byl zájem o opačné pohlaví. „*Takové ty první nesmělé pokusy, to mi nic neříkalo, tak jsem se začal rozhlížet jinde. Ne, že by zájem nebyl, to spíš holky mě chtěly, ale já jsem spíš hledal takovou tu možnost nějak se z toho vyvléct, protože už jsem věděl, že tohle není moje parketa*“ (pan A). O své odlišnosti se všichni dotazovaní báli otevřeně hovořit, neboť si uvědomovali společenskou nepřijatelnost svého sexuálního zaměření. Zažívali proto pocity osamělosti a nepochopení. „*Přerov je relativně malé město, takže jsem si dlouhou dobu myslel, že jsem tam sám. Což samozřejmě není pravda, ale to jsem tehdy nevěděl. Ale bylo to tak, že se to navenek tajilo*“ (pan C). „*Původně jsem si myslel, že jsem jediný na světě takový. Dneska by se tomu každý asi nejspíš zasmál, ale doba byla jiná*“ (pan B).

Z výpovědí dvou respondentů plyne, že tuto situaci začali řešit pravidelnými návštěvami Prahy, respondent B uvedl, že v Praze na Žižkově přímo bydlel. Zde v prostředí gay komunity scházející se v tamních podnicích nacházeli dotazovaní pochopení a cenné informace jinde nedostupné, a dále mezi „svými“ i možnosti k seznámení. Všichni respondenti se shodují v tom, že největší pomoc spatřují právě v nalezení této komunity. Kontakt s dalšími gayi jim dodal pocit uklidnění a jisté normalizace, vyplývající ze zjištění, že nejsou s touto sexuální preferencí jediní. Najednou si tak měli o svém zaměření s kým promluvit, před ostatními členy komunity mohli být upřímní a měli jistotu, že je druzí pochopí. Respondenti zde rovněž našli

množství relevantních informací týkajících se homosexuality, což jim pomohlo získat reálnější představu o své sexuální preferenci, a potažmo i o sobě samých. Poněkud odlišně se vyvíjel příběh pana D, který jak uvedl, se náhodou seznámil se svým přítelem přímo v zaměstnání, tudíž neměl potřebu vyhledávat prostředí komunity tak jako ostatní respondenti.

Zmiňováno bylo také nastavení společnosti, ve které dotazovaní vyrůstali. Všichni shodně uváděli, že v době jejich dospívání byla homosexualita společenským tabu a většina gayů (i leseb) ze strachu před diskriminací a odmítnutím tuto skutečnost navenek tajila. *„Ale bylo to tak, že se to navenek tajilo. Vědělo se o pár lidech, kteří žili jako „přátelé“, ale na ty se v té době pohlíželo skrz prsty“* (pan C). Téma strachu se ve výpovědích respondentů pojilo s několika oblastmi. Nejsilnější byl strach zažívaný v souvislosti s veřejným odhalením, obavy se týkaly negativních důsledků na sociální život a diskriminace na pracovním trhu. *„Tedy se to tajilo. Já jako státní zaměstnanec jsem to měl o to složitější, kdybych byl někde ve fabrice, bylo by to jednodušší (...) Nejednou jsem kvůli StB likvidoval fotky svých milenců a přátel a pátil negativy, podle kterých by mohli případně identifikovat náš vztah nebo něco. A tím jsem často zlikvidoval řadu svých vzpomínek, které vlastně byly navždy v čudu“* (pan A). U pana D nakonec došlo k odhalení po několika letech v zaměstnání, kdy kolegové neustále naléhali a žádali zdůvodnění, proč je sám. *„Když už jsem chodil do práce, tak chlapi v práci furt naráželi, ty jsi nějaký divnej a tobě nestojí a toto. No bral jsem to asi 2 roky, pak jsem se nasral a říkám, poslouchajte, vy mně dejte pokoj, já mám přítele. No ale vzali to úplně suprově“* (pan D).

Nejintenzivněji byl potom prožíván strach z nepřijetí vlastní rodinou, to bylo také příčinou poměrně delšího odkládání coming outu. Svěřit se se svou identitou je důležitým krokem pro každou LGBT osobu. Proces coming outu, mimo respondenta D, proběhl u všech dotazovaných až kolem pětadvacátého roku života. Podařilo se jim tedy relativně dlouhou dobu svoji náklonnost k příslušníkům stejného pohlaví utajovat. Tato skutečnost vypovídá o vnímané důležitosti rodiny v životě respondentů a potřebě být těmito primárními osobami přijímán. U jednoho z respondentů přišel dotaz ze strany matky, která již měla nějaké tušení a přímo se pana C na stav věci zeptala. U pana D o jeho homosexualitě věděla pouze sestra, matka jen tušila a otec se jako jediný ze zde zmiňovaných tuto skutečnost nikdy nedozvěděl. U dvou zbývajících byl coming out de facto dílem náhody.

Proces coming outu považují respondenti za přínosný, jedním z pocíťovaných benefitů bylo uvolnění napětí, které souviselo se skrýváním sexuální preference, a obav z důsledků jejího odhalení. Odpadl tak velký zdroj stresu, čímž se zlepšila i celková psychická pohoda dotazovaných.

Subjektivně vnímané reakce blízkých osob na coming out se pohybovaly od pozitivního přijetí v případě respondenta C, přes šok až po negativní bouřlivou odezvu u respondenta A a B. Poklidnou reakci bez negativních projevů a emocí u rodičů respondenta C je možné vysvětlovat tím, že rodiče již nějakou dobu něco tušili a byli na skutečnost alespoň částečně připraveni. V případě respondentů A a B následovala v důsledku prvotního šoku bouřlivá reakce, a to hlavně ze strany otce. *„V prvním okamžiku přišel šok, že to tak nemůže být, že to není možný a že se musím jít léčit. Otec řekl, že jestli to tak bude, tak mě nechce vidět a ať se odstěhuju. Tak jsem řekl, že se odstěhuju, no a tak jsem si začal hledat bydlení jinde“* (pan A).

Často se tedy stává, že sami rodinní příslušníci mají problém vyrovnat se s tím, že dítě/bratr je gay a nemohou mu tak poskytnout případnou pomoc. Ačkoliv z dnešní perspektivy by bylo možné říci, že pomoc psychologa je vhodná zejména pro členy rodiny (jelikož dnešní mladí gayové a lesby obvykle mají informaci díky internetu a dalším možnostem komunikace a setkávání se dostatek), dříve byli tito odborníci považováni za pomoc pro lesby a gaye, nezřídka však ne z hlediska vypořádání se s odlišnou sexuální orientací, ale jako pomoc, jak se homosexuality „zbavit“.

Po opadnutí prvotního šoku ze strany rodiny dle výpovědi respondentů došlo k poměrně rychlému usmíření ze strany matky. Matka bývá v rodině považována za osobu, která je charakteristická neutuchající láskou k dětem, něhou, péčí a starostlivostí. Často bývá uváděno, že matky své děti milují i přes všechny jejich nectnosti a špatné vlastnosti. Co se týká reakce otců, tak těm přijetí homosexuality potomka nezřídka trvá mnohem déle, což potvrdil ze své dlouholeté zkušenosti i respondent A. *„Tak jim říkám na těch našich setkáních – musíš to nějak přežít a po prvních pár měsících se to nějak utřepe. Protože z toho množství rodičů těch kamarádů mladých, který mám, tak možná tak jeden z dvaceti tam to přiznání dopadne hůř než předtím, protože prostě ti rodiče se s tím nesmíří, ale těch devatenáct zbývajících po nějaké době to vzali na vědomí“* (pan A).

Na dotazy týkající se reakce sourozenců respondenti – až na pana D – shodně uvedli, že s nimi svoji homosexualitu nikdy otevřeně neřešili. Otevřeně se tento problém řešil

pouze na úrovni respondent – rodiče. U pana D naopak sestra byla jediná, kdo o jeho homosexualitě stoprocentně věděl, před rodiči skutečnost tajil. „*Mám jednoho bratra staršího o tři roky. Úplně normálně to vzal, taky jsme to nikdy nijak nerozebírali*“ (pan C). „*Se sestrou jsme se o tom otevřeně nikdy nebavili. Ale bere to tak, že jsem takový a jiný to nebude*“ (pan B).

Lze však shrnout, že dotazovaným se ze strany blízkých dostalo potřebného přijetí a podpory. Obecně lze tedy říci, že většina rodičů fakt, že potomek je gay/lesba po nějakém čase přijme a smíří se s ním, což je výchozí krok k bezproblémovým rodinným vztahům.

5. 7. 2 Vyhodnocení výzkumné otázky VO2

Cílem druhé výzkumné otázky bylo zjistit, jaké jsou rodinné vazby gay seniorů v kontextu jejich specifické životní historie. Za účelem zodpovězení této otázky byly využity části rozhovorů zahrnuté do analytické kategorie *Rodinné poměry* (soudržnost rodiny, rodinné tradice, vztahové vazby).

Rodina sehrává v procesu coming outu LGBT jedince velice zásadní roli. Záleží na tom, jak se rodinní příslušníci s informací vyrovnají, zda ji přijmou se vstřícností a pochopením, nebo jedince zavrhnou a odmítnou se s ním stýkat. Ne vždy přichází pochopení hned, ale je nutný určitý čas potřebný na vyrovnání se se sdělenou informací, jak bylo uvedeno u otázky č. 1. Celá tato skutečnost potom bezpochyby ovlivní i budoucí vztahy v rámci rodiny.

Všichni respondenti shodně uvedli, že jejich vztahy v rámci rodiny jsou relativně pohodové. Jejich intenzita se u jednotlivých respondentů liší a celkově záleží na ochotě příslušníků rodiny se vzájemně navštěvovat a dodržovat nejrůznější rodinné tradice jako např. společné oslavy narozenin či Vánoc.

Z analýzy získaných dat vyplývá, že nejlépe fungují rodinné vztahy u pana A. Žije v harmonickém vztahu se svým o mnoho let mladším přítelem, kterého rodina bez problémů přijala a se kterým uzavřel před jedenácti lety registrované partnerství. Pravidelně se schází v rodinném kruhu, a to na různých narozeninových oslavách a setkáních, vzhledem k věku pana A již bez jeho rodičů, otec již zemřel a matka – jak

respondent uvedl v rozhovoru – je v současnosti vážně nemocná. Se svými synovci má pan A dokonce několik společných gay přátel, jejich spolužáků, se kterými se vzájemně navštěvují. Jak respondent uvedl, jejich rodinné vztahy jsou celkově nadstandardní.

Optimálně fungují rodinné vztahy i u respondenta C. Přestože žije sám, prioritou je pro něho fungující vztah s jeho přítelem, který je pro něj základním předpokladem pro šťastný, spokojený a smysluplný život. S blízkými se pravidelně stýká na různých rodinných oslavách a sezeních, a to jak s rodiči, tak i s rodinou bratra, která jeho sexuální orientaci bez problémů přijala. Skvělý vztah má pan C rovněž se svoji neteří, která je módní návrhářka a ve společnosti členů gay minority se pohybuje téměř denně. *„Když mám přítele a představím ho rodině, tak ho berou, že patří ke mně a tím pádem patří do rodiny“* (pan C).

Vzhledem k věku respondenta D, kdy jeho rodiče již zemřeli a sestra je v současné době vážně nemocná, jsou rodinné vazby omezeny pouze na kontakt se synovci a jejich rodinami, které respondenta pravidelně informují také o zdravotním stavu jeho sestry. V dětství trávili ve společnosti pana D jeho synovci spoustu času, vypomáhal s jejich výchovou a tím se jejich vztahy vzájemně upevnily. Respondentovu odlišnou sexuální orientaci akceptují, stejně tak přijali bez problémů i jeho současného i dřívějšího přítele. Pro pana D jsou důležité hodnoty pocit bezpečí a jistoty. Pochopení a toleranci nachází ve vztahu se svým dlouholetým přítelem, kterému bude do konce života zavázán, jelikož mu pomohl překonat nejhorší období jeho života, kdy přes rok a půl žil jako bezdomovec na vlakovém nádraží v Olomouci. Jeho partner je pro něj nejbližší a nejdůležitější člověk v životě a současně je pro něj i oporou ve stáří a poskytuje mu, je-li to nutné vzhledem k věku, potřebnou pomoc. Svoji přítomností mu vytváří podmínky pro klidné a pohodové stáří.

Z analýzy dat vyplývá, že nejméně optimální jsou rodinné vztahy u respondenta B. Setkání s blízkými rodinnými příslušníky se dle jeho výpovědi konají velmi málo, omezeny jsou jen na Vánoce či narozeniny rodičů. Vztahy nejsou nijak narušeny z důvodu rodinných konfliktů, hlavní příčinou je pracovní vytíženost a nedostatek času. Setkání s rodiči probíhá častěji, podnikají dle svých zdravotních možností pravidelné cesty z Prahy na venkov, kde respondent B v současnosti bydlí. Se sestrou a její rodinou se setkává málokdy.

V domě na venkově žije sám a jak uvedl, přes dvacet let nemá trvalý vztah, který by mu mohl nahradit absenci rodiny. Příčinu vidí hlavně ve své práci. Přítomnost někoho, kdo by mu byl v životě oporou, a celkově nenaplněnost vztahové potřeby u respondenta B vyvolává pocity osamělosti a depresivní stavy, které občas řeší i alkoholem. Dalším způsobem kompenzace pocitu samoty je setkávání s místními občany. „*Sejde se tam celá vesnice a bavíme se tam všichni společně i s těma babkama co je jim přes osmdesát. Popijí vínečko, já je obejmu a babka je šťastná.*“ Na vesnici ho přijali bez projevů diskriminace a homofobie a stal se zde oblíbeným a vyhledávaným občanem obce.

Obecně je možné říci, že u všech respondentů jsou rodinné vztahy na dobré úrovni, z rozhovorů nevyplývaly žádné náznaky konfliktů či mezigeneračního nedorozumění, ba naopak. Příslušníci rodin jsou ochotni si navzájem pomáhat, ve vztazích je možné zaznamenat prvky tolerance a porozumění. Frekvence kontaktů a rodinných setkání se u jednotlivých respondentů liší vzhledem k časovým možnostem konkrétních jedinců. Nutné je též uvést, že dva z respondentů, přestože jsou již seniorského věku, jsou stále ekonomicky aktivní.

5. 7. 3 Vyhodnocení výzkumné otázky VO3

Třetí výzkumná otázka se zaměřila na zjištění úrovně sociálních vztahů dotazovaných s mladšími generacemi, a to mimo vztahů rodinných. Předmětem zkoumání byly vztahy jednak s přáteli v rámci gay komunity a dále vztahy s přáteli heterosexuální orientace. K této výzkumné otázce se zřetelně vztahuje výše představená analytická kategorie *Kolektivní vědomí* (ochota scházet se, schopnost empatie, mezigenerační propast).

Analýzou získaných dat bylo zjištěno, že respondenti nerozlišují, zda jsou jejich přátelé homosexuální, či heterosexuální orientace. Důležité je pro ně vzájemné porozumění, ochota pomoci v případě potřeby a hlavně věková a názorová blízkost. Nejvíce je toto možné sledovat u pana B, který prostředí komunity téměř vůbec nevyhledává a většina jeho přátel jsou heterosexuální obyvatelé vesnice, do které se před lety odstěhoval z Prahy. „*U mě je to spíš o kamarádství, myslím si, že lidé si mají hlavně spolu rozumět. Já se můžu bavit s kýmkoli u panáka i bez panáka o všem, o čem se baví lidi normálně, třeba chlapi v hospodě o fotbale, o politice (...), tak to nemá se sexuální orientací nic*

společného“ (pan B). To, že na sexuální orientaci při utváření přátelských vazeb není třeba klást důraz, plyne i z výpovědi pana C. „Tak jak oni nedělají rozdíl mezi námi tak ani my ne. Určitě si spolu rozumíme a máme spolu skvělé vztahy. To jsou ti dobří přátelé, kteří nás berou jako normálního člověka. Nikdo z nich se nedívá na to, jestli chodíš s chlapem, nebo se ženskou. Prostě máme toho člověka rádi, tak ho bereme tak jak je“ (pan C).

U respondenta D je situace vzhledem k jeho věku a současnému zdravotnímu stavu, z něhož plynou určitá omezení, poněkud odlišná a jeho mezilidské vztahy jsou z tohoto důvodu zredukovány převážně na oblast rodinných příslušníků. V době, kdy jeho přítel pracuje, on tráví tento čas obvykle o samotě se svým psem a společnost nikoho dalšího už nevyhledává. *„Cíleně se s nikým nestýkám. Já jsem vlk samotář v tomhleto“ (pan D).*

Zmapujeme-li nejprve vztahy s přáteli v rámci gay komunity, tak z výpovědí všech respondentů shodně vyplývá, že návštěvy různých podniků a klubů již nevyhledávají a preferují scházení se s přáteli pouze v úzkém kruhu, převážně v domácím prostředí. *„Pořádáme pravidelně jednou za 14 dní vždycky v neděli takovou sešlost, teď už jen v úzkém kruhu přátel. Vždycky se scházíme u někoho doma, je to příjemné setkání“ (pan A). „Já osobně jsem nebyl v Praze v podniku už tak 10-15 let, takže vůbec nevím, jak to tam dneska funguje a co se tam aktuálně řeší“ (pan B).*

Počet přátel se u jednotlivých respondentů liší. Množství blízkých přátel respondentů A a C se pohybuje kolem deseti. Variuje se také věkové složení. Přátelé pana C jsou přibližně stejného věku, pan A se schází i s mladšími příslušníky gay komunity. *„To je různé, přichází i mladí, pro ně jsem, jak jsem již uvedl, něco jako rádce, když si neví rady, když se snaží udržet vztahy a nedaří se jim to.“* Jak ve svých odpovědích zdůraznil, jsou to ve většině případů gay spolužáci jeho synovců. Pan B se dle poskytnutých informací s příslušníky gay komunity nestýká téměř vůbec, jak uvedl, poměry v rámci komunity se značně změnily a prohlubuje se mezigenerační propast, která se mezi jednotlivými věkovými kohortami vytvořila, což ale není problém pouze příslušníků gay minority, ale společnosti obecně. *„Dříve když jsme se scházeli, tak to bylo úplně jiné, ta komunita byla uzavřenější, lidé se scházeli, protože nic jiného pro nás nebylo. Byla to téměř jediná možnost jak se potkávat a seznamovat. Dnes je to úplně o něčem jiném, hlavně o mladých (...) Tam chodí samý ty šestnáctky, někoho sbalit,*

vyblbnout se, zatancovat, vypít si hlavu a ty starší člověk prostě vůbec nezajímá, no možná jenom ty co chtějí někoho sbalit jenom pro prachy“ (pan B). Obdobně se ke vztahům vyjadřuje i respondent C, který ale zdůrazňuje vliv vzdělání a celkové rozumové úrovně těchto jedinců. „*Tihle dnešní mladí si hledí hlavně užít a taky využít (...) Obvykle jim chybí zodpovědnost a žijí hlavně dneškem, nemyslí na budoucnost“* (pan C).

Z výpovědi respondentů tedy obecně vyplynulo, že tito jedinci u svých přátel preferují spíše výše uvedenou rozumovou, názorovou a věkovou blízkost nežli sexuální orientaci. S příslušníky mladších generací kontakt příliš nevyhledávají, jelikož v rámci komunity, kde panuje kult mládí a krásy a názory, že po třicítce je člověk na sklonku života, jsou pro svůj věk přehlíženi a nejsou aktivní komunitou přijímáni. Proto preferují domácí setkávání v úzkém kruhu těch nejbližších přátel, se kterými si opravdu rozumí, chrání si své soukromí a jejich setkání jsou milá, klidná a pohodová.

5. 7. 4 Vyhodnocení výzkumné otázky VO4

Cílem této výzkumné otázky bylo zjistit, jak dotazovaní vnímají prožívání svého aktuálního nebo blízkého se stáří. Do kontinuity s touto výzkumnou otázkou je možné zařadit poslední analytickou kategorii *Pohled do budoucnosti* (pocit bezpečí a jistoty, mentální nastavení, nenaplněnost vztahové potřeby, depresivní prožívání). V souvislosti s odpovědí na tuto výzkumnou otázku budou opět prezentovány části rozhovorů s jednotlivými respondenty.

Vzhledem k věkovému rozmezí respondentů (60 – 72 let), kdy dva z nich jsou ještě ekonomicky aktivní, je situace u každého zcela individuální a odlišná. Přesto se však oslovení shodli na faktu, že stáří je optimální prožívat v partnerském vztahu, mít ve své blízkosti někoho, v kom by našli potřebnou oporu a pocit bezpečí a jistoty. „*No a samozřejmě ve dvojici se to vždycky zvládá líp“* (pan A), „*Nejlepší by bylo mít ten dobrý a kvalitní vztah a zestárnout spolu“* (pan C).

Tyto výše uvedené kategorie je možné vysledovat ve vztahu pana A i pana D s jejich partnery. Oba tito respondenti uvedli, že jejich partner je o více než 20 let mladší a je tedy schopen jim poskytnout případnou pomoc a oporu, což je nyní aktuální u pana D. U pana A není tato skutečnost zatím aktuální, ale vzhledem k uzavřenému

registrovanému partnerství a harmonii, která panuje v jeho vztahu s partnerem, není pochyb, že by mohla být situace někdy v budoucnu jiná. Oba z respondentů uvedli, že své stáří vidí jako pohodové a pocitu osamění je netrápí. „*Takže jsem spokojený a opuštěný se se svým přítelem necítím*“ (pan D). Navíc pan A je obklopen i spoustou dalších přátel, se kterými se pravidelně schází a má i záviděníhodné zázemí v rodině.

Zbývající dva respondenti, pan B a pan C, jsou vzhledem k věku ještě ekonomicky aktivní, tudíž je jejich situace odlišná od předcházejících dvou respondentů. Jak oba shodně uvedli, myšlenkou na blížící se stáří se ještě příliš nezaobírali, ale jejich preferencí je žít s někým společně ve vztahu. „*Nechci si ten budoucí věk zatím jako připustit. Nikdo neví, co bude. V jakém budeme zdravotním stavu a tak dál. Zatím jsem tuhle otázku tak nějak neřešil*“ (pan C). U respondenta C je tato představa reálná, jelikož v současné době udržuje vztah s o několik let mladším přítelem, ale z důvodu zaměstnání žijí zatím odděleně, což není problém v budoucnu v případě potřeby kdykoli změnit.

Respondent B má životní situaci poněkud obtížnější, žije sám v domě na malé vesničce. „*Ideálně s někým tady v tom domě a v této vesničce v klidu dožít. Ale zatím jsem nad tím opravdu nepřemýšlel, připadá mi zbytečné zaobírat se myšlenkami, co bude někdy, až nebudu schopnej se o sebe postarat.*“ Přestože ještě pracuje, ve spojitosti se zaměstnáním i hodně cestuje, má nadstandardní vztahy s místními občany, trápí ho pocit osamění doprovázený depresivními stavy. Problémem je, jak vyplývá z jeho zповědi, jeho nerozhodnost a v současnosti i jisté zdravotní komplikace. Je pochopitelné, že samota nikoho nebaví ani neláká. Problémem ovšem, je jak respondent ve výpovědi zmínil, vlastní hledání protějšku, a to zejména ve vyšším věku.

Ve výpovědích respondentů též zaznělo, že kvalitu života ve stáří ovlivňuje celkové mentální nastavení osobnosti jako vlastnosti a charakter a dále fyzická kondice a psychický stav, což je zcela pochopitelné.

5. 8 Shrnutí výsledků

Jelikož cílem práce bylo zachycení prožívání mezigeneračních sociálních vztahů gay seniorů – ať už s rodinou (prokreační, či zvolenou) tak i ostatními příslušníky LGBT komunity – na základě realizované analýzy je možné konstatovat, že mezigenerační vztahy gay seniorů jsou v mnoha směrech skutečně specifické. Ačkoliv v případě zvolených respondentů se neprojevil primární problém s coming outem v rodině (a to navzdory faktu, že k němu došlo v době daleko před revolucí, kdy homosexualita byla v Československu velkým tabu) a všichni dotazovaní dodnes udržují styky se sourozenci a jejich rodinami, ani jeden informant nemá rodinu (potomky) vlastní.

Přítom právě partnerský vztah se v kontextu realizovaných rozhovorů jeví jako velmi důležitý předpoklad pro prožití spokojeného stáří. Zatímco respondent, který žije s partnerem v registrovaném partnerství a respondent, který má také dlouhodobý vztah (oba navíc s partnery o 20 let mladšími), vykazují evidentní spokojenost, klid a pohodu, respondenti, kteří partnera nemají, jsou ohledně své budoucnosti mírně nejistí. Zejména pak pan B, který se aktuálně potýká také se zdravotními problémy, trpí depresivními stavy a pocitem osamocení (a to navzdory faktu, že např. s rodiči udržuje blízký vztah, vzájemně se často navštěvují, stejně tak mu podporu poskytují sousedé z obce, kde žije). Důležitost partnerského vztahu zmiňoval i pan C, který však v době rozhovoru navázal nový vztah a existuje jistá šance, že s partnerem by mohli sdílet život společně.

Z rozhovorů však vyvstalo také zásadní téma, které se k problematice života gay seniorů do jisté míry pojí – respondenti, kteří žijí v partnerství a kteří sami zmiňovali, jakou ze strany partnera cítí podporu a pomoc, mají partnery téměř o generaci (20 let) mladší. Ačkoliv oba tyto vztahy jsou dlouhodobé (v obou případech trvají více jak 20 let), faktem je, že nyní mladší z páru de facto zastávají (v případě pana D) či budou v budoucnu zastávat (v případě pana A) onu pečovatelskou roli, která obvykle spočívá v rukou potomků. Velmi významnou otázkou však je další budoucí vývoj v těchto vztazích s tak velkým věkovým rozdílem – resp. to, kdo bude onu péči a zázemí poskytovat těmto mladším partnerům až sami dospějí do seniorského věku. Nového partnera si totiž budou hledat jen velmi obtížně (jak ostatně naznačily výpovědi, gay seniory i samotná mladší generace gayů do jisté míry přehlízí, možnosti k seznámení jsou tak minimální), nemluvě o tom, že např. ještě stále budou muset o své výrazně starší partnery pečovat. Lze tedy říci, že právě tyto mladší partneři jsou velmi „rizikovou

skupinou“, které vyčlenění a osamělost, ale také vyčerpání, hrozí více než např. i těm, kdo budou dlouhodobě žít sami (ti se totiž na tuto situaci mohou postupně adaptovat).

Pokud by měly být tematizovány mezigenerační vztahy s rodinou, všichni dotazovaní se shodli, že udržují (různě intenzivně) kontakty se svými sourozenci a jejich rodinami. Pan A pak má se svými synovci skutečně nadstandardní vztah, kdy se setkává i s jejich gay spolužáky z vysoké školy apod. I když je ale rodina jistě důležitým aspektem v životě dotazovaných, z výpovědí bylo zřejmé, že minimálně co do péče ve stáří by se rádi vyhnuli nutnosti žádat o ni právě příbuzné – zejména proto, aby nepřidělávali starosti, problémy.

Udržování blízkých vztahů v rámci vlastní LGBT komunity se pak ukázalo spíše jako méně časté. Resp. když už se dotazovaní s LGBT lidmi stýkají, drží se spíše svého stálého okruhu přátel, ovšem rozličným klubům a dalším místům, kde se setkává dnešní mladší LGBT generace, se spíše vyhýbají. To je dáno i faktem, že gay seniory tito mladí víceméně přehlíží, na druhou stranu gay senioři mají problém najít si s nimi např. i společná témata k hovoru. Nalezení mladšího partnera, které tematizoval pan B, se pak jeví jako nereálné, když na gay seniory mladší generace nahlíží jako na osoby, které mají své již odžito. Navíc jak doplňoval pan C, když už mladší gayové projeví zájem o gaje starší, obvykle za tím lze spatřovat postranní úmysly.

Ačkoliv by se tedy dalo předpokládat, že se gay senioři budou snažit vyhledávat především další gay přátele, opak je pravdou. Jak zmiňoval pan B, nejraději se stýká s obyvateli jeho vesnice, pan C pak uvedl, že mezi přáteli nedělá s ohledem na sexuální orientaci žádné rozdíly. Pan D se sám označil za vlka samotáře, který žádnou specifickou společnost nevyhledává. Pouze pan A je – a to i s ohledem na svou mnohaletou aktivistickou činnost – v kontaktu se všemi generacemi gayů, kterým nezdědka poskytuje také cenné rady do života a zastává de facto roli jejich rádce.

V souhrnu lze tedy říci, že gay senioři jsou skutečně vystaveni mnoha specifickým rizikům, která se jim však v různé míře daří eliminovat, a to zejména díky podpoře partnerů, ale i přátel. Faktem však je, že bez těchto blízkých osob by jejich život vypadal nesporně jinak (zejména v případě pana D) a právě partneři, kteří dvěma respondentům zajišťují podporu a péči, pak v jejich spokojeném stáří sehrávají zásadní roli. Naopak to, jak je situace stárnutí gayů obtížná, je-li člověk sám (a musí-li se navíc potýkat se závažným onemocněním) dokladuje případ pana B.

6 DISKUSE

Zatímco v zahraničí, kde vývoj LGBT aktivismu a obecně emancipace leseb a gayů probíhaly již od přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století, a tedy i problematika stárnutí této populace se již stala předmětem rozličných výzkumů, v ČR je situace odlišná. Nejenže české/čeští lesby a gayové se začali o svá práva pozvolna hlásit až po změně politického režimu, tedy po roce 1989, ale navíc zatím ani plného zrovnoprávnění – v podobě možnosti uzavírat sňatky a adoptovat děti (a to ani děti partnera/ky, což by zajistilo tzv. přisvojení⁴) – jako lesby a gayové v USA nedosáhli. Český kontext tedy je a ještě dlouho bude v mnoha směrech velmi jiný – zatímco v některých částech světa mohou již stejnopohlavní páry zakládat klasické rodiny, v ČR nic takového možné není. O to více by otázka stárnutí gay/les osob měla být u nás zásadním tématem. Především gay seniorům totiž hrozí, že na sklonku života nebudou mít nikoho, kdo by jim poskytl pomoc a potřebnou péči. Ostatně – právě na tuto problematiku upozorňují v teoretické části práce zmiňované výzkumy. Ty – ač byly realizovány v zahraničí – by měly být stěžejním podnětem pro české institucionální orgány, jelikož jak upozorňuje jediná česká studie na toto téma, LGBT senioři jsou skutečně onou „neviditelnou menšinou“.

Podle zmiňovaných zahraničních výzkumů (např. Kuypkuyer a Fokkema, 2010; Metlife, 2010) jsou pak LGBT senioři obklopeni spíše netradičními sociálními sítěmi, nežřídká tvořenými přáteli z komunity, kteří jim poskytují pomocnou ruku. Faktem je, že realizované rozhovory s českými gay seniory tento trend nepotvrdily. Zázemí respondentů tkví nejvíce v pevných partnerských vztazích, tam, kde tato vazba schází, nastupuje právě pocit samoty a deprese, kompenzovaný vazbami rodinnými a sousedskými, příp. snahou o navázání partnerství. To je však dle shromážděných výpovědí zejména ve vyšším věku relativně problematické, jelikož stávající česká gay komunita gay seniory víceméně ostrakizuje.

Naopak se tak potvrdily závěry jediné české studie zaměřující se na LGBT seniory v ČR (Špatenková a Olecká, 2016) – dle ní jsou totiž gay senioři (ale i seniorky – lesby) neviditelnou (a vyčleněnou) minoritou i v rámci své vlastní gay/les komunity.

⁴ Přisvojení – specifický termín užívaný pro osvojení biologického dítěte jednoho/jedné z gay/les partnerů/ek gay/les partnerem/kou druhým/ou.

Z rozhovorů vyvstalo také téma věkového rozdílu mezi partnery – gay senioři, kteří uvedli, že žijí s partnerem, který jim poskytuje zázemí, totiž doplňovali, že tento partner je výrazně mladší (v obou případech o 20 let). V tomto případě tak logicky vyvstává otázka, kdo tuto pomoc ve stáří následně poskytne v době, kdy to budou potřebovat, těmto mladším partnerům. Ti sami totiž za pár let dospějí do seniorského věku a již nebudou mít nikoho, kdo by se mohl věnovat jejich potřebám.

I proto, že český kontext je nepřenositelný a nelze na něj evidentně aplikovat závěry učiněné na zahraničním vzorku LGBT komunity, by se problematikou LGBT stárnutí měly začít v České republice zabývat kompetentní orgány či neziskové organizace, které by na problém, jenž se týká a i nadále bude týkat významné minority, měly systematicky upozorňovat.

V závěru lze dospět k následující sadě doporučení pro praxi:

- realizace tematických výzkumů týkajících se české seniorské LGBT populace, prožívání stáří LGBT seniorů/ek a také jejich potřeb, jež jsou spojeny s narůstajícím věkem;
- monitoring přístupu pracovníků rozličných zařízení poskytujících péči seniorům k LGBT minoritě (problematika diskriminace či přehlížení);
- realizace výzkumu, který by zmapoval, nakolik úspěšný by byl např. koncept zřizování domovů pro LGBT seniory;
- zjištění, nakolik (a jak) by bylo možné zdokonalit stávající sociální služby zaměřené na seniory tak, aby byly zohledněny také potřeby LGBT minority;
- na základě podrobných studií (návrhy témat viz výše) realizace konkrétních opatření, která by LGBT seniorům/kám ulehčila prožívání stárnutí a také problémů s ním spojených.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřila na problematiku stárnutí populace leseb a gayů a na možné problémy, s nimiž se tato minorita na sklonku života musí potýkat. Hlavním cílem práce bylo sumarizovat poznatky týkající se mezigeneračních vztahů gay/les seniorů, a to jak s rodinou prokreační či zvolenou, tak i s dalšími příslušníky LGBT komunity.

Ačkoliv tomuto specifickému tématu je již v zahraničí věnována odborná pozornost a výzkumy upozorňují, že zejména gay senioři čelí ve vyšší míře osamění (v dřívější době nemohli založit rodinu, zároveň vůli své orientaci nezřídka přišli i o vazby s vlastní biologickou rodinou), v českém prostředí, kromě jediné výzkumné zprávy (*LGBT senioři/rky – neviditelná menšina*), chybí v této oblasti jednak odborná literatura, ale současně i relevantní studie, které by se na studium stárnutí mimo heterosexuální kontext zaměřovaly. Proto je nezbytné tuto problematiku zviditelnovat a shromažďovat také data, která dokáží velmi ojedinělou životní zkušenost stávajících gay/les seniorů/ek zachytit. Ta by následně bylo možné poskytnout také *Společnosti pro queer paměť*, jež se zaměřuje na vybudování rozsáhlého archivu zachycujícího minulost české LGBT komunity.

Diplomová práce byla rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části práce byly představeny informace vztahující se ke specifickým životům LGBT osob (coming out, emancipační hnutí, aktivismus, dosahování rovnoprávnosti, ale také témata jako homofobie a diskriminace), dále byla pozornost zaměřena na problematiku stárnutí a také mezigeneračních vztahů, které nezřídka v rámci rodiny mohou nabývat i patologických rozměrů (mezigenerační konflikt). V závěru pak byl tematizován současný stav poznání v oblasti stárnutí LGBT osob a definována specifika, jež se k této problematice pojí (absence rodinných vazeb, riziko osamění, obklopení se „alternativní“ rodinou tvořenou spíše přáteli či přímo členy LGBT komunity), stejně jako výsledky jediného českého výzkumu, který se na toto ojedinělé téma zaměřil. Ačkoliv byl zaměřen konkrétně na poskytování sociálních služeb, jedním z jeho závěrů bylo, že gay/les senioři/ky jsou minoritou v minoritě – mladší LGBT lidé je ignorují a z komunity vyčleňují.

Praktická část práce již měla analytickou povahu a prostřednictvím analýzy strukturovaných rozhovorů byly hledány odpovědi na předem definované výzkumné otázky. Ty se vztahovaly ke coming outu dotazovaných a také tomu, jak coming out ovlivnil jejich vztahy v rodině, dále k rodinným vazbám dotazovaných v kontextu jejich specifické životní historie, sociálním vztahům s mladšími generacemi (a to jak LGBT, tak i hetero) a v závěru také k prožívání (blízcího se) stáří.

K analýze rozhovorů byla využita metoda interpretativní fenomenologické analýzy, která je vhodným způsobem, jak pronikat do žitých – avšak velmi unikátních – zkušeností respondentů. Rozhovory, které byly realizovány se čtveřicí respondentů, byly následně přepsány a podrobeny jednotlivým krokům, jež se k tomuto typu analýzy pojí. Jednotlivé pasáže z rozhovorů byly okódovány, určeny hlavní analytické kategorie a jejich podtémata. Dále byly sestaveny jednotlivé příběhy respondentů a následně také ucelený analytický příběh, jenž pracoval právě s identifikovanými kategoriemi. Shromážděné informace byly následně využity k zodpovězení výzkumných otázek.

S ohledem na získané informace lze shrnout, že coming out byl v případě všech respondentů relativně neproblematický a navzdory tomu, že k němu došlo v době hluboké totality, kdy homosexualita byla tabu, žádného z dotazovaných rodina nezavrhl – ba naopak, všichni udržovali dále vazby jak s rodiči, tak i sourozenci a jejich rodinami (a udržují je v různé míře dodnes). Ani jeden z dotazovaných však nemá vlastní rodinu (dítě/děti), což se dnes stává i v případě gayů běžnějším, jediným zázemím tak dvěma z nich jsou jejich výrazně mladší partneři. Druzí dva pak žijí sami, jeden z dotazovaných nyní navázal nový vztah, druhý naopak trpí depresi z osamocení, což násobí i jeho vážné zdravotní obtíže.

I v perspektivě mezigeneračních vztahů panovala napříč vzorkem relativní shoda – všichni dotazovaní se shodli, že pokud s někým udržují kontakty, jedná se o vrstevníky (a to bez ohledu na jejich sexuální orientaci), tematizována byla také problematika přehlížení starších gayů ze strany stávající mladší LGBT generace. Právě to pak gay seniorům znesnadňuje také seznamování. V každém případě ale vztahy s přáteli sehrávají v životě dotazovaných významnou roli, a to navzdory faktu, že udržují i různé intenzivní kontakty s vlastními rodinami. Jak navíc výpovědi naznačily, bez ohledu na kvalitu těchto rodinných vztahů by gay senioři rodinu o pomoc ve stáří raději nežádali, aby „nepřidělávali starosti“.

Konkrétně prožívání stáří (či blížícího se stáří) se pak napříč vzorkem variovalo s ohledem na tu konkrétní životní situaci, v níž se dotazovaní nacházeli. Souhrnně lze ale říci, že s narůstajícím věkem stoupá potřeba mít po boku partnera/někoho, kdo člověku pomůže např. v případě zdravotních problémů (to nejvíce ukázala výpověď nejstaršího z respondentů, ale také výpověď stále pracovně aktivního gay seniora, který žije sám a aktuálně se potýká se závažným onemocněním).

V závěru lze tedy říci, že i v oblasti života gay seniorů je české prostředí ve srovnání se zahraničními výzkumy specifické – zdejší gay senioři přílišné vazby s LGBT komunitou neudržují a jejich hlavní zázemí poskytují jejich partneři, vrstevníci (LGBT i hetero), ale i rodinní příslušníci. Bez ohledu na to však i u nás vyvstává tentýž problém jako v zahraničí – LGBT senioři jsou skutečně vystaveni vyšším rizikům osamocené stárnutí, a to i v kontextu faktu, že dva z dotazovaných mají partnery výrazně mladší, kteří však časem také zestárnou a již nebude nikdo, kdo by jim poskytl pomocnou ruku.

Námětem k dalšímu šetření jsou tak související témata týkající se např. systémového sociálního zabezpečení LGBT seniorů, zajištění nediskriminačního přístupu v zařízeních pro seniory, ale příp. i zřizování speciálních služeb určených právě specificky LGBT populaci. Jelikož totiž k zakládání rodin na běžné bázi budou muset čeští gayové a lesby urazit ještě dlouhou cestu, bude toto téma stárnutí LGBT populace ještě dlouho velmi aktuální.

LITERATURA A ZDROJE

CIBULEC, Jindřich (1980). *Soužití tří generací*. Praha.

ČEVELA, Rostislav, KALVACH, Zdeněk a ČELEDOVÁ, Libuše (2012). *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 263 s. ISBN 978-80-247-3901-4.

Encyklopedický slovník. Praha: Odeon, 1993. 1253 s. Klub čtenářů; Sv. 679. ISBN 80-207-0438-8.

FANEL, Jiří (2010). *Gay historie*. Praha: Dauphin. 521 s. ISBN 80-7272-010-4.

FARKOVÁ, Marie (2008). *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. 336 s. ISBN 978-80-86723-64-8.

HAŠKOVCOVÁ, Helena (2010). *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ (2010). *Velký psychologický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál. 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.

HENDL, Jiří. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HORVÁTHOVÁ, Petra, BLÁHA, Jiří a ČOPÍKOVÁ, Andrea (2016). *Řízení lidských zdrojů: nové trendy*. Praha: Management Press. 428 s. ISBN 978-80-7261-430-1.

HØYSTAD, Ole Martin (2011). *Historie srdce*. Zlín: Kniha Zlín. 289 s. ISBN 978-80-87497-40-1.

HIGGINS, Agnes a kol. (2011). *Visible Lives: Identifying the experiences and needs of older Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender people in Ireland*. Dublin: The Gay and Lesbian Equality Network (GLEN). 191 s.

JANDOUREK, Jan (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANOŠOVÁ, Pavlína (2000). *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum. 218 s. ISBN 80-7184-954-5.

JIRÁSKOVÁ, Věra a kol. (2005). *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. 198 s. ISBN 80-86861-80-5.

KALVACH, Zdeněk a kol. (1997). *Úvod do gerontologie a geriatrie: integrovaný text pro interdisciplinární studium. I. díl, Gerontologie obecná a aplikovaná*. Praha: Karolinum. 193 s. ISBN 80-7184-366-0.

KOSTÍNKOVÁ, Jana; ČERMÁK, Ivo. Interpretativní fenomenologická analýza. In ŘÍHÁČEK, Tomáš; ČERMÁK, Ivo; HYTYCH, Roman. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. S. 9-44. ISBN 978-80-210-6382-2

KOZÁKOVÁ, Zdeňka, MÜLLER, Oldřich (2004). *Aktivizační přístup k osobám seniorského věku*. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta. 52 s. ISBN 80-244-1552-6.

KRAUS, Blahoslav a kol. (2001). *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KUCHAŘOVÁ, Věra a ŠŤASTNÁ, Anna (2009). *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 154 s. ISBN 978-80-87007-76-1.

LANGMEIER, Jiří, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.

LEVICKÁ, Jana, LEVICKÁ, Katarína a TRUHLÁŘOVÁ, Zuzana (2015). *Teoreticko-empirické reflexe solidarity*. Hradec Králové: Gaudeamus. 100 s. ISBN 978-80-7435-574-5.

MATOUŠEK, Oldřich (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

McQUAIL, Denis (2009). *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál. 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.

MetLife (2010). *Still Out, Still Aging. The MetLife Study of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Baby Boomers*. New York: MetLife and The American Society on Aging. 32 s. Dostupný také z: <https://www.metlife.com/assets/cao/mmi/publications/studies/2010/mmi-still-out-still-aging.pdf>

MÜHLPACHR, Pavel (2009). *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7,

ORT, Jiří (2004). *Kapitoly ze sociologie stáří: (společenské a sociální aspekty stárnutí)*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta. 56 s. ISBN 80-7044-636-6.

OSBORN, Michael; SMITH, Jonathan (2007). *Qualitative psychology: Interpretative Phenomenological Analysis*. Thousand Oaks: Sage.

PLAMÍNEK, Jiří (2012). *Konflikty a vyjednávání: umění vyhrávat, aniž by někdo prohrál*. 3., upr. a dopl. vyd. Praha: Grada. 134 s. Poradce pro praxi. ISBN 978-80-247-4485-8.

PLAMÍNEK, Jiří (2000). *Synergický management*. Praha: Argo. 93 s. ISBN 80-7203-258-5.

POLÁČEK, František a kol. (1947). *Československé trestní zákony platné v zemích české a moravskoslezské*. Praha: PKN Linhart.

POKORNÁ, Andrea (2010). *Komunikace se seniory*. Praha: Grada. 158 s. ISBN 978-80-247-3271-8.

PŘIBYL, Hugo (2015). *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf. 96 s. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1.

RABUŠIC, Ladislav (1997). *Česká společnost a senioři: sociální, ekonomické a politické aspekty demografického stárnutí české společnosti: texty celostátní konference*. Brno: Masarykova univerzita. 189 s. ISBN 80-210-1729-5.

ŘÍČAN, Pavel (2004). *Cesta životem. Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál. 387 s. ISBN 80-7367-124-7.

SAGE (2010). *Improving the Lives of LGBT Older Adults*. New York: Services and Advocacy for Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender Elders. 90 s. Dostupný také z: <<http://www.lgbtmap.org/file/improving-the-lives-of-lgbt-older-adults.pdf>>

SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada Publishing. 224 s. ISBN 978-80-247-3850-5.

SEIDL, Jan a kol. (2012). *Od žaláře k oltáři*. Brno: Host. 582 s. ISBN 978-80-7294-585-6.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a OLECKÁ, Ivana (2016). *LGBT senioři/rky – neviditelná menšina*. Praha: PROUD. 72 s. ISBN 978-80-88175-07-0.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana a kol (2014). *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum. 288 s. ISBN 978-80-246-2628-4.

ŠUŘÁŇOVÁ, Veronika. Interpretativní fenomenologická analýza (IPA). In GULOVÁ, Lenka; ŠÍP, Radim. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. s. 105-117. ISBN 978-80-247-4368-4.

ŠVARŤÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TOŠNEROVÁ, Tamara (2002). *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti. 45 s. ISBN 80-238-9506-0.

Úřad vlády (2007). *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády. 72 s. ISBN 978-80-87041-33-8.

VÁGNEROVÁ, Marie (2007). *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VYBÍRAL, Zbyněk (2005). *Psychologie komunikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-998-4, s. 25.

VIDOVIČOVÁ, Lucie (2008). *Stárnutí, věk a diskriminace - nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 233 s. EDIS: ediční řada disertačních prací Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity; sv. 2. ISBN 978-80-210-4627-6.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a RABUŠIC, Ladislav (2005). *Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno. 54 s.

VIDOVIČOVÁ, Lucie et al (2013). *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 371 s. Studie; sv. 98. ISBN 978-80-7419-141-1.

WEIS, Petr a kol. (2010). *Sexuologie*. Praha: Grada. 724 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

WOLF, Sherry (2009). *Sexuality and Socialism: History, Politics, and Theory of LGBT Liberation*. Haymarket Books. 240 s. ISBN 978-1931859790.

ŽUMÁROVÁ, Monika a BALOGOVÁ, Beáta. *Medzigeneračné mosty*. Košice: Menta media, 2009. 112 s. ISBN 978-80-89392-08-7.

Texty v periodikách

KUYPER, Lisette a FOKKEMA, Tineke (2010). Loneliness Among Older Lesbian, Gay, and Bisexual Adults: The Role of Minority Stress. *Archives of Sexual Behavior*, 39(5). 1171–1180.

ONDREJKOVIČ, Peter (2013). Medzigeneračné vzťahy v optike sociologickej teórie. *Sociálna pedagogika*, 2013, roč. 1, č. 1, s. 47-62. ISSN 1805-8825.

Online zdroje

Jsme fér. O co nám jde [online]. Jsmefer.cz, nedatováno [cit. 31. 3. 2018]. Dostupný na: <https://www.jsmefer.cz/o_co_nam_jde>

HROMADA, Jiří. Facebook [online]. Reakce na Máte slovo, 30. 3. 2018 [cit. 2. 4. 2018]. Dostupný na: <https://www.facebook.com/HromadaJiri/posts/1684387811668645>

UHOLYEVA, Xenie, 2015. Enmeshment a koheze: kvalita blízkosti ve vztazích. *Psychologie pro praxi* [online]. 2015, č. 3/4, s. 25-37. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z databáze: Academic Search Complete, EBSCOhost.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1: Komunikační schéma	34
Obrázek 2: Bariéry komunikace	37
Tabulka 1: Hlavní analytické kategorie	62

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Struktura rozhovoru

1. tematický okruh – základní informace o respondentech

- Kdy jste se narodil/la?
- Bydlíte na vesnici nebo ve městě?
- Žijete v domácnosti sám?

2. tematický okruh – pohled na život příslušníků LGBT komunity před revolucí, okolnosti doprovázející coming out

- Kolik vám bylo let?
- Měl jste možnost o své orientaci s někým hovořit?
- Kde jste získával informace?
- Jaká byla reakce rodiny?
- Reakce okolí případně v zaměstnání?
- Osobní život – způsob života, strategie navazování vztahů.

3. tematický okruh – reakce rodiny

- Dnešní vztahy v rodině
- Změny v osobním životě po revoluci – partnerský život
- Je možné očekávat od rodinných příslušníků případnou pomoc ve stáří?

4. tematický okruh – vztahy v rámci LGBT komunity

- Udržujete vztahy s přáteli stejné sexuální orientace?
- Udržujete vztahy i s heterosexuálními přáteli?
- V jakém věkovém rozmezí?
- Kde se obvykle stýkáte?
- Jaký je Váš názor na život LGBT seniorů

Příloha č. 2 - Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

s poskytnutím rozhovoru a s využitím informací získaných ze zaznamenaného rozhovoru pro účely výzkumného šetření v souvislosti s diplomovou prací: „**Mezigenerační porozumění – sociální vazby seniorů a mladších generací**“

Cílem analytické části práce je na základě získaných informací sumarizovat, jak prožívá mezigenerační sociální vztahy s mladšími generacemi komunita gay/les seniorů/ek, jaké jsou její vztahy s rodinou ať už prokreační či zvolenou a vztahy s mladšími příslušníky/cemi LGBT komunity.

Diplomová práce je vedena na Univerzitě Palackého v Olomouci u Ústavu pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty. Autorem práce je Bc. Monika Kellarová, vedoucí této práce je Mgr. Pavla Vyhnánková, Ph.D.

Způsob provedení rozhovoru

Z rozhovoru budou vypuštěny veškeré informace, které by mohly vést k identifikaci informanta. V průběhu rozhovoru bude pořízen digitální audiozáznam a posléze jeho přepis.

Získaný záznam, přepis, jakožto i všechny informace v rozhovoru uvedené budou použity pouze v souvislosti s vypracováním diplomové práce a s provedením výzkumného šetření. Jméno respondenta nebude nikde uvedeno a nebude s vyprávěním spojováno.

Souhlas informanta

Já, níže podepsaný, souhlasím se svou účastí na výzkumném šetření a s využitím poskytnutých informací při zpracování výzkumu, jenž je součástí diplomové práce Bc. Moniky Kellarové. Byl jsem informován o cíli výzkumného šetření, o jeho průběhu, použitých technikách a očekáváních, která jsou na mě v rámci výzkumu kladena. Porozuměl jsem tomu, že veškeré informace, které poskytuji, jsou anonymní a mé jméno nebude autorkou práce s tímto výzkumem nijak spojováno. Souhlasím se zveřejněním výsledků výzkumu.

Prohlášení autorky práce

Autorka práce, Bc. Monika Kellarová, se zavazuje k zachování mlčenlivosti o skutečnostech, o nichž se dozví v souvislosti s prováděným výzkumem a sběrem dat. Zachová v tajnosti především identitu jednotlivých informantů a bude prezentovat pouze anonymní a/nebo agregovaná data.

JMÉNO INFORMANTA: _____

V _____ dne: _____ Podpis: _____

SOUHLAS PŘIJALA: _____

Příloha č. 3 - Přepis rozhovoru č. 1 (pan A)

Ve kterém roce jsi narozený?

V roce 1951

Bydlíš na vesnici nebo ve městě?

Pocházím z malé vesnice kousek od Přerova, ale od 10 let bydlím v Přerově.

Žiješ s někým ve společné domácnosti?

Ano, žiji 25 let ve vztahu s přítelem, se kterým máme uzavřeno registrované partnerství.

Jaké okolnosti doprovázely tvůj coming out?

To už je tak dávno, že na to budu muset pracně vzpomínat. Nicméně to bylo jinak, než je tomu dnes a vůbec i takové to sebeuvědomění bylo jiné, protože informace žádné nebyly, internet neexistoval, takže člověk lapal okolo sebe co se kde děje. Od toho stavu, kdy v začátku si každý připadá, že je na světě sám, až do stavu, kdy se potká s prvním, druhým, třetím, a pak zjistí, že to tak úplně není. Pak do toho padlo další takové období, to je taková klasika asi u všech, že se zjistí, že v tom malém městě mu pšenka nepokvete, tak se začíná ohlížet po těch větších městech. Takže to byla samozřejmě Praha, tam jsem jezdil docela často, protože jsem tam měl takový nějaký známý a kamarády, ale ne z tohohle oboru. V té době jsem se, jak jsem říkal, teprve rozhlížel. Nebo v Ostravě, tam jsme jezdili služebně, tam jsme byli v podstatě každý týden nejméně jednou, no a tak v tom velkém městě tam člověk občas na někoho narazil, no a pak už se to tak nějak začalo rozjíždět. Jak říkám, já jsem v těch vztazích začínal pozdě, seznamovat se s lidmi.

Zkoušel jsi před tím někdy třeba chodit s děvčaty?

To ne, to jako vůbec, protože takové ty první nesmělé pokusy, to mi nic neříkalo, tak jsem se začal rozhlízet jinde. Ne, že by zájem nebyl, to spíš holky mě chtěly, ale já jsem spíš hledal takovou tu možnost nějak se z toho vyvléct, protože už jsem věděl, že tohle není moje parketa.

A kdy ti došlo, že jsi gay?

Asi už v MŠ (smích). Já jsem tam pořád ty chlapečky takhle oťapkával, bylo mi to furt takový příjemný. Akorát jsem ještě nevěděl proč. A když ti chlapečci oťapkávali tam ty holčičky, to zase mě ale tak nějak vůbec nelákalo. No, abych šel až do detailu, tak i s tou slečnou jsem si to vyzkoušel, abych věděl, že tudy cesta nevede, a pak už jsem šel tou správnou, po té správné cestě.

Jaká byla reakce rodiny, co rodiče?

No v prvopočátcích se to vždycky tají před rodiči. Ti se to vlastně ani nedozví, navíc protože v té době to ani tak nebylo obecně známé téma. Vlastně já, když jsem začal s prvním klukem tak nějak vážněji chodit, tak shodou okolností byl od vás z Olomouce, student budoucí doktor. Tak jsme si psali dopisy a já jsem ten dopis nechal omylem otevřený doma na stole. I když rodiče mi normálně dopisy nečetli, když tam ležel a byl otevřený, tak do něj samozřejmě nakoukli a vlastně tím zjistili, jak se věci mají.

A kolik ti bylo tehdy let?

Dozvěděli se to náhodou, když mi bylo 25 let. Ale to bys nevěřila, jak se mi ulevilo, že už jim nemusím lhát.

A co následovalo?

Pak to bylo zase takový klasický, jako v prvním okamžiku přišel šok, že to tak nemůže být, že to není možný a že se musím jít léčit. Otec řekl, že jestli to tak bude, tak mě nechce vidět a ať se odstěhuju. Tak jsem řekl, že se odstěhuju, no a tak jsem si začal hledat bydlení jinde. Protože v tu dobu jsem pracoval u vojáků, tak to bylo snadnější, protože ti vojáci, ti měli nějaký takový byty, který přidělovali jako. Tak vlastně jsem dostal takovou garsonku nebo jednopokojový byt a v tom jsem bydlel 20 let nebo kolik, i potom se současným přítelem jsem tam ještě pár let bydlel.

Takže vždycky takový ten začátek je bouřlivý a náročný. Otec řekl tak se odstěhuj, mi tam za tebou ale nikdy nepřijdeme. A za 3 měsíce už tam byli oba dva a už se to tak nějak dostalo do normálu. Prostě v momentě, kdy jsem se odstěhoval tak se ty vztahy upravily. To je asi základ, v tu chvíli mít možnost někam odejít, no a za 2-3 měsíce nebo do půl roku už jsme se navštěvovali normálně. Jako s mojí mámou to byl problém asi tak 14 dní, a pak už se to taky spravilo, no a ona mi tam potom i pomáhala s tím novým bytem ještě nějaký věci jako malování a tapetování a takový ty věci, protože víceméně jsem byl tenkrát sám a tak jsem potřeboval, aby mi to někdo pomohl.

No abych se ještě vrátil, v těch začátcích to byly spíš záležitosti sexu akorát, nic jiného, protože představa, že by někdo s někým žil a bydlel a takový ty věci okolo. Lidé, aby to věděli, bylo nepředstavitelné pro tuto dobu na malém městě. To byla doba, kdy se nikdo nechtěl s nikým zavazovat, no prostě vytvářet trvalé vztahy, které by se takhle proflákly někde ve společnosti. Takže si chtěl každý užít a rychle pryč.

Obecně jako, no v podstatě jak se říká všechno zlé je pro něco dobré, tak nakonec zpětně jsem vyhodnotil, že to bylo dobře, že se to takhle náhodou doma profláкло, protože takový ten moment odkrytí, kdy si člověk nemusí už nic vymýšlet a prostě strašně se mu ten život zjednoduší, což radím každému i dnes, když se ptá co jako, jak to udělat, ti rodiče to neví, oni mě pak vyhodí z domu a tak. Tak jim říkám na těch našich setkáních – musíš to nějak přežít a

po prvních pár měsících se to nějak utřepe. Protože z toho množství rodičů těch kamarádů mladých, který mám, tak možná tak jeden z dvaceti tam to přiznání dopadne hůř než před tím, protože prostě ti rodiče se s tím nesmíří, ale těch devatenáct zbývajících po nějaké době to vzali na vědomí.

On je rozdíl dneska, když mladý člověk na to přijde. Na internetu si zjistí, v kolika letech chce cokoli. Jo prostě zjistí si, co potřebuje vědět, to za nás nebylo, nic se nepsalo v novinách, nebyl internet, nebylo nic. Až po revoluci v tom devadesátém roce začaly naštěstí vycházet ty první Anonce s inzeráty – on hledá jeho, sem tam se o tom začalo něco psát. Začal vycházet první gay časopis. Ale vůbec první článek, který vůbec na toto téma vyšel v novinách, to tehdy novinářka Marcela Pecháčková psala, tak to byla Mladá Fronta a to bylo přes 2 stránky takový obrovský a ještě 3 čísla po sobě. Takže to bylo první takový velký rozebrání těchto témat, do kterého se nějaký novinář troufnul. To bylo ještě za totality nebo těsně po převratu, že někdo to začal odkrývat.

Takže jsi to celou dobu tajil, v zaměstnání i ve svém okolí? Nebo to věděli?

Ne ne ne, tehdy se to tajilo. Já jako státní zaměstnanec jsem to měl o to složitější, kdybych byl někde ve fabrice, bylo by to jednodušší, tak jsem musel absolvovat různé bezpečnostní prověrky, prověrky na seznamování s tajnými věcmi a toto všechno. Proto jsem nejednou kvůli STB likvidoval fotky svých milenců a přátel a pátil negativy, podle kterých by mohli případně identifikovat náš vztah nebo něco. A tím jsem často zlikvidoval řadu svých vzpomínek, které vlastně byly navždy v čudu.

Nenutili tě nikdy rodiče, aby ses přece jen oženil?

To ne, netlačili na mě. To jako v tom začátku, kdy přijde ten prvotní šok a ježišmarja, co si řeknou sousedi tady, ale jak přejde ten prvotní šok, tak maximálně to bylo spíš v poloze tak buď sám pořád jako, tak nechod' s těma chlapama, buď sám, nemusíš se ženit. Ale tak jako někde, kdy ty kluky prostě nutí, že chtějí mít vnoučata, tohle to ne. U mě bylo to štěstí, že mám sestru a ta fungovala normálně a měla už 2 kluky.

A vztah se sestrou a dalšími příslušníky rodiny?

No tak nejdřív to bylo mezi mnou a rodičema, se sestrou se to ještě nějak vůbec neřešilo, protože jsem nikoho neměl. Akorát toho jednoho kamaráda, no ale ten vztah velice brzy skončil, no takže ta potřeba nebyla to řešit. No ale později, potom když jsem měl toho kluka z Prahy před Kamilem, s ním se rodiče spřátelili velice, no a s partnerem je dneska moje sestra možná v lepším vztahu než se mnou. Takže tam bych řekl, jsou ty vztahy až nadstandardní v rámci rodiny.

Takže i synovci nebo neteře?

No, všichni. Synovci vlastně dělali VŠ v Brně, no a tam byla samozřejmě spousta gay spolužáků a nejlepší je, když potom zjišťujeme, že ti naši mladí gay kamarádi jsou jejich gay spolužáci. Když jsme řekli nějaké jméno nebo oni řekli nějaké jméno a my on je z Brna – jo jo jo, no a nemáš ho někde vyfoceného – jo jo jo, no a už jsme zjistili, že to byl pár kluků, který spolu bydlel tam a že k nám jezdili na návštěvy. No a tak se to potom různě proplétalo a vlastně se zjistilo, že tam vůbec žádný problém není, ale jinak jsme o tom s tou moji sestrou oficiálně nemluvili, že jsem gay nebo negay. Prostě se to bralo tak nějak v tichosti, a to už jsem vlastně byl se současným přítelem, ale furt to bylo takový, že spolu bydlíme, ale to slovo ještě nikdo neřekl. Poprvé, kdy to padlo, bylo ve chvíli, kdy se schválilo registrované partnerství, před těmi jedenácti nebo dvanácti lety, tak někde prohlásila no a doufám, že nás už teďka pozvete na svatbu. Tak to bylo první, kdy se oficiálně řeklo, že my dva spolu žijeme jinak než jenom jako kamarádi nebo nějak takhle.

No ale jak před tím, tak do dneška říkám v té rodině je to takový nadstandardní nejen vůči nám, ale ta rodina se schází pořád, takže každá oslava, 4x do roka se dělají takové rodinné oslavy, vždycky tak troje nebo čtvery narozeniny se do toho vejdou, abychom prostě nemuseli slavit po jednom, tak se to slaví společně. Mám už i dva synovce velký a s těma mám hodně dobré vztahy, nadstandardní, no a ti už zase mají svoje děti a ti nás taky mají rádi, takže jako v pohádce no asi tak.

Jak vidíš svoji situaci ve stáří?

Když už se nebudu moci o sebe postarat? No, to je otázka, která teď se....

Já vím, zatím není aktuální?

Ne, ne ona už možná je aktuální. Já když se nad sebou zamyslím, je mi 67 roků, to už je věk, kdy mí spolužáci jako nebo hodně velká část prostě jsou buď senilní, nebo už dávno mrtví – to je z filmu z Vratných lahví. A já říkám to samo, protože když jsme měli nějaké setkání se školou, tak trošku tak to opravdu je. Člověk nikdy neví, kdy to nastane. Jak jsem teď říkal, když jsme spolu mluvili po telefonu, že máme problém s tou moji mámou. Pořád to bylo dobrý a pak najednou ze dne na den je to jinak. Tak tam za ní vlastně chodíme a čekáme, jestli to bude lepší. Podařilo se nám pro ni sehnat i domov s pečovatelskou službou, ale zatím ji tam nemůžou převést. To jsme byli rádi, protože doma se o ni starat nemůžeme. Den, dva to by šlo, ale napořád to bychom nezvládli. Jednak to neumíme a nejsme na to ani vybaveni.

No takže tak, co se týká toho stáří, vím, že se řešily takové ty myšlenky, jestli by se nemohly dělat takové ty penziony pro gaye. To by bylo buď takové to jedno oddělení, nebo samostatná stavba, samostatný penzion, kam by chodili jenom ti gayové. Otázka je, když by tam přišli, jestli by si vůbec ještě uvědomili, že jsou gayové vůbec. Člověk už má tu hlavu takovou trošku úplně mimo, ale jako myšlenka to není špatný. Jako ono to v tom věku už není o nějakém sexu, v nějakých sedmdesáti nebo osmdesáti letech třeba, ale spíš jde o to, že si

popovídají, žádná babka do něho nelavíruje a vím, že v těch domovech důchodců, že potom už na to stáří ti gayové třeba prostě už se utajují a neřeší to. Největší neštěstí je to, že ti staří lidi to tají opravdu až do smrti no a ještě v těch sedmdesáti si řeknou, co si ti lidi řeknou, kdybych se k tomu přiznal. Na jedné straně je fakt, že už v těch sedmdesáti tím přiznáním už nic moc nezíská, ale na druhou stranu už nemá co ztratit, ale v těch lidech je to tak hluboce zakořeněné, že pořád jim to dělá problémy se otevřeně k tomu tématu přihlásit. Ti lidi si potřebují mezi sebou povídat jo, a furt by bylo přirozenější, když si ti gayové povídají o vzpomínkách na mládí a to, než nějaká babka, která nic proti nim nemá, ale víc mu to dá když prostě lidé stejného ranku si prostě takhle můžou popovídat nebo se držet za ruku s nějakým dědečkem, než nějaká stará paní, která si bude říkat a proč on ten děda pořád utíká jako, já bych ho tak pohladila a on nechce a furt přede mnou utíká, co mu ty francouzské hole stačí, furt ji bude zdrhat na té zahradě a proč. No proč asi? Toto já bych třeba uvítal, kdyby to někdo zrealizoval jako podnikatelský záměr, já bych tam šel hned. Ale já mám v tomhle obrovský štěstí, si myslím, že já bych měl to zázemí v té rodině. Já v tomhle stylu života žiju od samých začátků, na jednu stranu se mi líbili mladí, ale jak se říká, mi to i zůstalo. Ale na druhou stranu jsem to na rozdíl od mých stejně starých lidí nikdy netlačil do takovýho jenom sexuálního vztahu, že bych chtěl mít mladýho milence. Takže spíš jsem pro ně něco jako takový rádce, protože když jsou ve sračkách, tak si přijdou pobřečet, povykládat, takže i dneska těch mladých okolo mám relativně dost, takže mě netrápí takový ty myšlenky, až budu sám někde, co s tím budu dělat. No a samozřejmě ve dvojici se to vždycky zvládá líp. No a mezi námi je rozdíl asi 20 let a když se někdo zeptá, jak dlouho jste spolu a řeknu, že 25 roků, tak to není dneska běžné ani v heterosexuálním partnerství.

Udržuješ v rámci gay-minority nějaké vztahy?

Pořádáme pravidelně jednou za 14 dní vždycky v neděli takovou sešlost teď už jen v úzkém kruhu přátel. Vždycky se scházíme u někoho doma, je to příjemné setkání.

V jakém věkovém rozmezí jsou tvoji přátelé?

To je různé, přichází i mladí, pro ně jsem, jak jsem již uvedl, něco jako rádce, když si neví rady, když se snaží udržet vztahy a nedaří se jim to. Jinak dříve ta setkání bývala úplně jiná. Na začátku se nás scházelo postupně na různých místech Olomouce i 200. Ale to byla úplně jiná doba. Úplně na samém začátku jsem jezdil hlavně jenom do Prahy, a to hlavně kvůli těm příležitostem tam někoho potkat. To stačilo projít třikrát Václavák nahoru a dolů a hned člověk na někoho narazil. Tenkrát to člověk ještě netušil, ale dnes už máme v sobě takový ten gaydar nebo gayradar a většinou se už nemýlíme. Takže v té Praze byly 2 velký gay kluby, přímo v centru byl T-klub a na Smíchově vinárna Petr Vok. No byly to výběrové kluby, tam nepustili každého, kdo šel okolo. Poprvé tam musel člověk přijít s někým, koho už znali.

Ještě před revolucí nějak těsně, jsme se potom už začali scházet i v Olomouci, a to postupně na různých místech. V Ostružnické ulici ještě za hluboké totality byl takový gay friendly podnik, tam byl číšník, který měl takové svoje charisma a na to tam lákal lidi, byl to normální podnik, ale gayové se tam scházeli. Člověk věděl, že tam vždycky někoho potká a i já jsem

tam potkal spoustu přátel, které mám do dneška. Potom v letech 90-95 byl takový první podnik, kde jsme se obvykle scházeli tam, jak jsou tenisové kurty myslím LTC a ten podnik je tam dodneška. Ale taky to nebyl gay podnik. Tam jsme se scházeli 80 % gayové a 20 % ostatní lidé, co ale věděli, kdo tam bude jako tahle ta společnost. Postupně jsme si tam začali dělat i program, takové počátky travesti. Takže tam jsme se pravidelně scházeli nějakou dobu, ale potom už to začalo tomu majiteli vadit, že se o jeho podniku mluví jako o gay klubu, tak už nebyl tak vstřícný jako předtím, tak jsme se začali scházet několik dalších měsíců v Paláci. Dělal se tam i diskotéky a to byl počátek toho našeho hnutí. Jezdili za námi lidé z celé Moravy, protože nikde nic takového dosud nebylo ani v Brně ani v Ostravě. A v tu dobu jsme už začali přemýšlet, že bychom dělali něco, kam by se vlezlo více lidí, a někoho tenkrát napadla kavárna Sigma u nádraží. Tam jsme se taky nějakou dobu scházeli a dodnes na to někteří s radostí vzpomínají, na ty zábavné večery a silvestry, které byly ihned vyprodané. Potom se taky změnil majitel, a tím se i pro nás změnil podmínky, které už nebyly únosné finančně, fungovali jsme jako neziskovka a lidé, kteří toto všechno organizovali, všechno dělali zadarmo a jediný příjem bylo vstupné z těch našich akcí. Potom to ještě nějakou dobu fungovalo v Holici na Statku a v roce 1999-2000 se to tak nějak celé rozpadlo. Už začala vznikat konkurence, i v Brně a Ostravě začaly přibývat různé podniky a lidé začínali mít vyžití i v klasickém komerčním podniku, ta doba se velmi rychle měnila. Tak asi tak, občas jednou nebo dvakrát za rok zajdeme do nějakého podniku, když jsme v Olomouci, ale jinak se setkáváme, jak jsem říkal vždycky u někoho. Ten život v těch podnicích už pro mě není.

Jaký máš názor na život LGT seniorů obecně?

Za ty roky se situace hodně změnila, takže pokud žijí s někým ve vztahu tak řeší téměř stejné problémy jako ostatní senioři. Pokud jsou na všechno dva, je to lepší, postupně spolu zestárnou nebo pokud má někdo mladšího partnera, má i péči. Pokud ten člověk ve stáří zůstane sám a nemá ve svém okolí nikoho případně, je potom odkázaný na nějaké sociální služby, tak to je horší. Tyto lidi potom opravdu trápí samota. Záleží ale také na povaze lidí, někteří i přesto, že jsou sami, dokážou prožít aktivní stáří. Hodně záleží samozřejmě na tom, jak na tom člověk fyzicky a psychicky je.

Příloha č. 4 – Přepis rozhovoru č. 2 (pan B)

Ve kterém roce ses narodil?

V roce 1958

Bydlíš na vesnici nebo ve městě?

Pocházím z Prahy ze Žižkova, ale teď posledních 10 let bydlím v malé vesničce kousek od Berouna, kde mám postavený dům.

Žiješ s někým ve společné domácnosti?

Ne, žiju sám a už 23 let ani nemám stálého partnera. Dnes ani nevím, jestli bych si ještě doma na někoho zvykl. Mám doma nějaký systém a tak jo, a aby prostě někdo přišel a nějak začal všechno měnit, tak to bych asi nesnesl a tak. Teď ani nevím, jestli bych se po těch letech dokázal ještě zamilovat, protože jsem byl hodně zklamaný. Zkoušel jsem nějaký ta chaty internetový, za ty roky jsem si občas s někým psal, a on ti furt slibuje a pak nakonec zjistíš, že ti píše jenom proto, že se v práci nudí. Takže přes internet už určitě ne. Do podniků žádných už nechodím a navíc nevím, jestli bych tam potkal padesátiletého pána. Na diskotéku taky nepůjdu, protože tam jsou samý děcka. Tak to je takový zvláštní najít si někoho, chtěl bych, ale pak si zase říkám, jestli bych se s tím naučil znovu žít a navíc vlastně ani nevím, kde ho potkat. Já jsem nikdy nežil jako nějaká promiskuita, abych prostě vymetal podniky, to nikdy nebyl můj styl. Já jsem chtěl někoho nastálo a obzvlášť potom do toho domu, když jsem odešel z Prahy. Jenomže moje práce u divadla, kdy jezdíš po vystoupeních, po celé republice denně, mimo letních prázdnin, takže to nebyl čas se s někým seznamovat a potom jsem si říkal, že při takové práci je to nesmysl mít trvalý vztah.

Já bych tomu nevěřil, protože vím, že gay komunita je velice promiskuitní. Zním páry, který jsou spolu 30 let, ale každý si žije po svém a spí s někým jiným. To já bych nechtěl, a ani to neumím, já potřebuju člověka, do kterýho se zamiluju a nikdy bych mu nezahnul, proto jsem vlastně sám. Já jsem nikdy nepotřeboval někomu dělat matraci na jednu noc. Nevím, jestli jsem vadnej, ale já to takhle mám. Ať si někdo říká, že jsem magor, než mít v baráku každý týden někoho jinýho, to ne. No a takhle mi ten život nějak protekl mezi prsty a je to šílený a vůbec si to neuvědomuju.

Já už na to fakt asi už nemám, nemám hlavně sílu. Přijde nějaká zákeřná nemoc a člověk pak slábne a už je problém. Tak jako loni v červnu mi našli nádor. Nechci si stěžovat, nestěžuju si, jsi jeden z mála, komu to tady povídám. Je to psychický, bojíš se, jsem po těch narkózách dodneška takový oblbnutý, vlasy mi padají. Víš, jsem jakoby úplně někdo jinej, mi to připadá. To potom člověk taky žije pod vlivem tady toho všeho pořád hlavně ve strachu, no asi to tak má být je to osud. Navíc, když je člověk takhle tady v těch lesích, ne že bych byl nějaký poustevník a zanevřel na lidi, to samozřejmě ne. To se ale radši doma pohrabu v hlíně,

zasadím rajčata, papriky a kytky, rozdělám ohniště a hupsnu do bazénu a ani se mi už nechce nikam jezdit.

Tak tomu rozumím.

No ale to jsme odbočili od tvého tématu, tak o čem jsi chtěla mluvit dál.

Kdy ti došlo, že jsi gay?

Tak asi jako většině někdy v pubertě, všichni se začínali otáčet za holkama, ale mě to vůbec nezajímalo. Nejprve jsem tomu nevěnoval vůbec žádnou pozornost, ale s rostoucím věkem jsem si začal uvědomovat stabilitu a rovněž intenzitu přitažlivosti mužské populace. No ze začátku to nebylo moc na pohodu, ale to už je dávno. Původně jsem si myslel, že jsem jediný na světě takový. Dneska by se tomu každý asi nejspíš zasmál, ale doba byla jiná. Já měl tu výhodu, na rozdíl od ostatních, kteří do Prahy jezdili, že jsem bydlel na Žižkově. Takže jsem občas navštívil nějaký ten klub, s někým se seznámil a získal potřebné informace. V té době se o tom nepsalo ani veřejně nemluvalo, neexistoval internet, takže to byla vlastně jediná možnost se něco dozvědět.

Jaké okolnosti doprovázely tvůj coming out? Co na to rodina?

Doma se to rodiče dozvěděli náhodou, ale to už jsem před nimi nějakou dobu tajil. Dneska to už moje rodina nějak vůbec neřeší. Protože já nikoho nemám, jsem singl, nejsem ve vztahu a nikoho nemám, takže to nějak nevnímají. Tak mamka ta vlastně dělala celý život ve zdravotnictví, takže ta o tom něco věděla. No a když jsem se potom seznámil s prvním klukem, to bylo ještě před revolucí, tak jsme spolu takhle jednou šli na maškarní diskotéku. Šli jsme předtím spolu nejdřív k jednomu známému na Václavák, k němu domů, a že má spoustu kostýmů a něco nám půjčí. No a po té akci já už jsem neodešel s tím svým, ale s tím druhým, jmenoval se Petr. Byli jsme spolu 7 let, vídali jsme se denně, ale nebydleli jsme spolu, to tenkrát nějak ještě nešlo. No a nějak jsme si spolu potom telefonovali a máma nás slyšela a říkala hele, jak to spolu mluvíte, nejste nějaký divný, jako byste spolu to ne. No a já říkám, že se máme rádi. No, takže mamka to tak nějak skousla, obřečela to, no a potom domluvila schůzku na Karláku u psychiatra. No tak mě tam dotáhla, já tam byl 5 minut a máma hodinu. Ten doktor jí nakonec řekl, buďte ráda, že je ochoten a schopen s tím žít. Že prostě tam chodí kluci, který rodiče vyhodí z domu, často i z vesnice, že se za ně stydí a ti kluci pak často páchají sebevraždu. Takže buďte ráda, že to takhle prostě je a pomozte mu. Takže jsme potom z Karláku šli rovnou na Václavák na chlebíčky do potravin za tím Petrem se seznámit. No a máma se smířila s tím, že nebudou mít vnoučata a s Petrem byla na pohodu.

No, ale táta to nesl těžce, že jo. Tam to trvalo mnohem delší dobu. Ze začátku to byl řev a hádky jako to jsme si vychovali tohle to, buzerant jeden a ještě k tomu v dámských hadrech, když jsem potom začínal s tím vystupováním a začal jsem nosit domů věci z vystoupení. Ale potom to ustalo ráz na ráz. Nejprve, když jsem se rozešel s tím Petrem, tak to pak chodil, protože já jsem to nesl velmi těžce, i když jsem se rozešel já a rok jsem byl z toho vyřízený.

No a to on chodil za švagrem, a ten pak za mnou a říkal, hele, táta má o tebe strach. A já jsem si říkal ten a o mě strach, že by se najednou zajímal, když jsem buzerant, že jo jako. No a on se prý bál, abych si něco neudělal, když jsem z toho rozchodu takový nanic. No a potom později ještě i kvůli tomu vystupování. To jsem bydlel ještě u našich a otec jednoho dne vletěl do pokoje a že mám telefon. Já povídám, jo jo, dobrý já tady něco dopíšu a jdu a on no nééé musíš hned, volá ti paní Pilarová. Takže volala Pilarka, tak najednou hmmm, někdo slavný, tak to u něj úplně změnilo názor a náhled. No a potom už naši úplně naopak, a na Vánoce se mě každý rok ptali, tak kdy nám už konečně přivedeš ukázat toho ženicha. No a já jsem vždycky říkal, rodiče moji milovaní, ženich prostě není, takže asi v příštím životě.

Nějak mi to není souzený, asi jsem oběť nebo ne oběť, je mi určený dělat to panáčkování, bavit lidi na těch vystoupeních a rozdávat jim tu radost. Ale to soukromí v životě, to prostě ne. Ale ono to u toho stylu života je, když byl člověk na šňůře a nebyl třeba 3 týdny doma. Ono je to těžké s tou naší prací si někoho najít do vztahu. A taky většina těchto lidí ten vztah nemá a kdo měl, tak to stejně nefungovalo.

Mluvil jsi o sestře, stýkáte se spolu, jaký je váš vztah?

Se sestrou jsme se o tom otevřeně nikdy nebavili. Ale bere to tak, že jsem takový a jiný to nebude. Stýkáme se, to jo, ale málo. Jen když jsou nějaký narozeniny nebo na Vánoce. Ona jezdí pracovat někam za Prahu a tam je třeba i celý týden, má jednoho syna. Teď třeba řešíme dárek mamce ke kulatinám, takže v kontaktu jsme. Já když jsem na turné na Moravě, tak mi sem jezdí zalévat kytky, vybrat věci ze schránky. Takže s ní je taková pohoda a s rodiči taky, ti sem jezdí zatím bez problémů za mnou docela často a sestře pak posíláme fotky, co se tady dělo.

A co přátelé? Moje práce je zaměřena i na mezigenerační vztahy v rámci gay minority, jak je to u tebe?

Takže u mě je to spíš o kamarádství, myslím si, že lidé si mají hlavně spolu rozumět. Já se můžu bavit s kýmkoli u panáka i bez panáka o všem, o čem se baví lidi normálně třeba chlapi v hospodě o fotbale, o politice. Nebo když začnou nadávat na Babiše, tak to nemá se sexuální orientací nic společného. Já nemám potřebu se bavit jen s někým z gayů, proč? Právě naopak, co bych s nimi měl řešit. Každý má svůj život a chodí do práce a tam se baví taky se všemi. Jo a ve volném čase taky prostě, když někde budu bydlet a bude tam nějaká zábava, no tak tam půjdu a s chlapama nebo s ženskýma tam popiju a bude tam sranda a já nemusím kvůli pobavení vyhledávat jen gay komunitu. To je ještě takový zvláštní předsudek, já jsem si myslel, že po těch dvaceti letech se to už neřeší. Ba naopak spousta gayů to tak má a už tu gay komunitu nevyhledává, to už před nějakou dobou ustalo, ale to bych musel začít od začátku.

Tak povídej...

No vlastně po té revoluci, když se otvíraly ty první 2 velký podniky v Praze, tam se začalo rozjíždět i to travesti a lidé této sexuální orientace se tam chodili bavit. No ale potom najednou ten majitel to zavřel a přeměnil, ale to už nebylo ono, už to byl spíš bordel, začali tam chodit hlavně mladí, taková ta náplava a taky se tam poskytovaly erotické služby, ale to hlavně pro cizince. V té době těch podniků ještě obecně mnoho nebylo, to až později. No tak se scházeli ještě na tom Střeleckým ostrově nějakou dobu, tam jich chodilo třeba i 200, ale i to postupně upadalo, takže se tak spolu domluvili po šesti nebo i ve čtyřech se začali scházet u někoho doma. Radši si koupili flašku vína, poseděli doma, pokecali a takový, než chodit do těch nových komerčních vznikajících klubů. Já osobně jsem nebyl v Praze v podniku už tak 10-15 let, takže vůbec nevím, jak to tam dneska funguje a co se tam aktuálně řeší. Jo a když jsem tam byl naposledy, ale to už fakt nevím přesně, kdy a kde to bylo, tak jsem si tam fakt připadal jako důchodce a došel k závěru, že tam už nemám co dělat. Tam chodí samý ty šestnáctky, kluci vesměs ty naplaveniny z celé republiky, někoho sbalit, vyblbnout se, zatancovat, vypít si hlavu a ty starší člověk prostě vůbec nezajímá, no možná jenom ty, co chtějí někoho sbalit jenom pro prachy. No a mě už taky ty děti nezajímají, že jo, prostě jsou to hrozný rozdíl, je to šílený a vlastně nevím, o čem bych si s nimi povídal. Potom je nebo byla v Praze jedna hospoda, kde se scházeli právě gay senioři, ale to je tak jediný, ani nevím jestli to ještě funguje. Jinak tito lidé dnes už nachází vyžití i v běžných podnicích, které rostou zrovna v té Praze jako houby po dešti.

Takže si myslíš, že spíše fungují ta domácí setkání v tom úzkém kruhu přátel?

Asi jo, spíš se sejdou dva páry, který spolu žijí, něco ugrilují, dají si pívko a jedou domů. Prostě pokecají v klidu, už to není takový hektický, jak bývala ta setkání dřív. Dneska je to spíš o tom, s kým se sejít a rozumět si spolu. Ke mně občas přijede na venkov někdo z mých přátel z Prahy na návštěvu, ale taky se jim už v poslední době moc nechce, vymlouvají se, že je to daleko. Ale spíš mi to připadá, že se lidé už asi ani scházet nechtějí. Většina má stálého partnera, řeší si své problémy. Ta doba se změnila i celkově ty vztahy mezi lidmi jsou jiné.

Takže pro tebe je důležité, aby sis s tím člověkem rozuměl, na sexuální orientaci nezáleží?

No určitě. Tak jako já jsem se odstěhoval z Prahy na malou vesnici a v Praze jsem nebyl v nějakém podniku už minimálně těch 10 let, jak jsem uváděl, a vůbec mi to nechybí. A tady u nás na vesnici, malá víska Slavíky čítající 12 domů, se scházíme u rybníka u obřího ohniště. No a sejde se tam celá vesnice a bavíme se tam všichni společně i s těma babkama, co je jim přes osmdesát. Popijí vínečko, já je obejmu a babka je šťastná. Já vůbec nepotřebuji lidi stejné sexuální orientace, já ani nevím, o čem bych se s nima bavil, stejně asi jako s ostatníma o práci, o počasí a tak. No třeba o sexu vůbec ne.

Takže můžeš říci, že tě na té vesnici obyvatelé bez problémů přijali? Nesetkal ses tam s nějakou diskriminací?

Právě, že vůbec ne.

Většinou se právě homosexuálně orientovaní jedinci stěhují kvůli anonymitě z takhle malých vesniček do velkých měst.

No vidíš, a já rodilý Pražák jsem se přestěhoval do malé vesničky. Mě ale naopak přijali naprosto skvěle. Udělali pro mě i vítání občánků, takže se tam sešla spousta lidí a dávali mi dárky. Potom upekli sele, koupili sud piva, bylo tam asi 50 nebo 70 lidí. Přišlo tam i spoustu lidí navíc, koupili mi takový krásný cedr, který za ty roky už měří 3 metry. Takže to pro mě jako pro Pražáka bylo nepochopitelný. Já jsem se toho stěhování bál, všichni mi říkali, ty rodilý Pražák vybereš si takový pozemek, necháš si tam postavit barák no a vlastně vůbec nevíš, jak to na té vesnici chodí, kde ti lidé sekají po sobě a závidí si, protože takhle to fungovalo za hluboké totality a teď je to ještě horší. No ale mě to teda překvapilo, všechno to vítání občánků, ty dárky, i ti lidi samotní. No vlastně kdokoli z té vesnice i příbuzní, když přijedou jen občas na návštěvu tak přiběhnou za mnou, pozdravit a zeptat se jak se mám, a že zase brzy musíme něco spáchat u rybníka u ohně. No takže tam prostě nikdo neřeší, jestli jsem takový nebo makový a to mě právě baví. Praha je dobrá tak na vydělání peněz, ale tohle je opravdu oáza klidu.

Jaký máš obecně názor na vývoj mezigeneračních vztahů v rámci LGBT komunity?

Dříve, když jsme se scházeli, tak to bylo úplně jiné, ta komunita byla uzavřenější, lidé se scházeli, protože nic jiného pro nás nebylo. Byla to téměř jediná možnost, jak se potkávat a seznamovat. Dnes je to úplně o něčem jiném, hlavně o mladých, kteří ale už o nějaké organizované setkávání nestojí. Žijí si po svém, nic neřeší, žijí dneškem a budoucnost neřeší a neplánují. Často se na ty mladé dívám trochu rozpačitě, jak svoji orientaci vytrubují do světa a chvílemi tuto svoji identitu glorifikují.

Jaký je tvůj názor na život LGBT seniorů?

Tito senioři mají obdobné starosti, jako mají všichni senioři obecně, navíc ale trpí dalšími specifickými problémy. Ve společnosti obecně přžívá názor, že homosexualita není záležitostí seniorů, je to jedno z tabu, které v naší společnosti po roce 1989 zůstalo. Tito lidé se tak potýkají s dvojnásobnou diskriminací. Horší postavení má ta mužská část menšiny, protože mnohé lesbické ženy si přes svoji odlišnost pořídily dítě. Často se tak stává, že vychovávají dítě 2 lesby společně, takže častěji mají ve stáří někoho, kdo jim občas dělá společnost, s něčím pomůže nebo se o ně postará. Muži naopak takovou možnost nemají, a proto často dožívají osamoceni. Důvodem může být jednak, že nemají partnera, nebo ho prostě z nějakého důvodu ztratili a nové vztahy se jim již zpravidla nedaří navázat. Na rozdíl od heterosexuálních seniorů, u kterých se běžné, že si v šedesáti najdou protějšek, u seniorů s odlišnou sexuální orientací v tomto věku to považují takřka za vyloučené. Otázkou je, kde

by měli toho partnera hledat. Na internetových seznamkách, na akcích, kam chodí převážně mladí. Prohlubuje se ta mezigenerační propast, která dělí gay seniory od aktivní komunity, která tráví víkendy a volný čas na párty a v baru a o nic jiného nemá zájem. A navíc další problém je to, co by tomu řeklo okolí, že ten starý děda je na kluky. Na rozdíl od mladých potom mnoho z nich radši svoji odlišnou sexuální orientaci před okolím ještě pořád tají, aby se vyhnuli případným odmítavým reakcím a možné šikaně.

Jakou máš představu o svém stáří?

Ideálně s někým tady v tom domě a v této vesničce v klidu dožít. Ale zatím jsem nad tím opravdu nepřemýšlel, připadá mi zbytečné zaobírat se myšlenkami, co bude někdy, až nebudu schopnej se o sebe postarat. Ani nevím, jestli by byla sestra schopná se o mě starat, ten věkový rozdíl mezi námi není tak velký, takže nikdo neví, jak na tom za pár let budeme. Třeba by se našel někdo ze známých tady z vesnice, kdo by sem docházel, ale opravdu nevím.

Souhlasíš s myšlenkou zřídit samostatné pečovatelské domy pro lesby a gaye tak jako existují v zahraničí?

Někteří by jistě uvítali zřízení nebo existenci nějakého komunitního centra pro lesby a gaye, kde by se o ně postarali. Ale proč tyto lidi někde segregovat. To záleží na každém jedinci, jakou cestu by si zvolil, kdyby tady samozřejmě ta možnost byla.

Příloha č. 5 – Přepis rozhovoru č. 3 (pan C)

Ve kterém roce ses narodil?

V roce 1957

Bydlíš ve městě nebo na vesnici?

Bydlím ve městě Přerov.

A bydlíš tam z důvodu anonymity nebo strachu z diskriminace?

Ne, to ne. Narodil jsem se ve městě a žiju tam doteď.

Žiješ v domácnosti sám? Sdílíš s někým společnou domácnost?

Žiju sám.

Setkal ses v zaměstnání s projevy diskriminace z důvodu své sexuální orientace?

Ne nikdy. Dnes to ve firmě vědí, moji spolupracovníci to již vědí všichni a chovají se ke mně úplně normálně.

Jak probíhal tvůj coming out, kolik ti bylo let a jaký to mělo vliv na vztahy v rodině?

Bylo mi asi pětadvacet, když se to doma oficiálně jakoby provalilo.

A před tím jsi to tajil nebo jsi o tom s někým mluvil?

Tajil jsem to. A s nikým jsem o tom vlastně nemluvil až do těch pětadvaceti.

V kolika letech sis uvědomil, že jsi gay?

Od těch šestnácti už jsem asi věděl a v těch sedmnácti to už bylo jasné.

Jaká byla reakce rodiny?

Úplně v pohodě. Nikdy jsme to nerozebírali a rodina reagovala úplně normálně jako na jinou běžnou věc. Nikdy jsme neseděli u kávy a nerozebírali jsme, ty jsi takový, a proč nechceš třeba radši ženskou. Nikdy on vlastně nebyl důvod. Prostě to vzali jako skutečnost, že to ke mně patří.

V době před revolucí o homosexualitě nikdo nic moc nevěděl, kde jsi hledal informace nebo kontakty a možnosti se s někým seznámit?

To určitě. Nebyl internet, nikde se o tom nepsalo. Já jsem se s prvním klukem seznámil v Praze. Tam v té době jezdili všichni asi. A postupně jsem se seznamoval s dalšími lidmi a získával ty potřebné informace. Takže nejspíš se člověk něco dozvěděl v rámci té komunity.

A v místě bydliště ses s někým stýkal?

Přerov je relativně malé město, takže jsem si dlouhou dobu myslel, že jsem tam sám. Což samozřejmě nebyla pravda, ale to jsem tehdy nevěděl. Ale bylo to tak, že se to navenek tajilo. Vědělo se o pár lidech, kteří žili jako „přátelé“, ale na ty se v té době pohlíželo skrz prsty. Ale přitom to byli úplně normální lidi, kteří spolu krásně žili, nedělali nikomu problémy, byli slušní, ale i tak.

A jakým způsobem se to doma provalilo?

No u mě s tím přišla máti sama a zeptala se, protože to prý tušila.

Nenutili tě rodiče k návštěvě psychiatra nebo tak, protože v té době existoval takový mylný předsudek, že lze homosexualitu léčit?

Ne to ne, oni to vzali, že jsem takový.

A nechtěli rodiče, aby ses radši oženil?

Ne nikdy. Vždycky brali v potaz to, co chci já. A vždycky mě brali opravdu takovýho, jaký jsem. Takže ani náznaky toho, nechceš se oženit jako ani poznámky, co tomu řeknou od vedle. Prostě vzali to jako normální skutečnost, že jsem takový. Nikdy se to v rodině nerozebíralo, a když jsem potom už měl přítele, tak jsem ho seznámil s rodinou a brali ho jako část rodiny.

A reakce sourozenců?

Mám jednoho bratra staršího o tři roky. Úplně normálně to vzal, taky jsme to nikdy nijak nerozebírali. Ale vždycky přijal mého přítele, že patří ke mně.

Stýkáte se spolu? A co jeho děti, také s tím nemají problém?

Úplně to berou tak, že to tak má být a nikdo to neřeší. Mám jenom jednu neteř a ta je z takových těch uměleckých kruhů, módní návrhářka. Takže ta se s tím setkala daleko víc než zbytek rodiny. Na těch uměleckých školách je těchto lidí spousta a ona má mezi nimi spoustu přátel, tak k tomu má stejný přístup jako rodina.

Na jaké úrovni jsou ty rodinné vztahy?

Takže vztahy v rodině jsou v pohodě, jak s rodiči tak i sourozenec a jeho rodina. Všichni to berou, že to tak je. Když mám přítele a představím ho rodině, tak ho berou, že patří ke mně a tím pádem patří do rodiny. Brácha má manželku a já mám přítele. Jenom švagrová se mě jednou zeptala a ty nemáš rád ženský a já odpověděl, mám, ba naopak, ale do postele jdu radši s chlapem a bylo to vyjasněný.

Měl jsi v rodině někoho, komu ses mohl svěřit a nějak důvěrněji si popovídat, nebo jsi ty informace získával pouze v rámci té komunity?

Víceméně v rámci té komunity. V tom okruhu těch blízkých přátel, tam se rozebíraly různé věci při těch setkáních a tam se právě přenášely ty informace. Jinak oni ani ti rodiče, ani nikdo jiný z rodiny ty informace neměl. O tom se nikde nepsalo, nemluvílo se o tom, bylo to v podstatě tabu. Takže to byla pro mě tenkrát de facto jediná možnost, jak se něco dozvědět. V rodině tedy nebylo s kým a co probrat.

Jak probíhala ta přátelská setkání?

Většinou po těch klubech v Praze, kde to bylo vyhlášené, že se tam ti příslušníci komunity setkávají. Tam se scházeli obvykle na Václaváku v kavárně hotelu Evropa, dále tam byl bar Rostov a T-club, na Smíchově vinárna Petr Vok, zašlo se tam na kafe a na vínečko. A když už člověk někoho znal nebo poznal a znal ho už delší dobu, tak postupně přicházeli jejich další a další přátelé, takže takhle se ten okruh známých a přátel postupně rozšiřoval. V domácím prostředí, tak jako dnes, se lidé příliš nescházeli, každý si to své soukromí z pochopitelných důvodů tajil.

Zažil jsi v tom předrevolučním období při návštěvě těchto různých podniků nějaké projevy pronásledování nebo perzekuce?

Slyšel jsem o tom, že se občas v těch podnicích něco dělo, ale na vlastní kůži ne. Pokud se člověk choval slušně, tak nebyl důvod, že by nám někdo z nějakého důvodu kontrolovat občanky.

A jak se ta situace změnila po revoluci?

Po revoluci se všechno uvolnilo, bylo více informací. I ten náhled té společnosti, těch ostatních byl takový trochu jiný, protože těch informací se mezi veřejnost dostalo daleko víc. Navíc ti lidé začali postupně poznávat, že to nejsou žádní úchylové, ale běžní normální lidé. Dřív spousta lidí ani nevěděla, že na pracovišti je někdo gay, choval se úplně normálně, slušně, takže nikdo neměl důvod se nad tím pohoršovat a chovat se k těm lidem jinak. A naštěstí většina těch normálních lidí to tak brala. Já osobně jsem nikdy neměl žádný problém, protože jsem se vždycky choval k lidem slušně a totéž jsem samozřejmě vyžadoval i od nich. Takže bych ani nedovolil, aby si na mě někdo něco dovolil.

V rámci té komunity udržujete nějaké vztahy?

Mám okruh dobrých přátel.

Stýkáte se pravidelně?

Není to úplná pravidelnost, ale kdo chce, ten se vždycky má zájem potkat. Zavoláme si, sejdeme se, jo a je to o tom chtít se setkávat.

Preferujete setkávání na veřejnosti, nebo spíše někde v soukromí?

Tak i tak, to záleží na okolnostech. Někdy, když je toho času méně, tak dobře domluvíme se a sejdeme se někde ve městě na kávu nebo na vínečko, občas se sejdeme i na oběd. Když je toho času víc, nebo se slaví nějaké například narozeniny, tak to se potom pozve okruh těch přátel a tak to se potom sejdeme u toho dotyčného, griluje se a povídá.

Kolik osob asi tvoří ten okruh nejbližších přátel?

Takové to zdravé jádro, takových těch nejbližších, asi kolem deseti. Ti, na který se člověk může obrátit i v případě, že s něčím potřebuje pomoc. A zase naopak, i on je potom ochoten mnohé pro tyto lidi udělat. Jinak, tak jak všichni mají spoustu dalších kamarádů a známých, tak jednou za čas se sejdeme i spolu s nimi.

V jakém věkovém rozmezí jsou?

No tak to zdravé jádro odpovídá asi mému věku. Jinak, když si někdo ze známých najde mladšího přítele a přivede ho do té společnosti, tak tím se to omlazuje. Ale většinou je to v tom okruhu do pěti až deseti let to rozmezí. My jsme tak názorově nejbliže, rozumíme si spolu.

A mezi heterosexuály máš také nějaké přátele?

Jistě a spoustu.

S těmi se také pravidelně stýkáš, takže v tom neděláš rozdíl?

Tak jak oni nedělají rozdíl mezi námi, tak ani my ne. Určitě si spolu rozumíme a máme spolu skvělé vztahy. To jsou ti dobří přátelé, kteří nás berou jako normálního člověka. Nikdo z nich se nedívá na to, jestli chodíš s chlapem nebo se ženskou. Prostě máme toho člověka rádi, tak ho bereme tak, jak je.

Jaký máš názor obecně na vývoj vztahů v rámci LGBT komunity?

Dřív, tím že to nebylo až tak veřejné, tak jsme se sdružovali více a byla ta naše společnost uzavřenější. Teď je to více otevřené a všichni mají de facto umožněn přístup, ne tak jako dřív. A vztahy mezi lidmi se mění, tak nějak celkově, stejně jako u heterosexuálů. Je známo, že ta gay společnost je promiskuitní, hlavně ti mladí, a někteří v tom vidí snadný přístup k penězům, myslí si, že se budou mít dobře a nebudou muset dělat, jakmile naváže vztah s někým starším a zaopatřeným. Kdyžto dříve my jsme museli pracovat všichni, no a brali jsme to tak, že když už jsme měli nějaký ten vztah, s někým jsme byli a později i bydleli, ano je to tak, budujeme si svůj společný domov naše společné bydlení. Tihle dnešní mladí si hledí hlavně užít a taky využít. Ale samozřejmě to taky nejsou všichni, tady bych to spíš rozdělil podle rozumového chápání a taky vzdělání. Dnes je to hlavně o tom mamonu, nahrabat si a užívat si, jsou mladí a krásní, tak si hledí vydělat, je to pro ně rychlá a snadná obživa. Ti mladí, a to i v majoritní společnosti, nebo málo kdo z nich chce dnes budovat nějakou kariéru, anebo nemají vůbec představu o tom, co chtějí v životě dělat. Obvykle jim chybí zodpovědnost a žijí hlavně dneškem, nemyslí na budoucnost.

Jaký je tvůj názor na život LGBT seniorů?

No hlavním problémem těchto lidí je, že často zůstávají sami, buď jim partner zemře, nebo pokud mají mladšího partnera, tak ten je potom opustí a najde si někoho mladšího. No, a když ten člověk potom zůstane v pětadesáti nebo sedmdesáti letech sám, tak to už je v tomto věku takový špatnější. Cítí se určitě dost osamoceni a samota je jejich velký problém.

Myslíš si, že jsou společností i v rámci komunity přehlíženi?

Určitě. Pokud mají nějaké to jádro dobrých přátel, tak se snaží udržovat taková ta rodinná atmosféra, navštěvují se, pomáhají si, pokud je to možné a tak dál. Ale ve většině případů si myslím, že se cítí sami a ani by už nikam nechodili kvůli tomu, že tam bude spousta těch mladých, kteří je nebudou brát. Ti mladí si v daném okamžiku neuvědomují, že i oni zestárnou, když to přežijí a toho stáří se dožijí.

Jaký máš názor na zřízení speciálních pečovatelských domů nebo penzionů pro tyto osoby?

Volbu, zda využít v rámci sociálních služeb toto speciální zařízení, pokud by jej někdo zřídil, nebo zda by využili klasická stávající, bych ponechal na každém individuálně, tak jak se na to cítí. Určitě bych nechtěl, aby v uvozovkách je někam zavírali pospolu. Asi by si možná i rozuměli víc mezi sebou než v těch klasických seniorských domech. Ale asi bych to neřešil takhle. Ať si každý vybere sám, kde by chtěl být. Když bude chtít nějaký provozovatel zřídit pro násince nějaký domov nebo penzion a bude se o ně chtít starat v dobrém slova smyslu, proč ne. Určitě jim udělá pěkné stáří a nenechá je žít někde o samotě. V tomhle směru je ta myšlenka určitě dobrá, ale prostě nechtěl bych, aby se to nějak paušálně dělilo, ty půjdeš tam a ty tam, patříš mezi ně. Ať si každý svobodně rozhodne.

Jaká je tvá představa o tvém stáří?

Takže určitě ve vztahu, protože samotnému člověku je opravdu špatně. Ale jinak jsem se do těchto myšlenek zatím nějak nepouštěl, protože tam člověk nedojde nějakého konce.

Myslíš si, že bys měl nějaké to zázemí ze strany rodiny a mohl očekávat případnou pomoc, nebo by to bylo z okruhu těch přátel?

Tak myslím si, že vzhledem k tomu jaký mám vztah s bratrem a jeho rodinou, tak si myslím, že by se o mě dokázal postarat, ale zase já nejsem ten typ, abych mu chtěl zůstat na krku. Takže buď bych chtěl být sám, ale nejlíp v tom vztahu. Ale dopodrobna jsem o tom opravdu nepřemýšlel, ještě jsem to neplánoval.

Já rozumím, že ta otázka ještě není aktuální.

Nechci si ten budoucí věk zatím jako připustit. Nikdo neví, co bude. V jakém budeme zdravotním stavu a tak dál. Zatím jsem tuhle otázku tak nějak neřešil. Nejlepší by bylo mít ten dobrý a kvalitní vztah a zestárnout spolu.

Příloha č. 6 – Přepis rozhovoru č. 4 (pan D)

Kdy jste se narodil?

V roce 1946.

Žijete ve městě nebo na vesnici?

Žiju v Praze.

Žijete s někým ve společné domácnosti?

Žiji již dlouhou dobu ve vztahu s přítelem.

Kolik vám bylo let, když jste si uvědomil, že jste gay, jak jste to oznámil své rodině?

Někdy v učení. Rodina v té době, se o tom nesmělo, ne nesmělo, nemluvilo se. Matka to asi tušila jo. Otec ten si myslím, že ne. Mamka ta s tím byla nějak smířená, protože jsem měl, dá se říci přítele, ne, kecám kamaráda a shodou okolností jsme dělali spolu v práci. Tak jsme se nějak ščuchli, chodil normálně k nám a mamka ho brala, jako by to byl můj brácha. Když byl u nás doma, tak mu dala najíst, prostě normálně, jako by to byl brácha. My jsme se vždycky domluvili, že jdeme večer na pivo, tak abychom měli nějaké to soukromí, že jo. Občas jsme jezdili, nebo spíš on mě tahal sem do Prahy, že sem odejdeme, že co tady v Olomouci. Ale nakonec odešel sám.

Oznámil jste to tedy doma?

Neřekl, na plnou hubu ne. Jenomže já jsem v té době byl v souboru tanečním. Jezdili jsme jako předtančení po plesích a i po soutěžích. Takže jsem měl v té době doma i šminky a moje sestra mi je potají kradla. Takže mamka tušila, že to nebude se mnou normální. Ale doma, že bych oficiálně řekl, že jsem gay to ne, to nikdy.

A potom někdy následně, později?

To ne, ale potom když už jsem chodil do práce, tak chlapi v práci furt naráželi. Ty jsi nějaký divnej a tobě nestojí a toto. No bral jsem to asi 2 roky, pak jsem se nasral a říkám poslouchejte, vy mi dejte pokoj, já mám přítele, to už jsem byl tenkrát s Karlem. Jejich reakce byla, jdi do prdele, ty určitě někoho máš a tohle, tak jim říkám, no, opravdu jsem gay, berte to, nebo neberte. No ale vzali to úplně supově, no a jak to bylo předtím, tak to bylo i potom. Odhalení tak zvaně. Ale nechali mě celkem na pokoji.

A zaznamenal jste nějaké projevy diskriminace?

No chlapi samozřejmě měli narážky už i před tím, v té době před čtyřiceti nebo padesáti lety na komunitu obecně, nadávali jako, že zavřít do koncentráku, upálit, buzeranti zkurvený. Ale jako osobně kdepak, ani potom v té druhé práci. Prdel byla, když jsem pak měl noční, přišel za mnou jeden kolega a říká, hele tak jsem se dozvěděl, že je tady mezi náma nějaký buzerant. A já mu říkám no a co. Jako a on, no nevíš, o koho jde a já mu říkám o mě ty vole a on na to děláš si prdel, no nedělám.

Tak to je dobře, že jste nenarazil na nic jako.....

Ne ne žádný, že by pomlouvali nebo jak bych řekl, narážky měli. Akorát potom zase chodili a ptali se, a jak to děláte a kdo je ženská a kdo chlap. No a já jim říkám, co je vám potom, vy si mrdejte doma a mně dejte pokoj a byl klid.

A vaše setra to věděla?

Jo, ta to věděla.

A ta na to reagovala jak?

Úplně normálně.

A v současnosti jste v kontaktu?

Jo, teď je na tom holka, ale velice blbě, měla břišní nádor, tak jí to všechno vybrali je v nemocnici v Olomouci.

A měla nějaké děti?

Má dva kluky.

A s nimi jste nějak v kontaktu?

Ježišmaria s nima jsem ve styku víc než s ní, protože zase ona se mi neozývá, tož já chápu, že asi nemá náladu, tož zjišťuji co je nového. Ten mladší je napíchnutej na ten....

Myslíte Facebook a tak

Jo jo takže si teď píšeme, jak to vypadá. Jinak kluci to ví a jezdili k nám každý prázdniny. Celý dva měsíce do té dospělosti. Já když se Michal narodil, tak jsem ho koupal a přebaloval. Kromě kojení všechno. Bylo to úplně bezvadný. A ještě jsme měli doma v Šumperku takovou partičku. Jezdili jsme spolu na kemp pod stan, na koupáky a za kačku do kina. A jedné kamarádce se narodil malej, v té době dělala zkoušky na výpravčí, tak mě požádala, jestli

bych jí ho nepohlídal, aby měla čas na učení. Tak jsem ho týden hlídal, vzal jsem si v práci dovolenou, máma byla tenkrát našťvaná, ale já jsem řekl, že týden to s tím prckem zvládneme. Takže jsem fungoval jako taková hlídací teta.

Jak jste se tenkrát třeba seznamovali?

Úplně normálně jako třeba lesby nebo heterácký páry. Buď je to náhoda, dneska na tom internetu, to je úplně na houby, tam bych nikomu nevěřil, tam se může nakecat cokoli. Obvykle je to náhoda. My jsme taky se Sašou náhoda. Právě tenkrát, jak měli to vystoupení v Olomouci, jak je ten zbouranej hotel Sidia, tak jsme se nějak tohle. Já jsem šel po vystoupení na pivo a oni tam přišli na večeři, tak jsme po sobě tak nějak koukali a bylo to. On pak říká a budeš tady i zítra, on nevěděl, že jsem v té době byl na ulici a že žiju naproti na vlakovým nádraží. No a on říkal, že vystupují někde okolo Ostravy a že druhý den zase přijede. Já jsem, ale jako vždycky hrál, že čekám na vlak. Potom z Ostravy jezdil každý den dva týdny a asi mu to už bylo divný, že jsem furt na tom nádraží, tak jsem se přiznal, že jsem na ulici. A on na to, že jsem to mohl říct hned, mohl jsem jezdit s ním jako takto a že prý jak skončí to vystupování na severu a já tady jako nic toto, tak pojeděš se mnou do Prahy, no a od té doby jsem tady blbej Pražák, náplavka. Ale nebýt ho, udělal pro mě hrozně moc, vážím si toho a vím, že mu to nebudu moci nikdy zaplatit, jako vrátit. On mě vlastně zachránil z ulice.

Víš, já jsem na to nevypadal, protože jsem měl jednoho známého, bývalý kolega z práce, který mě nechal u sebe každý týden v pátek okoupat a oholit. A další k tomu jsem taky mohl jít, převlíknout se a umýt, občas mi strčil nějakou padesátikorunu nebo krabičku cigaret. I oblečení jsem měl čistý. Víš, co se najde, co lidí vyhodí věci fantastických. Bez kecání, já jsem si mohl třikrát do týdne vyměňovat trička, spodáry a tak. Ne věci z popelnice, ale v pytlích vedle protože ještě nebyly ty sběrné boxy. Přežil jsem to takhle rok a půl.

Tak to je dobře, že jste měl takové zázemí alespoň na tu hygienu. A jak jste se na tu ulici dostal?

Po dvacetileté známosti zemřel přítel Karel. Já jsem zůstal sám na bytě, který jsem potom už neutáhnul. Pak ještě přišlo v práci nařízení z vrchu, že je nutné snižovat stavy, ale ne úředníků ale dělníků. Tak si mě ředitel zavolal a povídá, hele ty jsi svobodnej, tady jsou chlapi, co mají děcka a rodinu. Víš, nezlob se, dostaneš odstupný a to všechno. Našel jsem si něco na čtyři měsíce, ale potom už taky nebyly prachy, tak co jsem s tím měl dělat. Chodit pravidelně na úřad, vyplňoval jsem tam ty papíry, to mi bylo tenkrát už padesát. A ta baba na úřadě řekla, že když otevřu dveře a uvidí padesátníka, neperspektivní, to je konec, to je marný, dají vám štempl a běž. Tak tedy navrhla, že když není nic v mém oboru, abych absolvoval rekvalifikační kurz, takže kuchařina, absolvoval jsem ho i závěrečný jsem udělal. Pak mi napsala, abych obešel pár hospod, ale oni potřebují mladého perspektivního, ne starého vole že jo. Ale co, furt to upadalo a upadalo a potom už nebylo na nájem pochopitelně, že jo, protože tenkrát jsem tam musel dát 1 800 Kč, tak co chceš dělat a za rok to zvedli na 3 000 Kč. Tak jsem nakonec skončil ten rok a půl na té ulici.

A proč jste nekontaktoval tu sestru?

Tam jsem taky bydlel asi 3 měsíce. Ale ona měla sama dost svýho. V tom domě bydleli ještě oba kluci s partnerkami, a teď když jsem se tam ještě nasral já.

Máte v současnosti nějaké známé z komunity, se kterými se pravidelně stýkáte?

Ne, říkám, že ne, cíleně se s nikým nestýkám.

Nemáte tedy nějakou skupinku kamarádů?

Ne ne, já jsem vlk samotář v tomhle tom, já jsem vychovávanej monogamně, tak prostě mám jednoho. Dříve jsme jezdili třeba do klubů, Saša měl známého majitele z Valentýna, ale to už je dyl. Začali tam potom chodit i heteráci a hledí na vás jako na atrakci. Několikrát nám i nadávali, že se spolu líbáme a držíme se za ruce nebo kolem pasu a já říkám do prdele, to je náš podnik, když se to někomu nelíbí, tak ať jde jinam. Říkám, že už tam nejdu. Ale teď když jsem tady sám, když Saša není dyl doma, říká mi, tak běž někam ven a já říkám, ale mě to nebaví někam samotnýho takhle jít.

Takže trávíte svůj čas tady doma s přítelem nebo sám se psem?

Já si to užívám. Snažím se pěkně pomalu, aby mi to dopoledne pěkně uteklo. Takže všechno nakoupit, uvařit, uklidit, vyprat a vyvenčit psa. Když je přítel doma, tak jeho povolání je takové, že ve dne hodně spí. Odpoledne už je volno.

Ani mezi heterosexuály nemáte žádné přátele?

Mám vlastně jednoho známého, občas se vídáme, jezdí za náma. Bydlel u mě po smrti Karla, tehdy jsem říkal, že už nechci nikoho, že už to tím životem nějak proflákám. Jenomže jednou mě kamarád vytáhl do Divy, kde se k nám přidal mladý kluk. Byl s tím kamarádem asi domluvený, potom spolu odešli. Nicméně já jsem je pozval na druhý den, byla neděle, na oběd. Přišel ale jenom ten kluk a začal se vyptávat, jestli by u mě nemohl zůstat, že by se nastěhoval. Tak jsem řekl, že jestli bude hodný a slušný, tak proč ne, jen jsem ho upozornil, že jsem gay, protože on nebyl. Jenomže on v té době vypadal na osmnáct nebo devatenáct let, ale ve skutečnosti, když pak už u mě bydlel, tak jsem zjistil, že má teprve čtrnáct let. Tak říkám, ty vole, mě kvůli tobě zavřou, okamžitě se sbal a jdeme za rodičema, ať ví, kde jsi a s kým. A on, že ne, že ho matka vyhodila, nejdříve sestru a potom i jeho. Ona byla taková, manžel dělal u DS a v pátek přijel a v neděli zase odjížděl, takže ona měla celý týden párty a vodila si domů chlapy. Tak on se tak flákal, tak jsem ho u mě nechal, staral jsem se o něho a byl u mě nakonec až do 23 let. Má ženu a dvě děti hezký. Jsme v kontaktu, píšeme si.

Zaznamenal jste nějaké změny ve svém životě v souvislosti se svojí sexuální orientací po revoluci?

V partnerském životě určitě ne. Ten režim před revolucí ani teď, nijak moje sexuální orientace nepoznamenala kvalitu mého života. Nic bych neměnil. Uvolnily se poměry, morálka, fakt je, že lidé budou pořád brblat, my menšinové skupiny jsme stále pod tlakem, že jo. V zásadě jako život ne, ale samozřejmě ta situace je jiná, to klima je příjemnější. Když někdo vidí, že se dva kluci drží za ruce, tak budou brblat to je jasný. A já říkám, že to jsou volové, ať si to nechají na doma. No jasně, ale když je akce Prague Pride, tak to je jasný, ale takhle na veřejnosti to jsou právě ti, co dělají našemu klanu celkem ostudu, namalovaný, nafintěný a piští jako divoký prase. To nesnáším.

Jaký máte obecně názor na život gay seniorů?

Život se nijak neodlišuje od ostatních seniorů, je to úplně stejný, každý by chtěl být mladý.

A vaše stáří?

Já už nic neočekávám, už jenom rakev, papírový už jsou zakázaný, tak nechci, chci rozprášit. Jinak já myslím, že případnou pomoc mám od Saši, svého přítele o 22 let mladšího. Z hlediska péče je to ten nejbližší člověk. Teď za mnou jezdil denně do nemocnice a zařídil všechno prostě. Taky se mě ptali, že když mě pustí, jestli budu potřebovat nějakou péči. No ale tím, že on je zdravotní bratr, tak to jakoby zvládne. Nejprve jim ale říkal, že jsem jeho děda (smích). To fakt, on to ten hajzl říká všude. Já jsem mu řekl, já ti dám děda ty vole, kolik si myslíš, že ti je let...pěťadvacet, to ne, bude ti padesát, copak jsi nějaký mladík, jak si furt hraješ...

A co myšlenka na zřizování penzionů speciálně pro gay komunitu?

Domovy pro seniory, to já nechci, já jsem pořád na mladý. Se starým hamplem, co si budu povídat, bude mi vykládat co a kde a s kým, když si vzpomene. S mladýma klukama bych se bavil, jsou energičtí, vitální. Kdyby mě někdo poslal pozvánku do nějakýho klubu, poznat zase tu komunitu, co kde a jak je nového. Ale abych tam byl každodenním hostem to ne. Takhle jsem spokojený a opuštěný se se svým přítelem necítím.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Kellarová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Mezigenerační porozumění – sociální vztahy gay seniorů a mladších generací
Název v angličtině:	Intergenerational understanding - social relationships and cohabitation of gay seniors and younger generations
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá problematikou mezigeneračních vztahů gay seniorů a mladších generací. Cílem práce je na základě získaných informací sumarizovat, jak prožívá sociální vztahy komunita gay seniorů, jaké jsou jejich vztahy s rodinou – ať už prokreační či zvolenou – a vztahy s mladšími příslušníky/cemi LGBT komunity.</p> <p>Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část byla vypracována za pomoci odborné literatury a internetových zdrojů a zaměřuje se na vymezení pojmů LGBT komunita, gay senior, lesbická seniorka, homofobie a diskriminace, stáří a stárnutí, ageismus, mezigenerační komunikace, konflikty a vztahy.</p> <p>Praktická část se věnuje zpracování a analýze dat získaných prostřednictvím hloubkových rozhovorů s menšinově sexuálně orientovanými seniory. Pro zpracování dat byla použita metoda interpretativní fenomenologické analýzy.</p>
Klíčová slova:	LGBT komunita, senior, mezigenerační vztahy, diskriminace, stáří a stárnutí, mezigenerační komunikace a konflikt
Anotace v angličtině:	<p>This diploma thesis focuses on issues of intergenerational relations between gay seniors and younger generations. The aim of the work is to summarize how the gay community deals with social relationships, their relationships with the family, whether procreation or elected, and relationships with younger members of the LGBT community.</p> <p>The thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part was developed with the help of professional literature and Internet resources and focuses on the definition of LGBT community, gay senior, lesbian senior, homophobia and discrimination, age and aging, ageism, intergenerational communication, conflicts and relationships.</p>

	<p>The practical part deals with the processing and analysis of data obtained through in-depth interviews with minority sexually oriented seniors.</p> <p>The method of Interpretative phenomenological analysis was used for data processing.</p>
Klíčová slova v angličtině:	LGBT community, a senior, intergenerational relationships, discrimination, age and aging, intergenerational communication and a conflict
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Struktura rozhovoru, Příloha č. 2 Informovaný souhlas, Příloha č. 3 Přepis rozhovoru č. 1 respondent pan A, Příloha č. 4 Přepis rozhovoru č. 2 respondent pan B, Příloha č. 5 Přepis rozhovoru č. 3 respondent pan C, Příloha č. 6 Přepis rozhovoru č. 4 respondent pan D
Rozsah práce:	
Jazyk práce:	Český jazyk